

National Library
of Sweden

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946: 52
SOCIALDEPARTEMENTET

SOCIALVÅRDSKOMMITTÉNS

BETÄNKANDE XIV:

UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

ÅLDERDOMSHEM M. M.

STOCKHOLM
1946

Statens offentliga utredningar 1946

Kronologisk förteckning

1. Betänkande angående rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. Norstedt. 167 s. **K.**
2. Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. Av C. Gyllenswärd. Beckman. 115 s. **S.**
3. Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. Hæggström. 99 s. **Jo.**
4. Betänkande med förslag angående uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. V. Petterson. 59 s. **Fö.**
5. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. V. Petterson. 351 s. **S.**
6. Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag angående allmänna barnbidrag m. m. Bilagor. Beckman. 153 s. **S.**
7. Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. Beckman. 136 s. **Fö.**
8. 1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. Marcus. 146 s. **Fi.**
9. 1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. Hæggström. 62 s. **E.**
10. Betänkande med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. Katalog- och Tidskriftstryck. 217 s. **K.**
11. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. A. Allmän del. Idun. 341 s. **E.**
12. Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. Beckman. 216 s. **E.**
13. Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. Marcus. 72 s. **Fi.**
14. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 4. Realskolan. Praktiska linjer. Idun. 193 s. **E.**
15. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 2. Folkskolan. B. Förslag till undervisningsplaner. Idun. 253 s. **E.**
16. Betänkande angående forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. V. Petterson. 133 s. **Jo.**
17. Den familjevårdande socialpolitiken. Beckman. 132 s. **S.**
18. P M angående utvecklingsplanering på jordbrukets område. Marcus. 252 s. **Jo.**
19. Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. Idun. 92 s. **Fo.**
20. Betänkande angående den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. Idun. 361 s. **S.**
21. Betänkande med utredning och förslag angående rätten till arbetstagares uppfinningar. Norstedt. 71 s. **Ju.**
22. Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. Marcus. 144 s. **H.**
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag angående moderskapsbidrag. Beckman. 115 s. **S.**
24. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. Katalog o. Tidskriftstryck. 200 s. **S.**
25. Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. Norstedt. 37 s. **Ju.**
26. Betänkande angående tjänstepensionsförsäkringens o ganisation. Marcus. 71 s. **H.**
27. Betänkande med förslag till investeringsreserv för bud getåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunde stödda anläggningsarbeten. Marcus, vij, 378 s. **Fi.**
28. Bilagor till betänkande med förslag till investering reserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunal och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcu 95 s. **Fi.**
29. 1943 års jordbrukstaxeringssakkunniga. Betänkand med förslag till ändrade bestämmelser i fråga o taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag o jordbruksbokföring. Marcus. 282 s. 3 bil. **Fi.**
30. Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och försl rörande statsvetenskapliga examina m. m. Hæggströ 127 s. **E.**
31. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredninga 6. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran o undervisning. Idun. 194 s. **E.**
32. Betänkande med förslag till förordning angående a mänt kyrkomöte m. m. Hæggström. 161 s. **E.**
33. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försä ringsrörelse m. m. 1. Lagtext. Norstedt. iv, 150 s.
34. Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försä ringsrörelse m. m. 2. Motiv. Norstedt. vj, 441 s. **H.**
35. Statsmakterna och folkhushållningen under den t följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del Tiden juli 1944—juni 1945. Idun. 476 s. **Fo.**
36. Parlamentariska undersökningskommissionen angåen flyktingärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande a gående flyktingars behandling. Beckman. 500 s. **S.**
37. Socialvårdskommitténs betänkande. 13. Förslag ang ende folkpensioneringens administrativa handhavan m. m. V. Petterson. 114 s. **S.**
38. Betänkande med förslag rörande officersutbildning inom armén m. m. Hæggström. xiij, 504 s. **Fö.**
39. Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser sa dess inriktande efter kriget. Idun. 106 s. **Jo.**
40. Betänkande angående hantverkets och småindustrie befrämjande. Marcus. 192 s. **H.**
41. Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. Marcus. 430 s. **Jo.**
42. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del Idun. 282 s. **Jo.**
43. Betänkande med förslag till verkstadsorganisation väg- och vattenbyggnadsväsendet. Sv. Tryckeri AB. 105 s. **K.**
44. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organi tion. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen und krigsåren. V. Petterson. 390 s. **Fi.**
45. Betänkande med förslag till åtgärder för främjande ridhästaveln m. m. Norstedt. 94 s. **Fö.**
46. Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del Idun. 606 s. **Jo.**
47. Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruk Av L. Nanneson. Idun. 84 s. **Jo.**
48. 1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag statliga löneplaner m. m. Marcus. 240 s. **Fi.**
49. Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. N stedt. 192 s. **Ju.**
50. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyr musikerbefattningarna m. m. Del 2. Sv. Tryckeri A 220 s. **E.**
51. Sakkunniga angående arbetsförmedlingens organi tion. Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens fra tida organisation. Motiv och förslag. V. Petters 189 s. **Fi.**
52. Socialvårdskommitténs betänkande. 14. Utredning förslag angående ålderdomshem m. m. Beckman. 88 s.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelseb stäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ecklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbru departementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgi utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1946: 52
SOCIALDEPARTEMENTET

SOCIALVÅRDSKOMMITTÉNS

BETÄNKANDE XIV:

UTREDNING OCH FÖRSLAG

ANGÅENDE

ÅLDERDOMSHEM M. M.

STOCKHOLM 1946
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
[1276 46]

KUNGL. BIBLIOTEKET STOCKHOLM

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

Sid.

Skrivelse till Konungen 5

Förslag till lag om ålderdomshem 7

Kap. I. Allmänna synpunkter 9

Kap. II. Ålderdomshemmen och deras klientel 14

Kap. III. Pensionärshemmen 21

Kap. IV. Behovet av hem och bostäder för åldringar. Benämningen å dylika hem och bostäder 26

Kap. V. Fordringar på ett ålderdomshem. Tillgodoseendet av de gamlas bostadsbehov 32

Kap. VI. Utbyggnad av sjukhus och vårdhem 41

De sinnessjuka 41

De sinnesslöa 45

De kroniskt kroppssjuka 49

Andra specialvårdbehövande. Svårhanterliga och störande 53

Kap. VII. Behovet av försörjningshem 56

Kap. VIII. Arbetshemmens framtida ställning 60

Nu befintliga arbetshem 60

Arbetshemsklientelet efter rättsliga indelningsgrunder 60

Vissa uppgifter angående arbetshemsklientelet 63

Behandlingen av försumliga försörjare 64

Arbetshemmen och skyddsuppfostransfallen 70

Kap. IX. Ålderdomshemmens uppgift som upptagningsanstalter. Upprätthållande av deras karaktär av hem för åldringar 71

Kap. X. Omfattningen av behovet av ålderdomshem av den nya typen 74

Kap. XI. Statsbidrag till ålderdomshem och försörjningshem. Avgifter på dylika hem 77 82

Kap. XII. Lagbestämmelser angående ålderdomshem och försörjningshem

Kap. XIII. Sammanfattning 86

TILL KONUNGEN.

Socialvårdskommittén har under pågående arbete med utarbetandet av förslag till en reviderad fattigvårdslagstiftning funnit lämpligt att utbryta och till separat behandling företaga frågan om ålderdomshemmens framtida ställ-

ning. Att så skett sammanhänger i främsta rummet därmed, att en reform på detta område i hög grad är beroende av en utbyggnad av vissa andra vårdformer, särskilt för sinnessjuka, sinnesslöa och kroniskt sjuka. Denna utbyggnad måste givetvis taga avsevärd tid, och kommittén har funnit det angeläget, att riktlinjerna för densamma snarast möjligt bliva föremål för statsmakternas prövning och att i samband därmed ståndpunkt tages till anordnandet av ålderdomshem m. fl. socialvårdsanstalter.

Socialvårdskommittén får således härmed överlämna sitt betänkande XIV med utredning och förslag angående ålderdomshem m. m., innefattande jämväl riktlinjer för socialvårdens anstaltsväsende i övrigt.

Utarbetandet av betänkandet har närmast omhänderhafts av ledamoten i kommittén generaldirektören K. J. Höjer, som genom beslut den 1 augusti 1945 av statsrådet och chefen för socialdepartementet erhållit i uppdrag att såsom sakkunnig beträffande de frågor, som stå i samband med en omarbetning av 1918 års fattigvårdslag, för kommitténs räkning verkställa utredning rörande nämnda frågor.

Stockholm i juli 1946.

Underdånigst

BERNH. ERIKSSON

ERNST BEXELIUS	ALARIK HAGÅRD	LENNART HARTMANN
KARL J. HÖJER	OLIVIA NORDGREN	FRITZ PERSSON
MARTIN SKOGLUND	OTTO WALLÉN	OTTO WANGSON

/ *Sven Larsson*

Förslag

till

Lag om ålderdomshem.

1 §.

Kommun åligger att, i den mån icke annan drager försorg därom, anordna och driva hem för inom kommunen bosatta åldringar och invalider, vilka äro i behov av omvårdnad och tillsyn å anstalt men för vilka dock icke erfordras vård å sjukvårdsanstalt eller annan därmed jämförlig vårdanstalt. Sådant hem benämnes i denna lag ålderdomshem. Angående omhändertagande av dylika åldringar och invalider, vilka på ålderdomshemmet äro störande för de övriga vårdtagarna, föreskriver Konungen.

Där så för tillgodoseende av kommunens behov av ålderdomshem finnes nödvändigt, må Konungen förordna, att två eller flera kommuner skola för anordnande och drift av ålderdomshem bilda kommunalförbund. Kan enighet icke uppnås om förbundsordningen, äger Konungen att därom förordna. Sedan kommunalförbund enligt Konungens förordnande kommit till stånd, må Konungen på ansökan av förbundsmedlem förordna om ändring av förbundsordningen. Ej må utan Konungens medgivande kommunalförbund, som nu sagts, upplösas eller förbundsmedlem vinna utträde.

2 §.

Innan ålderdomshem uppföres, skall Konungen eller, där Konungen så bestämmer, socialstyrelsen hava godkänt såväl den för hemmet avsedda tomten som ritningar för den byggnad, vari hemmet skall inrymmas.

Vad sålunda stadgats om uppförande av ålderdomshem skall i tillämpliga delar gälla i avseende å inrättandet av dylikt hem i byggnad, som tidigare uppförts för annat ändamål, så ock i fråga om avsevärd om- eller tillbyggnad av förefintligt hem.

3 §.

Till anordnandet av ålderdomshem samt till om- eller tillbyggnad av dylikt hem utgår statsbidrag enligt vad därom är särskilt stadgat.

4 §.

Länsstyrelsen åligger att övervaka verksamheten vid de inom länet befintliga ålderdomshemmen.

Högsta tillsynen över ålderdomshemmen utövas av socialstyrelsen.

5 §.

Ålderdomshem skall vara så inrättat och utrustat, att trevnaden och hygienen befordras samt en lämplig fördelning av de inackorderade främjas. Till-

fredsställande anordningar till skydd mot eldfara skola hava vidtagits. Minst hälften av vårdplatserna skall förläggas till enkelrum. Ej må mer än fyra vårdplatser anordnas i samma rum.

Inom hemmet skola i erforderlig utsträckning finnas anordnade dagrum och andra gemensamhetsutrymmen.

6 §.

För ålderdomshem skall finnas en styrelse, vilken utses av kommunens beslutande organ.

Vid ålderdomshem skola finnas anställda befattningshavare till det antal och med sådan utbildning, att de i hemmet inackorderade kunna erhålla en tillfredsställande vård.

7 §.

Inackordering i ålderdomshem beviljas av hemmets styrelse eller av den som därtill förordnats av styrelsen.

8 §.

För inackordering i ålderdomshem må uttagas avgift, som av kommunen bestämmes. Avgiften för dag räknat för obemedlade och mindre bemedlade får icke överstiga de belopp, som framgå av nedanstående tabell:

Hemmets belägenhet enligt folkpensioneringens bostadskostnadsgruppering. Bostadskostnadsgrupp	Högsta dagavgift kr.
I	2: 15
II	2: 60
III	3: —
IV	3: 40
V	3: 80

I övrigt må avgiften icke överstiga belopp, motsvarande kommunens kostnader för ändamålet.

§ 9.

Närmare föreskrifter om tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller efter Konungens bestämmande av socialstyrelsen.

10 §.

Denna lag träder i kraft den dag Konungen bestämmer.

Sedan fem år förflutit från sagda dag, må såsom ålderdomshem ej användas anstalt, vilken icke i enlighet med föreskrifterna i denna lag blivit av Konungen eller efter Konungens bestämmande av socialstyrelsen godkänd såsom ålderdomshem.

KAP. I.

Allmänna synpunkter.

Utvecklingen av socialpolitiken i Sverige har fortskridit efter flera linjer. Stor uppmärksamhet har ägnats den för medborgaren så viktiga frågan om att bereda honom *ekonomisk hjälp,* att bereda honom trygghet mot nöd. Genom nyligen beslutade samt planlagda reformer av socialförsäkringen m. m. torde detta problem komma att få en lösning, som får anses vara tillfredsställande under nuvarande förhållanden. Av lika stor betydelse för medborgaren är dock att han garanteras tillfälle till *vård* när sådan är av behovet påkallad. Även denna sida av socialpolitiken har undergått en omfattande utveckling. Likafullt måste det sägas, att vår socialpolitik på detta senare område alltjämt företer allvarliga brister. Antalet vårdplatser på sjukhus, vårdhem och abnormanstalter är särskilt för vissa grupper av vårdbehövande alldeles otillräckligt, och många medborgare sakna sålunda tillfälle att erhålla erforderlig sjukvård på anstalt. Likaså finnas stora brister i fråga om vårdmöjligheter för ålderdomssvaga personer. Bristen på sjukvårdsplatser innebär i och för sig ett mycket otillfredsställande tillstånd, och avhjälpandet av denna brist bör otvivelaktigt vara en av socialpolitikens angelägnaste uppgifter under de närmaste åren. Frågan om beredandet av vård på sjukvårdsanstalt faller emellertid icke inom socialvårdskommitténs arbetsområde men utövar ett avgörande inflytande på möjligheterna att *ordna anstaltsvård för de åldringar som — utan att vara i behov av vård på sjukvårdsanstalt — äro i behov av omvårdnad och tillsyn.* Detsamma gäller den motsvarande till omfattningen långt mindre gruppen av förtidsinvalider; när i det följande talas om åldringarna åsyftas även denna senare grupp. Att uppgöra förslag till ordnandet av denna anstaltsvård tillhör kommitténs uppgifter.

Såsom kommittén i det följande närmare utvecklar, finnes det en omfattande grupp av medborgare, vilka äro i behov av sådan vård. Dessa åldringars behov av anstaltsvård är betingat helt av deras tillstånd och har ingenting att göra med deras ekonomiska ställning. För socialpolitiken bör det vara en angelägen uppgift att bereda dem tillfälle till den omvårdnad, av vilken de äro i behov. *En socialpolitik, som inskränker sig till att lämna åldringar och invalider folkpensioner men icke skapar möjligheter till vård för dem, som behöva sådan, är på ett för dessa människor ödesdigert sätt ofullständig och motsvarar icke humanitära krav.*

En kritik av sådan innebörd kan under nu rådande förhållanden med rätta riktas mot socialvården i vårt land. Ålderdomshemmen ha en säregen ställning, i det att de äro avsedda för personer i behov av fattigvård, även om utvecklingen i praktiken förskjutit deras karaktär. I stor utsträckning ha de

annat klientel än åldringar. Särskilt anmärkningsvärt är att på dessa anstalter måst omhändertagas ett stort antal sinnessjuka och andra personer, vilka äro i behov av vård på sjukvårdsanstalt men på grund av platsbrist vid dylika anstalter ej därstädes kunnat mottagas. Bristen i fråga om lämplig anstaltsvård för åldringar är sålunda i hög grad en konsekvens av den otillräckliga tillgången på platser å sjukvårdsanstalter. Denna senare brist utgör sålunda icke endast ett sjukvårdsproblem utan leder till ur social synpunkt mycket allvarliga missförhållanden. Alla de bemödanden av de ansvariga socialvårdsmyndigheterna — såväl lokala som centrala — ha helt naturligt endast mera sporadiskt kunnat leda till förbättrade förhållanden.

Ett avhjälpande av bristen på platser på sjukvårdsanstalter för framförallt sinnessjuka, sinnesslöa och kroniskt kroppssjuka är en nödvändig förutsättning för att vi skola kunna erhålla tillfredsställande anordningar för vård av åldringar. Detta konstaterande, som redan tidigare vid flera tillfällen gjorts av ansvariga myndigheter, bland annat av socialstyrelsen och statens fattigvårdsinspektör, har för socialvårdskommittén utgjort en viktig utgångspunkt vid verkställandet av här avlämnad utredning.

I synnerligen stor omfattning äro emellertid åldringarna vid så god vigör, att de kunna hushålla för sig och även i övrigt sköta sig själva. Genom utvecklingen på bostadsmarknaden har för denna grupp problemet om *anskaffandet av en bostad* av rimlig standard till överkomlig hyra blivit brännande. Även denna fråga är ur social synpunkt synnerligen betydelsefull. Från det allmännas sida har i detta avseende en insats gjorts genom skapandet av *pensionärshem*. Vad som uträttats är emellertid uppenbarligen på intet sätt tillräckligt. Denna viktiga bostadssociala fråga står i nära sammanhang med tillgodoseendet av behovet av anstaltsvård. Kommittén har därför funnit nödvändigt upptaga även frågan om beredandet av bostäder åt åldringar.

Från början fanns ingen gräns mellan fattigvård och sjukvård. De medeltida hospitalen och helgeandshusen voro anstalter för vård av fattiga och sjuka av alla kategorier och alla åldrar och företedde därför också en fruktansvärd anblick. I stort förblev situationen densamma, sedan kronan vid reformationen övertagit dessa anstalter. En ändring började inträda först under senare hälften av 1700-talet, då man dels byggde de första särskilda kroppssjukhusen, dels började renodla hospitalen till sjukhus för »huvudsvaga». Den senare tendensen segrade definitivt på 1830-talet, då hospitalens portar stängdes för andra än de »huvudsvaga». De fattiga, vilka voro i behov av anstaltsvård främst på grund av ålderdomssvaghet men även av diverse andra skäl, lämnades därmed att tagas om hand av kommunerna. Någon lagbestämmelse om beredande av anstaltsvård för dem fanns visserligen icke. Ännu i 1871 års fattigvårdsförordning, som gällde till 1/1 1919, beröres behovet av anstalt endast såtillvida, att kommunerna rekommenderades att till förekommande av bettlande »låta sig angeläget vara att bilda arbetsanstalt för dem, som står under fattigvårdsstyrelsens husbondevälde». Därjämte pekas

på möjligheten för kommun att »enskilt för sig inrätta tvångsarbetsanstalt» (9 § 2 samt 9 § lösdrivarlagen).

Behovet av vad som i 1918 års fattigvårdslag kallas ålderdomshem, försörjningshem och vårdhem berördes sålunda icke alls i författningar före denna nu gällande lag. Likafullt tvingades kommunerna av de faktiska förhållandena att under 1800-talets lopp utöver de fattigstugor och fattighus (utan personal), som funnits här och var sedan århundranden, uppföra verkliga fattigvårdsanstalter, och i princip kan man därför redan under 1800-talet tala om en viss uppdelning på fattigvårdens och sjukvårdens anstaltsväsen. Sjukvårdens anstalter mottogo endast sjuka. Fattigvårdens anstalter däremot måste mottaga fattiga överhuvudtaget, vare sig de voro i behov av vård på sjukvårdsanstalt eller icke. Då platsantalet på sjukvårdsanstalterna låg långt under vad som erfordrats, blev antalet sjukvårdsbehövande på fattigvårdens anstalter mycket högt. Härtill kom, att det rådde stor brist även på andra slag av vårdanstalter med speciella uppgifter, t. ex. barnavårdsanstalter. Under sådana förhållanden blevo 1800-talets fattigvårdsanstalter i praktiken ett slags senare tiders motsvarighet till medeltidens hospital och helgeandshus med samma blandning av alla slag av vårdbehövande (barn, sjuka, invalider och åldringar). Det var därför icke annat att vänta än att dessa fattigvårdsanstalter till sin allmänna typ ej kommo att stå medeltidens långt efter.

Ett omslag i fråga om anstalternas faktiska användning och hela uppsyn inträffade först efter sekelskiftet och framförallt sedan 1918 års lag med dess krav på fattigvårdsanstalter och kontroll över dessa tillkommit. Praktiskt spelade det därjämte säkerligen lika stor roll, att de olika grenarna av specialvårdanstalter efter hand började utbyggas. Därigenom har en förskjutning av de kommunala fattigvårdsanstalternas klientel kommit till stånd därhän att antalet åldringar, vilka icke äro i behov av vård på sjukhus eller vårdhem för viss kategori av sjuka kommit att utgöra en större del av klientelet, och det är därför med full rätt som man av de tre termer, som den gällande fattigvårdslagen omnämner för fattigvårdsanstalt (ålderdomshem, försörjningshem, vårdhem) i de flesta kommuner använder den första.

Vad nyss anförts får icke fördölja, att våra »ålderdomshem» i full överensstämmelse med fattigvårdslagens både bokstav och mening i regel samtidigt äro både försörjningshem och vårdhem d. v. s. måste omhändertaga *dels* vårdbehövande men ej sjuka åldringar, *dels* yngre och medelålders tämligen arbetsföra men ej försörjningsdugliga personer (försörjningsfall), *dels* sjuka personer. Endast i de största städerna är antalet försörjningsfall och sjukdomsfall, som ankomma på fattigvården, så omfattande, att kommunen kan uppföra särskilt försörjningshem och särskilt vårdhem. I regel återstår därför ingen annan utväg än att låta ålderdomshemmet fylla även uppgifterna som försörjningshem och vårdhem. Trots den ökning av möjligheterna för specialvård, som försiggått, förefinnes därför, som redan berörts, en olycklig blandning av olikartade klientel. Härtill återkommer kommittén i det följande.

Rättsligen har fattigvårdsanstalternas karaktär icke vare sig genom 1918 års lag eller senare ändrats. De ha sålunda kvar karaktären av anstalt, som är till för fattiga av alla slag, som ej kunna beredas anstaltsvård på annat sätt, både för kortvariga och långvariga fall. I fråga om de kortvariga spelar fattigvårdsanstalten faktiskt rollen av en allmän upptagningsanstalt, till och med i fråga om barn. Sålunda må enligt 33 § barnavårdslagen, som erhållit sin nuvarande lydelse genom beslut av 1945 års riksdag, barn i brist på plats på upptagningshem för tillfället intagas på fattigvårdsanstalt, ehuru barnet utan medgivande av länsstyrelsen ej må vårdas där längre tid än en månad. Utan stöd av författning utsträcker man i praktiken kravet, att fattigvårdsanstalten skall vara en allmän upptagningsanstalt, därhän att man där i betydande omfattning måste mottaga sjukdomsfall, beträffande vilka intet ekonomiskt hjälpbehov föreligger (andra än »fattiga»), men vilka på grund av sjukdom måste omhändertagas på anstalt, vilket ej kan ske i annan ordning. Sålunda måste fattigvårdsanstalterna ta hand om sinnessjuka personer eller kroniskt sjuka, ehuru det ej finnes fattigvårdsbehov; även sjukdomsfall, som borde vårdas å lasarett, måste ibland tagas emot på fattigvårdsanstalter.

I dylika fall föreligger under nuvarande förhållanden ett faktiskt nödtvång att ta emot vederbörande. Mera på frivillighetens väg har utvecklingen i praktiken och utan stöd av författning även kommit att innebära mottagandet av en annan grupp, som icke heller är i behov av fattigvård, i varje fall icke om det finnes möjlighet att för dem ordna helinackordering för rimlig kostnad, nämligen icke sjukvårdsbehövande åldringar med inkomst av tillräcklig storlek för att kunna bestrida dylik kostnad. Detta inackorderingssystem vinner alltmera spridning även om det, framförallt beroende på ålderdomshemmens skiftande beskaffenhet, är mycket ojämnt förekommande. Genomsnittligt utgjordes beläggningen enligt socialvårdskommitténs undersökning av ålderdomshemmen 1938 (SOU 1940: 22) till cirka 17 % av inackorderingar, men denna siffra har sedan dess otvivelaktigt stigit avsevärt och torde ligga omkring 25 %, kanske bortemot 30 %. Inackorderingarna tillhöra i regel höga åldersklasser; av männen voro 76 %, av kvinnorna 80 % över 70 år. Av understödstagarna lågo endast cirka 55 % över sagda ålder.

Inom socialvårdskommittén har redan i samband med folkpensioneringsfrågan denna utveckling varit föremål för diskussion. Kommittén har ingen tvekan om att densamma icke endast bör tolereras utan på lagstiftningens väg fullföljas. Kommunerna ha här i det praktiska arbetet gått lagstiftningen i förväg och utpekat den väg, som bör följas. Ålderdomshemmen böra alltså upphöra att vara fattigvårdsanstalter och ej heller bli socialhjälpsanstalter utan ställas utanför socialhjälpslagen. Kommunerna böra genom en särskild lag åläggas huvudmannaskapet för ålderdomshemmen med skyldighet att i princip tillhandahålla vård å dylika för en avgift ej större än att den kan bestridas med folkpensionen. Denna tankegång, som av socialvårdskommittén har antytts redan i betänkandet angående lag om folkpensionering (XI, s. 114), bör

drivas så långt, att de nuvarande fattigvårdsanstalterna i huvudsak förvandlas till inackorderingshem för åldringar, vilka äro i behov av anstaltsvård men dock icke av sjukvård på speciell vårdanstalt, och sålunda reserveras för detta klientel.

Ett ståndpunktstagande till denna fråga fordrar emellertid, att man gör klart för sig, på vad sätt det i fortsättningen skall sörjas för erforderlig anstaltsvård åt den övriga delen av ålderdomshemmens nuvarande klientel, d. v. s. den del av klientelet som utgöres av yngre personer och sådana åldringar, vilka äro i behov av sjukvård på speciell vårdanstalt. Flera frågor behöva här besvaras. En av dem gäller avgränsningen av klientelet mot pensionärshem eller andra anordningar för tillgodoseendet av åldringars bostadsbehov.

KAP. II.

Ålderdomshemmen och deras klientel.

Kommittén har i ett tidigare betänkande (SOU 1940: 22) avlämnat redogörelse för en av kommittén verkställd statistisk undersökning angående kommunernas ålderdomshem. Vissa uppgifter ur denna redogörelse återgivas här nedan.

Undersökningen avsåg visserligen förhållandena år 1938, men de förändringar, som senare inträtt, torde icke avsevärt minska resultatens användbarhet för ett bedömande av fattigvårdens anstaltsfrågor. Det totala antalet ålderdomshem i riket uppgick år 1938 till 1 433, varav 1 302 på landsbygden och 131 i städerna. Platsantalet (inklusive platser vid godkända anstalter för sinnessjuka och kroniskt sjuka) uppgick till sammanlagt 42 426, därav på landsbygden 27 251 och i städerna 15 175. Å de egentliga ålderdomshemmen uppgick platsantalet till 25 900 på landsbygden och 8 245 i städerna.

Frågan om beläggningen belyses av en särskild undersökning, omfattande 1 400 ålderdomshem. För hela rikets landsbygd var den genomsnittliga beläggningssiffran 74,3 % den 1 juli 1937, 75 % i februari 1938 samt 75,4 % den 30 juni 1938. För städerna voro motsvarande siffror något högre eller respektive 76,3, 80,0 och 77 %.

Undersökningen omfattade jämväl klientelet på ålderdomshemmen. Uppgifter skulle lämnas för samtliga vårdtagare, oavsett om de voro understödstagare hos fattigvården eller endast inackorderingar (självbetalande). Om de godkända specialavdelningarna vid ålderdomshemmen skulle lämnas uppgifter, men vårdtagarna på dessa avdelningar skulle icke redovisas bland de övriga vårdtagarna. Undersökningen avsåg tiden den 1 juli 1937—30 juni 1938. I vissa avseenden har bearbetningen begränsats till klientelet den 30 juni 1938. De uppgifter, som i det följande lämnas angående hemmens klientel omfatta icke ålderdomshemmen i Stockholm, Göteborg och Malmö.

I den tryckta berättelsen över undersökningen lämnas icke någon redogörelse för åldersfördelningen för varje särskild grupp av vårdbehövande. En ny bearbetning av materialet har emellertid verkställts, vars resultat redovisas i bifogade tabell I.

Vad beträffar de viktiga uppgifterna om vårdtagares behov av vård på specialanstalt torde man vara nödsakad att utgå ifrån att de ej äro alldeles korrekta. Ehuru kommittén angav, att uppgifterna skulle lämnas i samråd med vederbörande läkare, kan man befara, att vissa fattigvårdsstyrelser uraktlåtit detta. Man är likväl berättigad att betrakta de erhållna antalen

Tab. I. Vårdtagare på ålderdomshemmen den 30 juni 1938 fördelade efter kön, ålder och vårdbehov.

	Vårdbehov (se förklaring under tabellen)								
	1			2	3	4	5	6	Samtliga
	a	b	c						
Landsbygd	**596**	**1 488**	**558**	**907**	**147**	**248**	**1 369**	**14 242**	**19 555**
Män	338	738	247	395	63	139	539	6 867	9 326
—16 år	—	1	3	1	3	—	—	32	40
17—30 »	19	20	18	11	5	1	2	113	189
31—50 »	114	165	89	48	25	14	4	550	1 009
51—55 »	31	87	39	25	7	7	5	282	483
56—60 »	35	71	26	23	3	11	8	355	532
61—65 »	31	90	23	37	5	8	16	509	719
66—70 »	21	92	16	50	5	11	21	652	868
71—	87	212	33	200	10	87	483	4 374	5 486
Kvinnor	258	750	311	512	84	109	830	7 375	10 229
—16 år	1	—	—	1	2	—	2	29	35
17—30 »	6	25	21	11	14	1	2	126	206
31—50 »	45	124	121	62	24	8	18	580	982
51—55 »	21	60	36	24	5	5	11	278	440
56—60 »	22	81	32	26	9	9	5	398	582
61—65 »	27	105	25	46	8	8	26	423	668
66—70 »	37	79	22	55	5	8	38	596	840
71—	99	276	54	287	17	70	728	4 945	6 476
Städer	**92**	**505**	**120**	**290**	**61**	**80**	**262**	**3 139**	**4 549**
Män	50	218	57	120	30	36	89	1 727	2 327
—16 år	—	—	—	—	—	—	—	9	9
17—30 »	3	5	8	—	4	1	1	31	53
31—50 »	19	58	20	12	5	3	—	147	264
51—55 »	2	16	7	2	1	3	2	100	133
56—60 »	4	38	5	3	3	2	4	138	197
61—65 »	6	28	9	12	6	6	3	182	252
66—70 »	6	15	3	11	5	4	3	195	242
71—	10	58	5	80	6	17	76	925	1 177
Kvinnor	42	287	63	170	31	44	173	1 412	2 222
—16 år	—	—	—	—	—	—	—	3	3
17—30 »	1	5	6	1	5	2	—	27	47
31—50 »	11	43	35	11	16	3	3	121	243
51—55 »	8	23	7	4	1	2	4	66	115
56—60 »	1	25	9	10	2	4	—	63	114
61—65 »	4	32	2	10	2	3	10	85	148
66—70 »	3	42	3	12	1	3	16	96	176
71—	14	117	1	122	4	27	140	951	1 376
Riket	**688**	**1 993**	**678**	**1 197**	**208**	**328**	**1 631**	**17 381**	**24 104**

1. Sinnesabnorma i behov av a) vård på sinnessjukhus, b) vård på vårdhem för lättskötta sinnessjuka, c) vård på anstalt för sinnesslöa.
2. Vårdtagare i behov av vård på hem för kroniskt sjuka, samtliga utom de som ingå under 1.
3. Vårdtagare i behov av vård på annan specialanstalt, samtliga utom de som ingå under 1 och 2.
4. Svårhanterliga eller störande för omgivningen, samtliga utom de som ingå under 1—3.
5. Mera varaktigt sängliggande, samtliga utom de som ingå under 1—4.
6. Övriga.

vårdbehövande av olika slag såsom riktiga uttryck för den *ungefärliga* storleken av de behov av skilda slag av vårdplatser, som erfordras. Vid de närmare planläggningarna av platsbehovets tillgodoseende inom respektive områden måste i varje fall noggrannare utredning av antalet vårdbehövande av varje kategori inom respektive områden företagas.

Antalet vårdtagare i hela landet (med undantag av Stockholm, Göteborg och Malmö) var den 30 juni 1938 drygt 24 000, varav cirka 19 500 på landsbygdens och cirka 4 500 på städernas ålderdomshem.

Antalet *sinnesabnorma* var 3 359 med den fördelning, som följande tablå utvisar (se även tab. I kol. 1 a, b och c).

Ålder	I behov av vård på			Summa
	sinnes-sjukhus	vårdhem för lättskötta sinnessjuka	anstalt för sinnes-slöa	
—50	219	446	321	986
51—60	124	401	161	686
61—	345	1 146	196	1 687
Samtliga	**688**	**1 993**	**678**	**3 359**

Som synes överväga i viss mån åldringarna (över 60 år) bland dem som äro i behov av vård på vårdhem för lättskötta sinnessjuka, under det att bland sinnessjukhusfallen lika många äro under som över 60 år. Bland de sinnesslöa åter överväga de yngre kraftigt.

För hela riket är frekvensen av sinnesabnorma 14 % och på landsbygden något större än i städerna (respektive 16 % mot 13,5 %) men man får därvid komma ihåg att städerna i mycket större utsträckning än landsbygden ha byggt godkända avdelningar för sinnessjuka, vilkas patienter ej äro här medräknade.

Frekvensen av sinnesabnorma är emellertid mycket skiftande från län till län och här spelar det uppenbarligen en roll, vad landstingen gjort för att ordna vårdhem för lättskötta sinnessjuka och för de sinnesslöa, även om stora variationer förekomma även i frekvensen av sinnessjukhusfall. Otvivelaktigt är frekvensen av sinnesabnorma mycket skiftande i olika landsdelar. Lägst i fråga om de sinnesabnorma på ålderdomshemmen ligga Södermanlands och Jönköpings län (landsbygden) med 6 à 7 %, högst Kopparbergs län (landsbygden) med 27 %, närmast följt av Västerbottens och Norrbottens län (landsbygden) med 23 %. Inom ett och samma län kan skillnaden mellan städer och landsbygd vara mycket stor, såsom i Kopparbergs län, där som nämnts landsbygden har en frekvens av 27 % men städerna däremot endast 16 % eller detsamma som medeltalet för hela riket.

Mellan de olika ålderdomshemmen skiftar frekvensen starkt. Icke mindre än 592 hem (av hela antalet 1 410) voro helt utan sinnesabnorma men å andra sidan hade 136 hem mer än 30 % dylika (därav 19, framförallt mycket små

hem, hade mer än 50 % sinnesabnorma). Ett icke obetydligt antal hem fungerade sålunda i hög grad som vårdhem för sinnesabnorma, där uppgiften att vara ålderdomshem måste ha kommit helt i bakgrunden, och på majoriteten av hem förekom sinnesabnorma i skiftande men ofta stor utsträckning, vilket förrycker hemmets karaktär av ålderdomshem och i hög grad försvårar eller omöjliggör för personalen att skapa trevnad för de gamla. För övrigt kan ju en enda sinnessjuk vara nog för att förstöra trevnaden på ett ålderdomshem.

Antalet vårdtagare i behov av vård på hem för *kroniskt sjuka* (tab. I kol. 2) var 1 197 (5 %), av vilka 275 voro under 60 år och 922 över. Åldringarna dominera sålunda här starkt. Frekvensen av denna vårdgrupp är ej obetydligt större på städernas hem än på landsbygdens (6,4 % mot 4,6 %).

Antalet vårdtagare i behov av vård på *annan specialanstalt* (tab. I kol. 3) var endast sammanlagt 208, av vilka 134 voro under 60 år (därav 70 mellan 30 och 50 år) och 74 över 60 år. En stark spridning över alla åldrar förekom alltså. Gruppens sammansättning i övrigt behandlas i kap. VI.

Vidare redovisas i tab. I (kol. 4) för sig en grupp, vilken betecknats som *svårhanterlig eller störande för omgivningen* utan att dock vara i behov av vård på specialvårdsanstalt. Gruppen utgör alltså en rest av alla svårhanterliga och för omgivningen störande, sedan sådana intagna, som behövt vård på anstalt för sinnesabnorma eller kroniskt sjuka eller på annan specialvårdanstalt, utplockats. Icke heller denna grupp är av mera betydlig storlek. Den uppgår till 328 (248 på landsbygden och 80 i städerna). Av dessa voro 76 under och 252 över 60 år, och det rörde sig alltså företrädesvis om äldre personer. På särskild fråga ha uppgiftslämnarna meddelat, att endast ett fåtal av dessa ansetts böra intagas på arbetshem. Någon allmän karakteristik av gruppen kan icke givas; frågan om dess sannolika art behandlas i kap. VI.

Sedan sålunda samtliga de vårdtagare frånskiljts, vilka uppenbarligen böra beredas vård eller eljest omhändertagas på specialanstalter, återstår den stora massan av vårdtagare, uppgående till 19 012 personer. Om dessa föreligga differentierade uppgifter, utom i fråga om kön och ålder, även i ett speciellt avseende, nämligen om de voro *mera varaktigt sängliggande* (tab. I kol. 5). Såsom dylik skulle betecknas den som varit sängliggande minst 6 månader av de senast förflutna 12 månaderna.

Av de nämnda drygt 19 000 vårdtagarna utgjordes 1 631 av sådana sängliggande personer, av vilka 1 369 på landsbygden och 262 i städerna. Gruppen uppgick sålunda till 8 à 9 % av hela det icke specialvårdbehövande klientelet. Det rörde sig i mycket stor omfattning om personer i hög ålder. Endast ett ringa antal var under 60 år (71, säkerligen helinvalider av olika orsaker), 133 voro mellan 60 och 70 år och 1 427 eller 87 % över 70 år, och av den sista gruppen var ett mycket stort antal i 80- och 90-års åldern. Man kan därför räkna med att ren ålderdomssvaghet i stor utsträckning varit orsaken till att vederbörande blivit sängliggande, även om en kombination av ålderdoms-

svaghet med mer eller mindre klart från denna särskiljbara sjukdomar ofta föreligger.

Om man från de icke specialvårdbehövande 19 012 vårdtagarna borträknar de varaktigt sängliggande återstår 17 381 vårdtagare, om vilkas person den statistiska undersökningen icke har andra uppgifter att lämna än i avseende på kön och ålder (tab. I kol. 6). Om man vidare bortser från barnen (under 16 år, 73), fördela sig de övriga med 1 695 under 50 år, 1 680 mellan 50 och 60 år och 13 933 över 60 års ålder. Av dessa senare voro icke mindre än 11 195 över 70 år och av dem voro mer än hälften eller drygt 6 000 över 80 års ålder.

En kraftig majoritet av de nämnda 17 381 är alltså åldringar, nämligen nära 14 000, och av de närmare 1 700 mellan 50 och 60 år torde många vara att jämställa med dem; majoriteten av gruppen 50—60 år låg för övrigt i den övre hälften, alltså mellan 55 och 60 år (954).

Det klientel, som klart tillhör ett ålderdomshem i egentlig mening, utgöres av dels nämnda 13 933 över 60 år, dels sannolikt en betydande del av de 1 680 mellan 50 och 60 år, dels hela gruppen varaktigt sängliggande 1 369. Detta gör sammanlagt högst 16 982. Då emellertid sannolikt även en del av de 1 695 under 50 års ålder måste behållas på ålderdomshem, torde siffran 17 000 ungefärligen motsvara det antal av hela klientelet 24 000, som rätteligen bör höra hemma på ålderdomshem.

Undersökningen visar alltså, att av dessa 17 000 en mycket begränsad del (1 600 à 1 700) är varaktigt sängliggande och därför i behov av mera sjukvårdsbetonad omvårdnad och tillsyn. För det stora flertalet föreligger behov av vistelse på ett hem med omvårdnad och tillsyn, men endast för en relativt liten grupp kan man tala om att hemmet behöver få verklig vårdhemskaraktär. Å andra sidan gäller om det stora flertalet, att de höga åldrarna dominera. Detta bestyrker, att det här — i stort sett — verkligen är fråga om ett klientel, som utan att behöva skötas på vårdhem likväl är i behov av den tillsyn och omvårdnad, som kan lämnas endast på en anstalt eller ett hem i egentlig mening.

Det är av intresse att närmare granska de yngre årgångarna, vilka endast i begränsad utsträckning kunna antagas böra höra hemma på ett ålderdomshem utan snarare tillhöra vad som i fattigvårdslagen kallas försörjningshem, de s. k. *försörjningsfallen*. Granskningen utsträckes lämpligen till åldrarna 17—60 år och det är av intresse att särskilt undersöka vårdtidens längd. Resultatet återfinnes i tabell II.

Hela gruppen 3 375 fördelar sig med 2 682 på landsbygdens hem och 693 på städernas. Även om städerna här äro starkare företrädda än i ålderdomshemmens klientel i dess helhet, är det dock alltså icke fråga om något speciellt stadsklientel. Könen äro tämligen jämnt företrädda på landsbygdens hem med respektive 1 300 och 1 382, under det att på städernas hem kvinnorna äro betydligt svagare företrädda än männen (277 kvinnor mot 416 män).

I denna grupp torde man emellertid såsom tidigare framhållits knappast

kunna räkna med att antalet försörjningsfall motsvarar mer än ungefärligen antalet fall under 50 års ålder. Om man alltså räknar bort personer i åldern 50—60 år, återstår endast 1 695 personer, varav på landsbygden 1 369 (663 män och 706 kvinnor) och i städerna 326 (178 män och 148 kvinnor).

I fråga om vårdtidens längd visar redan en blick på tabell II, att den övervägande majoriteten varit intagen på ålderdomshemmet lång tid, nämligen 86 % under minst ett halvt år och 82 % under minst ett helt år. Detta förhållande är ungefär detsamma i fråga om män och kvinnor. På städernas hem är det relativa antalet långtidsfall icke fullt så stort som på landsbygdens men skillnaden är ringa.

Klientelet kan således i dess helhet utan överdrift betecknas som ett långtidsklientel.

Tab. II. Vårdtagare på ålderdomshemmen den 30 juni 1938, vilka icke uppnått 60 års ålder och icke voro i behov av vård på särskild anstalt samt ej heller voro svårhanterliga och störande eller varaktigt sängliggande, fördelade efter vårdtidens längd under tiden 1/7 1937—30/6 1938 (ingå i grupp 6 övriga i tab. I.)

	Vårdtidens längd i dagar under tiden 1/7 1937—30/6 1938							
	—30	31—60	61—90	91—180	181—270	271—359	360	Summa
Landsbygden	**68**	**58**	**45**	**110**	**108**	**58**	**2 235**	**2 682**
Män	33	24	20	66	45	22	1 090	1 300
17—30 år....	2	4	5	6	4	7	85	113
31—50 »	17	7	7	28	12	11	468	550
51—55 »	9	5	—	13	15	1	239	282
56—60 »	5	8	8	19	14	3	298	355
Kvinnor	35	34	25	44	63	36	1 145	1 382
17—30 år....	5	5	7	14	13	6	76	126
31—50 »	20	16	6	15	23	18	482	580
51—55 »	5	10	2	4	9	4	244	278
56—60 »	5	3	10	11	18	8	343	398
Städerna	**25**	**23**	**15**	**23**	**34**	**22**	**551**	**693**
Män	16	12	7	16	22	13	330	416
17—30 år....	3	1	1	3	4	1	18	31
31—50 »	7	6	2	5	5	3	119	147
51—55 »	3	2	2	5	8	6	74	100
56—60 »	3	3	2	3	5	3	119	138
Kvinnor	9	11	8	7	12	9	221	277
17—30 år....	2	2	1	3	1	1	17	27
31—50 »	4	5	3	2	5	3	99	121
51—55 »	2	3	2	2	3	3	51	66
56—60 »	1	1	2	—	3	2	54	63
Riket	**93**	**81**	**60**	**133**	**142**	**80**	**2 786**	**3 375**

Dessa siffror avse förhållandena den 30 juni 1938, och det ligger nära till hands att fråga sig om bilden kanske blivit en annan särskilt i avseende på nu ifrågavarande klientels vårdtid, om man undersökt förhållandena vid en annan

tid på året. En viss ledning kan härvidlag erhållas av den tryckta berättelsens tabell 5. Av densamma framgår beläggningens i dess helhet växlingar månad för månad under hela året 1 juli 1937—30 juni 1938. Vid årets ingång uppgick beläggningen på landsbygdens hem till 19 236 och stegrades sedan månad för månad fram till februari, då kulmen nåddes med 20 073, varefter den åter kontinuerligt sjönk fram till årets utgång den 30 juni 1938, då den uppgick till 19 531.

Som synes förelåg en klar säsongvariation, men denna uppgick dock räknat från medeltalet av begynnelse- och slutbeläggning icke till mer än 690 vårdtagare eller drygt 3.5 %.

På städernas hem var begynnelsebeläggningen 4 730 och slutbeläggningen 4 769. Maximibeläggningen nåddes även här i februari med 4 959. Säsongvariationen var 210 eller närmare 4.5 %.

Nu förhåller det sig visserligen så att en del åldringar på sommaren resa bort för att vistas hos anhöriga, som då ha lättare att taga hand om dem, men man har dock anledning räkna med att den starkare beläggningen på vintern framförallt utgöres av yngre personer, vilka just denna årstid ha svårare att reda sig utanför anstalt och under höstens lopp söka sig in till dylik. Särskilt framträdande är denna företeelse vid de större städernas hem, men även i övrigt gör den sig gällande. Man kan därför räkna med att om tvärsnittet genom klientelet lagts i februari i stället för i juni skulle framförallt gruppen försörjningsfall (under 50 år) ha ökat och dess karaktär av långtidsfall icke blivit fullt så markerad. Siffran 900 (690 + 210) markerar dock här den största tänkbara ökningen av junitalet 1 695. Då den dock med säkerhet omfattar en del åldringar, skulle motsvarande februarital sannolikt ha legat någonstans mellan 2 000 och 2 500. Ökningen utgöres emellertid till största delen av fall, vilka stannat på hemmet ungefär ett halvt år, och den bild av gruppen försörjningsfall, som ovan givits, skulle därför säkerligen icke i någon högre grad ha ändrat karaktär.

KAP. III.

Pensionärshemmen.

År 1937 erhöll Statens byggnadslånebyrå Kungl. Maj:ts uppdrag att gemensamt med byggnadsstyrelsen utreda frågan och avgiva förslag rörande statsunderstöd till kommuner och kommunala stiftelser för uppförande av bostäder åt åldringar och änkor. I sitt förslag upptog byggnadslånebyråns majoritet till principiell diskussion frågan om pensionärsbostadsfrågans inordnande i en planmässig på lång sikt inriktad bostadspolitik. Mot bakgrunden av önskemålet att höja den allmänna utrymmesstandarden fastslog byggnadslånebyrån, att sådana statliga åtgärder, som påverkade nyproduktionen av bostäder, borde vara av den karaktär, att de befordrade byggandet av större lägenheter, familjebostäder, men icke uppmuntrade produktionen av de minsta lägenhetstyperna. Dessa kunde emellertid anses nöjaktiga åt ensamstående eller ogifta åldringar. Då det emellertid icke vore ändamålsenligt, att det allmänna i sina strävanden främjade nyproduktion av en lägenhetstyp, som man eljest ansåge mindre önskvärd, borde för bostadsförsörjningen till förmån för åldringar i första hand utnyttjas det redan befintliga beståndet av goda smålägenheter.

Byråns majoritet avböjde tanken på anordnandet av hyresbidrag till lägenheter i öppna marknaden, vilket — all kontroll till trots — skulle påverka den allmänna hyresnivån på smålägenheter i stigande riktning eller förhindra en eljest eventuellt möjlig hyressänkning. Det förfarande som kunde komma i fråga var enligt byråns mening, att redan befintliga fastigheter med lägenheter av lämplig typ inköptes och användes för ändamålet. I vissa fall, särskilt i fråga om mindre orter med genomgående låg bostadsstandard, kunde det emellertid tänkas, att nämnda förfarande icke lämpligen kunde tillämpas av den anledningen, att tillräcklig tillgång saknades på för ändamålet fullgoda lägenheter. I sådant fall borde uppenbarligen nybyggnad företagas.

Inom byggnadslånebyrån hade emellertid även skäl anförts för att pensionärernas bostadsbehov efter förebild av tidigare träffade statliga anordningar för bostadsförsörjningen i första hand borde täckas genom nyproduktionen av bostäder. Dessa skäl baserades på farhågan att förvärv av befintliga bostadsfastigheter skulle verka konserverande på ett bostadsbestånd som borde försvinna och ävenledes konservera hyresnivån på smålägenheter. Det förslag, som framlades av byggnadslånebyrån, blev därför en kompromiss: Förord borde icke givas vare sig för förvärv av befintliga bostadsfastigheter eller för nyproduktion, utan borde dessa alternativ vara jämställda och valet dem emellan träffas allt efter omständigheterna i det enskilda fallet. Byråns förslag till bidragsgrunder gick ut på kapitalsubvention, motsvarande högst 15 % (i fråga om hårt skattetyngda kommuner högst 25 %) av fastighetsvärdet, vilken skulle utgå under förutsättning av kommunalt bidrag av minst samma

storlek. Som allmän regel skulle gälla, att staten icke genom subvention skulle medverka till större sammanlagd nedskrivning av fastighetsvärdet än 40 %. Förslaget förutsatte även vissa lånemöjligheter.

Byggnadslånebyråns förslag föranledde ingen omedelbar åtgärd, då frågan ansågs böra grundligare beredas. En särskild utredning tillsattes (1938 års pensionärsbostadssakkunniga), som i slutet av 1938 avlämnade betänkande med utredning och förslag i ämnet (SOU 1938: 40).

I direktiven till de sakkunniga hade syftena för den ifrågavarande verksamheten fixerats på följande sätt: I kommun, där påtagliga behov av åtgärder för åldringars och änkors bostadsförsörjning förelåge, borde hem för gamla kunna uppföras under samverkan mellan stat och kommun. Härvid borde iakttagas, att en ur det allmännas synpunkt önskvärd utveckling av bostadsbeståndet icke äventyrades utan om möjligt befrämjades. Vissa minimianspråk i fråga om bostädernas utrymme och beskaffenhet i övrigt borde vidare uppställas. Slutligen borde hyran maximeras till sådant belopp, att den skäligen kunde rymmas inom en folkpensionärs budget. I frågan, huruvida bostadshjälpen för pensionärerna borde ordnas genom förvärv av redan befintliga bostadshus eller genom nyproduktion anslöto sig de sakkunniga till byggnadslånebyråns ståndpunkt, att båda vägarna borde lämnas öppna. Där kommunen disponerade eller till rimlig kostnad kunde förvärva lämplig fastighet, torde detta ofta kunna medföra en minskning i kostnaderna för pensionärshems inrättande. Förvärv av redan befintligt bostadshus borde emellertid stödjas av staten endast därest vederbörande kommun visade, att behovet av hyreshus, lämpade för mindre bemedlade inom kommunen vid tiden för ansökningen syntes vara eller genom nybyggnad bliva fyllt, samt att byggnaden kunde anses vara eller efter ombyggnad eller reparation bli ur bostadshygienisk synpunkt fullt tillfredsställande samt i övrigt lämplig för ändamålet.

Hyrorna föreslogos maximerade till vissa belopp, varierande efter dels antal i lägenheten boende personer, dels ortsgrupp enligt den för folkpensioneringen gällande dyrortsgraderingen från 120 kronor för lägenhet, vari bodde en person (ortsgrupp 1) till 420 kronor i lägenhet bebodd av fyra eller flera personer (ortsgrupp 3).

De sakkunniga förordade vidare statsbidrag i form av kapitalbidrag, från 10 till högst 50 % av de med hemmens inrättande förenade kostnaderna. Bidraget skulle ställas i relation till det kommunala skattetrycket genom en viss bidragsskala. Såsom förutsättning för bidrag skulle gälla, att kommun ställde tomt eller motsvarande belopp till förfogande.

Pensionärsbostadssakkunnigas förslag lades till grund för proposition till 1939 års riksdag, som fattade beslut i frågan, därvid förslaget modifierades i vissa hänseenden; bland annat uppflyttades bidragstaxans undre gräns från föreslagna 10 % till 15 %, varjämte infördes möjlighet att efter särskild prövning medgiva högre bidragsprocent än 50 %.

Det statliga stödet till pensionärshemmen hade främst till syfte att vinna ökad utbredning, framför allt i ekonomiskt svagare ställda kommuner, åt de

åtgärder, som på en del håll, särskilt i de största städerna, tidigare vidtagits på kommunala initiativ. Under den nya verksamhetens första år var dock effekten i detta hänseende tämligen ringa. Statsbidragen utnyttjades till en början framför allt av de större städerna och endast ett fåtal mindre städer och landskommuner anskaffade pensionärshem.

Frågan upptogs till förnyad prövning vid 1942 års riksdag. Departementschefen konstaterade, att kommuner, vilka hade högre uttaxering eller saknade tillgång till fondmedel i allmänhet funnit sig icke böra inrätta pensionärshem. En revision av bidragsgrunderna vore därför motiverad, vartill komme de stegrade byggnadskostnaderna, vilka skärpa risken för att pensionärshemmet skulle bli en institution, som kan förekomma endast inom kommuner med utpräglat solid ekonomi. Departementschefen hänvisade vidare till den inträdda bostadsbristen, som på de flesta orter förhindrade utdömning av ur hygienisk synpunkt mindervärdiga bostäder, vilka enligt erfarenheten ofta beboddes av äldringar utan möjlighet att med egna små resurser bekosta annat än en dålig bostad.

Efter den ändring av bidragsvillkoren, som beslöts vid 1942 års riksdag, gälla för statens bidrag för anordnande av pensionärshem följande bestämmelser:

Pensionärshem kan anordnas såväl i nybyggnad som äldre byggnad. Hemmet skall emellertid vara inrymt i särskild byggnad på tomt, där byggnaden kan antagas få kvarstå under längre tid. Hemmet skall, om så kan ordnas inom rimlig kostnadsram, förses med vatten- och avloppsledningar, central uppvärmningsanordning och badrum och utrustas så, att trevnaden och hygienen befordras, det husliga arbetet underlättas och de i hemmet boende vid sjukdoms- eller olycksfall kunna erhålla tillsyn och vård.

Till hyresgäst i pensionärshem får som regel endast antagas person, som antingen fyllt 60 år eller uppbär folkpension eller invalidunderstöd och som tillika kan antagas vara ur stånd att med egna medel förskaffa sig nöjaktig bostad. Företräde bör, under i övrigt lika omständigheter, lämnas den, som kan antagas efter erhållande av bostad i hemmet bli i stånd att försörja sig utan annat bidrag från det allmänna än pension eller invalidunderstöd. Där särskilda skäl därtill föranleda, får till hyresgäst i pensionärshem antagas även annan mindre bemedlad person än ovan nämnts. Förutom för sig själv kan hyresgäst få bostad för person som tillhör hans hushåll och lämpligen alltjämt bör sammanbo med honom, t. ex. make, syskon och barn.

Maximihyran utgör i de olika dyrortsgrupperna för rum med kokvrå respektive 120—180—240 kronor om året, för ett rum och kök respektive 180—270—360 kronor samt för större lägenhet avsedd för fyra eller flera personer respektive 210—315—420 kronor.

Statsbidrag utgår till kommun, kommunalförbund och allmännyttigt bostadsföretag. Bidrag beviljas icke till kostnaderna för anskaffandet av tomt, anordnande av väg till tomt eller framdragande till tomtgränsen av vatten-, avlopp-, gas- eller kraftledningar; allmännyttigt bostadsföretag erhåller så-

ledes icke statsbidrag med mindre vederbörande kommun förbinder sig att bestrida alla dylika kostnader.

Till övriga kostnader för anordnande av pensionärshem utgår bidrag, vilket bestämmes med hänsyn till den för de senaste förflutna 5 kalenderåren genomsnittliga uttaxeringen per inkomstskattekrona i den kommun, för vilken hemmet avses, av kommunal-, landstings- och vägskatt med avdrag för i förekommande fall av understöd för skatteutjämningsmedel. Bidrag utgår enligt följande skala, därvid det dock finnes möjligheter att bestämma procentsatsen enligt andra grunder där särskilda skäl därtill föranleda:

Uttaxering kronor	Statsbidrag %
under 10	25
10—10,99	27
11—11,99	30
12—12,99	34
13—13,99	40
14—14,99	48
15—15,99	57
16—16,99	68
17—därutöver	80

Intill den 1 juli 1945 ha med statsbidrag uppförts tillhopa 7 872 lägenheter (därav 6 426 i städer och köpingar samt 1 446 på landsbygden) inom 99 städer och köpingar samt 79 andra kommuner. Av dessa lägenheter är en ytterst obetydlig del inrymd i äldre fastigheter; huvudparten har tillkommit genom nybyggen.

Antalet lägenheter inom de skilda länen är starkt varierande. Det största antalet pensionärslägenheter har tillkommit i Malmöhus län (1 205), Göteborgs och Bohus län (948), Stockholms stad (820) och Kopparbergs län (401). Minimisiffror representeras av Jämtlands län (22), Gotlands län (64), Västerbottens län (92) samt Hallands län (98).

Omfattningen av statens ekonomiska stöd framgår av nedanstående tabell, utvisande tillstyrkta bidrag budgetåren 1939—1945.

1939/1941	kronor	1 694 000
1941/1942	»	1 732 000
1942/1943	»	4 077 000
1943/1944	»	5 952 000
1944/1945	»	8 999 000

För budgetåret 1945/1946 har anvisats 10 miljoner kronor, varav 2 miljoner kronor på tilläggsstat. I kungl. proposition till 1946 års riksdag angående vissa åtgärder till främjande av bostadsförsörjningen (nr 279) har meddelats, att cirka 11 000 lägenheter tillkommit genom pensionärshemsverksamheten, varigenom cirka 17 000 åldringar fått sin bostadsfråga löst. Dessa uppgifter vila på det antagandet, att de för respektive ändamål anslagna medlen komma att helt eller till allra största delen bli tagna i anspråk under loppet av

budgetåret 1945/1946; all sannolikhet uppgives tala för riktigheten av ett sådant antagande.

I nämnda proposition har föreslagits, att såsom bidrag till inrättande av pensionärshem måtte för budgetåret 1946/1947 anslås 9 miljoner kronor.

Det i statsbidragsförfattningen uppställda kravet, att de i hemmet boende vid sjukdoms- eller olycksfall skola kunna erhålla tillsyn och vård, har tillgodosetts på olika sätt.

I mindre fastigheter, där någon av pensionärerna har hand om eldningen och gårdskarlssysslorna, brukar denne ha viss tillsyn över hyresgästerna; i dessa fastigheter är givetvis också kontakten mellan dessa så god, att ett sjukdomsfall mycket snart blir uppmärksammat. I de större fastigheterna finnes i regel särskild portvakt anställd, vars hustru brukar se till att eventuella sjukdomsfall upptäckas. På sina håll har man i de större fastigheterna sökt inrymma bostad för hemsyster eller sjuksköterska i hemmet. Ett nytt led i utvecklingen representeras av ett planerat hem i Ludvika. Detta skall förestås av en föreståndarinna, varjämte mathållningen i viss utsträckning förutsättes skola ske genom hemmets försorg.

Till frågan om vissa tendenser i utvecklingen av pensionärshemmen återkommer kommittén i kap. IV.

KAP. IV.

Behovet av hem och bostäder för åldringar. Benämningen å dylika hem och bostäder.

Den i kap. II lämnade redogörelsen visar, att de primärkommunala fattigvårdsanstalterna efter hand utvecklats till att framförallt tjänstgöra som hem för åldringar, vilka äro i behov av omvårdnad och tillsyn utan att likväl vara i behov av sjukvård. Den statistiska bilden visar visserligen icke detta tydligt, men vederbörandes höga ålder talar för att det på hemmen icke i nämnvärd utsträckning finnas vårdtagare, vilkas intagning varit påkallad enbart av brist på lämplig bostad. Denna fråga är av den art, att den svårligen kan ytterligare statistiskt belysas. Man får här hålla sig till praktisk erfarenhet, och denna torde utvisa, att den stora massan av ålderdomshemmens gamla vårdtagare är i ett sådant tillstånd, att de gamla behöva en viss omvårdnad och tillsyn och icke kunna tillfredsställande klara ett eget hushåll och detta oberoende av om de ha en pension eller annan inkomst av tillräcklig storlek. Detta gäller icke minst den del av vårdtagarna, som utgöras av inackorderingar, vilket även i viss mån bestyrkes av den statistiska undersökningen, som visade att av de inackorderade procentuellt många flera tillhörde de äldsta åldersklasserna än bland understödstagarna, och detta även om man räknar endast med vårdtagare över 50 år.

Å andra sidan visar utredningen klart, att det stora flertalet icke är behäftat med sjukdomar som kräva vård på speciella vårdanstalter. Även sedan man frånräknat de grupper, vilka äro i behov av dylik vård, kvarstår bland de övriga ett mycket begränsat antal mera *varaktigt sängliggande* (1 631). Härigenom bestyrkes att, även om klientelet som nämnts är i behov av en viss omvårdnad och tillsyn, det dock i övervägande grad rörde sig om personer, vilka kunna röra sig uppe och i ganska stor utsträckning reda sig själva inom ramen för anstaltens hushållning och tillsyn.

Parallellt med den utveckling som skett på ålderdomshemmens område har samhället under det senaste decenniet i allt högre grad nödgats intressera sig för *bostadsfrågan* för mera krya gamla, vilka kunna sköta sitt eget hushåll och för vilka omvårdnads- och tillsynsproblemet ännu icke är aktuellt. Detta har skett genom att statsbidrag beviljats för s. k. *pensionärshem* (endast byggnadsbidrag); redogörelse för pensionärshemsverksamheten har lämnats i kap. III. De gamlas bostadssvårigheter torde i hög grad få betraktas som en sida av hela det svåra läget på bostadsmarknaden, och någon lättnad i detta avseende torde utan statsingripande icke vara att förvänta. Snarast har man anledning att räkna med allt större svårigheter för de gamla att skaffa sig bostad icke minst på landsbygden. Hittills ha emellertid pensionärshemmen spelat en tämligen begränsad roll. Enligt socialvårdskommitténs undersökning av folkpensionä-

rernas bostadsförhållanden i maj och juni 1944 (betänkande X SOU 1944: 23) innehade av samtliga personer med tilläggspension, som bodde i av fastighetsägaren förhyrd lägenhet, knappt 5 % lägenhet i pensionärshem. Härtill kom dock drygt 1½ %, boende i »församlingshem», och knappt 2½ %, boende i stiftelse eller dylikt, vilka båda bostadsformer ju realiter äro av samma typ som pensionärshem. Även om dessa siffror genom verksamhetens relativt sett kraftiga utveckling numera äro avsevärt högre, kanske mer än fördubblade, gäller det fortfarande att den stora massan av pensionärer, vilka bo i förhyrd lägenhet, ej haft tillfälle få dylik i pensionärshem.

När man går att pröva frågan om ålderdomshemmens ställning och uppgifter, är det ofrånkomligt, att man samtidigt i viss utsträckning tager ställning till frågan om särskilda anordningar från samhällets sida för ordnandet av enbart bostad för åldringar och därmed till avgränsningen av klientelet mellan ålderdomshemmen å ena sidan, pensionärshemmen och liknande anordningar å den andra sidan. Därvid bör självfallet utgångspunkten icke tagas endast i nu rådande förhållanden utan först och främst i en analys av *åldringarnas behov* på här ifrågavarande område. Denna analys kan emellertid i hög grad byggas på erfarenheter från de nuvarande pensionärshemmen och ålderdomshemmen.

När en människa åldras och på den grund måste sluta med det arbete, som hon försörjt sig med, torde det för flertalet, på landet som i staden, framstå som ett angeläget önskemål att få bo kvar i den lägenhet eller åtminstone i den trakt (det kvarter eller dylikt) där hon haft sin varelse under sin krafts dagar. Man vill *undvika miljöbyte*. Delvis är detta en känslosak men en känslosak, värd att taga all hänsyn till, något som knappast behöver närmare utvecklas. Delvis är det emellertid också en praktisk fråga. Man känner människor runt omkring, och man är känd av dem och kan påräkna ett handtag vid det ena och det andra tillfället. Blir en ensamboende åldring sjuk några dagar, så kan han räkna med, att en granne tittar in till honom då och då, gör ett och annat uppköp för hans räkning o. s. v.

Måste nu en gammal person lämna sin miljö, så innebär det därför alltid ett hårt ingrepp, och detta alldeles oavsett, om han flyttar till ett pensionärshem eller till ett ålderdomshem. Själva miljöbytet i och för sig är en allvarlig påfrestning. Detta konstaterande står självfallet icke i motsatsställning till det förhållandet, att åldringar, som bo i dåliga lägenheter, många gånger gärna flytta, när bättre förhållanden kunna erbjudas dem.

Om nu en flyttning måste ske, ser dock åldringen mycket olika på saken alltefter som han får *ett eget rum* att bo i eller icke. Är han relativt kry och känner sig kunna sköta sitt lilla hushåll, så är han därjämte i regel ivrig att få göra detta, med andra ord han nöjer sig icke med eget rum utan vill ha helt egen bostad, där han kan alldeles rå sig själv. Denna naturliga strävan är på allt sätt uppmuntransvärd, och samhällets åtgärder måste i dylika fall taga sikte på att ge åldringen tillfälle till att sålunda ha eget hushåll, d. v. s. avse endast att skaffa honom en egen bostad.

Skulle däremot en åldring, som i själva verket är ganska skröplig och har svårt att reda sig själv, söka sig till exempelvis pensionärshem, ligger saken annorlunda till. Bosättning i egen bostad skapar då i själva verket mycket bekymmer för åldringen själv och för andra. Om så är fallet men åldringen ändå söker sig till pensionärshemmet, har man anledning fråga sig vad som kan vara orsaken till detta förhållande.

Antalet ansökningar till pensionärshemmen är långt större än antalet platser, och visserligen äro de sökande säkerligen i mycket stor utsträckning lämpade för att ha egen bostad, men för många av dem gäller, att de hellre borde in på ett bra ålderdomshem. Ofta söka sig de gamla till pensionärshemmen — och icke till ålderdomshemmen — därför att det på ålderdomshemmen är så ont om enrum. Mången tar risker och obehag av att bo för sig själv ensam hellre än att tvingas dela rum med en eller flera människor på ett ålderdomshem. Kunde enrum erbjudas på ålderdomshemmet, skulle vederbörande föredraga ålderdomshemmet, men självfallet endast för det fall att valet står mellan ett i övrigt för den gamle tilltalande ålderdomshem och ett pensionärshem. I flertalet fall är det naturligtvis icke enbart bristen på enrum som avskräcker utan härtill kommer klientelblandningen, ålderdomshemmets karaktär av fattigvårdsanstalt m. m., och för många äro måhända de senare synpunkterna i och för sig avgörande. Om ålderdomshemmet är känt för att hysa sinnessjuka och andra för de övriga vårdtagarna störande personer, så vill man icke dit, även om man eljest skulle skatta högt den trygghet och omvårdnad, som endast ett ålderdomhem men ej ett pensionärshem kan erbjuda.

I diskussionen omkring dessa frågor synes de gamlas strävan att ha *eget hushåll* ha övervärderats. Man torde ha fäst sig vid det stora antalet ansökningar till pensionärshemmen och därav dragit en felaktig slutsats, i det att man förbisett, att detta är den enda möjligheten som för de sökande erbjudes att få lugn och trevnad och helst eget rum. Hade vi haft ålderdomshem med uteslutande åldringar och med samma ställning som pensionärshemmen samt gott om enrum, hade visserligen antalet sökande till pensionärshemmen varit stort men dock betydligt mindre än nu.

I själva verket finnes där mellan å ena sidan den del av ålderdomshemmens klientel, som är sängliggande och behöver ständig omvårdnad, å andra sidan det renodlade pensionärshemsklientelet av pigga och krya åldringar ett mellanskikt, som sannolikt är ganska betydande. Det är de som ha en hel del krämpor, vilka då och då ansätta dem, och vilka därför allt emellanåt ha svårt att komma ut eller som behöva ett handtag vid på- och avklädning och vid toalett i övrigt, behöva hjälp med städning m. m. Men det är också de, som, ehuru vid ganska god vigör, känna med sig att det redan på grund av deras ålder lätt kan hända dem någonting, ett slaganfall eller dylikt, och frukta att bli liggande ensamma och hjälplösa. För denna kategori — och flertalet pigga och raska åldringar kommer ju efterhand in i densamma — erbjuder ålderdomshemmet en långt tryggare och bättre tillvaro än pensionärshemmet.

Utvecklingen på pensionärshemmen är i detta avseende lärorik. Det har

nyss påpekats att brister i fråga om ålderdomshemmen leda till att åldringar, vilka egentligen icke borde bo alldeles för sig själva, söka sig till pensionärshem. Vad tidigare sagts om åldringars motvilja mot miljöbyte leder vidare till att de som visserligen vid inflyttningen voro krya och klarade sig bra på egen hand men så småningom komma i svårigheter, hänga sig fast på pensionärshemmet, och detta kanske till och med om det kan erbjudas ett enrum på ett bra ålderdomshem. Åldringar vilja ogärna byta miljö för andra gången. Som ett resultat av båda dessa faktorer har man i viss utsträckning på pensionärshemmen fått ett klientel, som i själva verket är i stort behov av omvårdnad och tillsyn.

Där en sådan situation uppstått, har den berett stora bekymmer. Man försöker reda sig genom att anställa en sköterska, som kan se till de gamla, hjälpa dem litet, när de bli sjuka m. m., och genom att tillhandahålla städhjälp, och det har åtminstone ifrågasatts, att man skulle gå än längre och ge de gamla möjlighet att få beställa lagad mat att serveras på rummet. Likväl torde en lösning av problemet svårligen kunna nås på den vägen, enär pensionärshemmen äro byggda som bostadshus. En verklig tillsyn över de gamla skulle kräva en mycket stor personal, och hur man än här ordnar, så blir dock pensionärshemmet för sådana gamla, som behöva omvårdnad och tillsyn, aldrig så ändamålsenligt som ett väl ordnat ålderdomshem.

Det kan vara klargörande att tänka sig in i vart ytterligare åtgärder för att bistå de gamla på pensionärshemmen skulle leda. Sköterskan får ställningen som föreståndarinna med nödigt antal biträden. Ett gemensamt kök inrättas. De gamla, som så önska, få tillfälle att äta i en gemensam matsal, de andra få sin mat serverad på rummet och en tredje kategori får alltjämt helt sköta sin egen mathållning. En gemensam samlingslokal eller ett sällskapsrum, kanske ett i varje våning, inredes. För att man skall kunna väl sköta dem som till en tid bli sängliggande inredes en sjukavdelning med rum eller salar för flera personer, dit de för en tid kunna få flytta över.

Det räcker emellertid knappast med dessa anordningar. Själva byggnadssättet måste i viss mån bli ett annat. Korridorerna kunna icke få vara mer eller mindre ogästvänliga och mer eller mindre otillräckligt uppvärmda utrymmen i ett bostadshus utan måste inredas som en något så när hemtrevlig del av det hela. Ett dylikt pensionärshem har därigenom förvandlats till en anstalt, som dock samtidigt i viss utsträckning gör tjänst som bostadshus. Rent organisatoriskt måste denna kombination bli mycket svårskött med dess blandning av självhushållning och anstaltshushållning. Ekonomiskt torde den även komma att ställa sig synnerligen dyrbar. Denna förening av ålderdomshem och bostadshus för gamla torde därför icke vara att rekommendera, och det vore olyckligt, om pensionärshemmen finge utvecklas till sådana kombinationer.

Den enda lösning, som är på samma gång den bästa möjliga för de gamla och ur ekonomisk och organisatorisk synpunkt rationell, är därför den, att stat och kommun på olika sätt hjälpa de ännu krya och raska åldringarna att lösa

sin bostadsfråga, under det att de övriga tillhandahålles helinackordering på ålderdomshem av god beskaffenhet.

På sina håll synes man för närvarande föreställa sig, att utvecklingen går och bör gå i en helt annan riktning än den här skisserade. Man skiljer de gamla i två grupper nämligen å ena sidan sådana, som äro mest sängliggande och därför gärna kunna och böra ligga på mindre salar men ej bo i enrum, och detta betecknar man som åldersdomshemmens klientel, å andra sidan de övriga, vilka bilda pensionärshemmens klientel. Ålderdomshemmen borde därför ha uteslutande salar för 3 eller 4 och ej några eller ett fåtal enrum. Av det här anförda framgår, att sådana tankegångar, som måste bero på obekantskap med de föreliggande behoven, betyda, att man gör pensionärshemmen till dåliga ålderdomshem och ålderdomshemmen till rena vårdhem. Om de senare skulle mottaga endast dem, som äro för det mesta sängliggande, så behöver deras omfattning endast bli en mindre del av de nuvarande ålderdomshemmens. Skola de mottaga flertalet av ålderdomshemmens nuvarande klientel, så betyder detta, att man bereder vårdhemsvård på sjukvårdsbetonade salar åt en stor kategori, som ej alls är i behov av sådan vård utan önskar bo i ett eget rum, ett förfaringssätt, som vore klart inhumanitärt och skulle betyda ett stort steg bakåt för vår socialvård.

Utvecklingen bör sålunda enligt kommitténs mening vara en helt annan. Det föreligger ett starkt behov både av goda ålderdomshem i betydelsen hem med kollektiva anordningar eller anstalter för åldringar, vilka äro i behov av omvårdnad och tillsyn utan att likväl vara i behov av sjukvård, och av bostadshus eller andra anordningar för lösande av bostadsfrågan för sådana åldringar, vilka kunna bo för sig själva i särskild lägenhet.

I detta sammanhang vill kommittén göra ett uttalande i en praktisk fråga av icke oväsentlig betydelse. Såsom redan antytts är det många gamla, som gärna vilja få taga med sig egna möbler till ålderdomshemmet liksom till pensionärshemmet. Alla torde väl önska medtaga mindre föremål såsom en klocka, fotografier och tavlor m. m. dylikt. Kommittén anser det för de gamlas trivsel på ålderdomshemmen vara betydelsefullt att dylika önskningar tillmötesgås, något som för närvarande beträffande ålderdomshemmen icke genomgående torde vara fallet. Vissa inskränkningar såsom i fråga om medförande av en kanske mycket skrymmande och opraktisk säng må kunna vara nödvändiga, men i stort sett böra de gamla få själva bestämma om vad de önska medföra till sitt rum på ålderdomshemmet. Det ligger i sakens natur att en ovillkorlig förutsättning härför måste vara att dessa persedlar bliva föremål för betryggande desinfektionsåtgärder.

Av en viss betydelse är *namnfrågan* som här må upptagas till diskussion. Ordet ålderdomshem är i och för sig en benämning, som väl anger syftet och som därjämte vunnit burskap. När såsom nu är avsett en omläggning av hemmens såväl rättsliga som praktiska art företages, vore det dock av psykologiska skäl fördelaktigt, om detta kunde markeras genom en ny benämning. Närmast

till hands ligger ordet pensionärshem. Praktiskt taget alla vårdtagare komma att åtnjuta invalidpension eller ålderspension. Annan lämplig ny benämning är svår att finna. För övrigt har densamma efter vad kommittén har sig bekant åtminstone på ett och annat håll börjat användas i stället för ålderdomshem.

Ordet pensionärshem är ju emellertid nu den officiella benämningen på bostadshus för åldringar (och invalider). I detta avseende torde någon ändring icke kunna ifrågasättas. Man skulle dock kunna tänka sig att ha samma ord för båda typerna av institutioner; frågan är, huruvida detta icke vore en fördel ur vissa synpunkter. Därmed skulle ytterligare markeras, att dessa typer icke äro skiljaktiga på annat sätt än att på det ena hemmet förefinnas konsekvent genomförda kollektiva anordningar i och för mottagande av ett omvårdnads- och tillsynsbehövande klientel, under det att på det andra, där mera rörliga och krya pensionärer mottagas, de kollektiva anordningarna äro ringa utvecklade. Man skulle sålunda kunna benämna båda typerna pensionärshem och när behov föreligger att skilja dem åt benämna dem respektive pensionärshem med och pensionärshem utan kollektiva anordningar. Enklare vore benämningarna pensionärshem typ I och pensionärshem typ II i analogi med den terminologi, som tillämpas i fråga om mödravårds- och barnavårdscentraler.

Mot ett sådant förslag kan invändas att av rent praktiska skäl behovet av skilda termer är stort, och att benämningarna pensionärshem typ I respektive typ II ej lämpa sig att använda annat än i mera speciella sammanhang. Det är därför sannolikt att benämningen ålderdomshem likväl skulle komma att användas även i fortsättningen.

Socialvårdskommittén har under dessa omständigheter för sin del avstått från att föreslå en annan benämning än ålderdomshem.

KAP. V.

Fordringar på ett ålderdomshem. Tillgodoseendet av de gamlas bostadsbehov.

Socialvårdskommittén har i det föregående givit uttryck åt den uppfattningen, att de nuvarande primärkommunala fattigvårdsanstalternas fortgående utveckling till goda, från socialhjälpen fristående hem för åldringar, vilka äro i behov av anstaltsvård, bör fullföljas och legaliseras, samtidigt som stat och kommun på olika sätt hjälpa de ännu krya åldringarna att lösa sin bostadsfråga. Ålderdomshemmens uppgift — eller i vart fall deras huvuduppgift — skall sålunda vara att mottaga åldringar, vilka utan att vara i behov av vård på sjukvårdsanstalt, dock icke lämpligen kunna bo i en bostad för sig själva eller vilka ej beredas bostad hos anhöriga. Till den normala uppgiften får även räknas att mottaga ett relativt ringa antal i förtid invalidiserade personer, vilka icke behöva vård vare sig å sjukhus eller vårdhem men likväl måste tagas om hand på anstalt.

Ett förverkligande av detta kräver först och främst, att ålderdomshemmen definitivt upphöra att vara en institution på vilken man kastar omfattande vårduppgifter beträffande sinnessjuka, kroniskt sjuka m. fl., vilka uppgifter icke ha något att göra med deras verkliga ändamål. Kommittén vill starkt understryka att utan en ändring i detta avseende det sociala missförhållande, som bristen på god ålderdomshemsvård utgör, kommer att bestå. Av de i kap. II lämnade statistiska uppgifterna framgår, att det först och främst gäller att ordna vårdfrågan för de tre grupperna av sinnesabnorma samt för de kroniskt sjuka. Vidare bör uppmärksammas det jämförelsevis ringa antal personer, som behöver vård på annan specialanstalt. Därjämte gäller det att ordna vård för sådana svårhanterliga och störande, som icke tillhöra de förstnämnda grupperna. Till sist återstår frågan att bereda vård för övriga yngre personer, s. k. försörjningsfall, även om en del av dessa utan olägenhet kunna omhändertagas på ålderdomshemmen.

Ordnandet av vårdfrågan för dem som behöva vård på sjukvårdsanstalter av olika slag är sålunda av primär natur, och åtgärder på detta område måste enligt kommitténs mening vidtagas utan dröjsmål. Dessa frågor behandlas i kap. VI.

Om sålunda ålderdomshemmens klientel begränsas till den grupp, för vilken de skola vara avsedda, så återstår därefter frågan om vilka fordringar som böra uppställas på anordningarna vid dylikt hem. Denna fråga är under prövning i särskild ordning, nämligen av »1945 års vårdhemssakkunniga», vilka behandla frågan om föreskrifter rörande planläggning och utförande av byggnader för ålderdomshem, hem för kroniskt sjuka, vårdhem för lättskötta sinnessjuka samt för folktandpolikliniker. Socialvårdskommittén vill för sin del

göra det principuttalandet, att ålderdomshemmen i avseende på anordningar för bekvämlighet, hygien m. m. dylikt icke få utrustas sämre än pensionärshemmen. Det är nämligen, om den i kap. III angivna klienteluppdelningen skall kunna upprätthållas, synnerligen angeläget, att ålderdomshemmen icke framstå som i något avseende av sämre klass än pensionärshemmen. Vad beträffar den viktiga frågan om ett ålderdomshems utrustning med enrum önskar socialvårdskommittén göra följande uttalande.

I föregående kapitel har understrukits, att man hos de gamla i synnerligen stor utsträckning möter bestämda önskningar om att få ett eget rum. Enligt kommitténs mening bör man fordra av svensk socialvård, att dylika önskningar kunna tillgodoses, och varje medborgare, som på gamla dagar önskar få ett rum för sig själv, bör alltså kunna få detta oavsett om han alltefter sitt tillstånd beredes plats i pensionärshem (annan bostadslägenhet) eller på ålderdomshem.

Härav följer emellertid icke att det skall vara en regel att alla platser på ett ålderdomshem skola vara i enrum. Det är nämligen icke så att åldringarna alltid önska bo i enrum. Dylika önskningar synas vara starkare i städerna än på landsbygden och skifta efter befolkningens struktur och därjämte självfallet efter individuella förhållanden. Den som varit van att bo i ett rum för sig själv, den som kan och önskar ta med sig egna möbler, håller mera på eget rum än den som bott ihop med annan, respektive den som inga möbler har eller t. ex. vill lämna sina möbler åt barnen o. s. v. Ibland kan det särskilt på landsbygdens ålderdomshem iakttagas, att när de gamla kommit in på hemmet och där träffat bekanta eller knutit nya förbindelser, sätta de värde på en rumskamrat. Man har svårt att röra sig, sitter mest på rummet och vill gärna ha någon att prata med. Kanske kan man hjälpas åt med det ena och det andra, som är svårt att göra ensam. Understundom händer det också att man och hustru båda intagas på ålderdomshem och vilja ha ett rum ihop.

I viss utsträckning får man vidare alltid räkna med en grupp vårdtagare, vilka äro varaktigt sängliggande, och dessa vårdas bäst i rum med lämpligen 2 eller 4 platser (sjukrum).

Med hänsyn till dessa omständigheter kan det fastslås, att behovet av enrum är mycket stort, men att likväl ett efter förhållandena starkt skiftande antal platser kan vara i dubbelrum, och att ett mindre antal platser bör vara i rum för 2 eller 4 (sjukrum).

Skall en regel för hela landet uppställas, måste denna därför få karaktären av ett angivande av minimum, icke en norm. Enligt kommitténs mening bör en dylik regel uppställas och innebära, att antalet platser i enrum skall uppgå till *minst hälften* av hela platsantalet. Enligt denna regel skulle sålunda på ett ålderdomshem med 30 platser exempelvis finnas 16 enkelrum, vartill vid detta platsantal lämpligen skulle komma 7 dubbelrum, varav 2 eller 3 avsedda och inrättade för sjuka (sjukrum), eventuellt i stället för 2 av dessa rum en sal för 4 sjuka.

Socialvårdskommittén har i denna fråga samrått med ovannämnda vård-

hemssakkunniga, vilka förklarat sig icke hava något att erinra mot den här föreslagna regeln.

Givetvis måste ålderdomshemmens utrustning med flera enkelrum m. m. ske under en viss övergångstid. Det är emellertid angeläget, att principen snarast fastslås, enär vi otvivelaktigt stå mitt uppe i en ganska intensiv om- och utbyggnadsperiod i fråga om ålderdomshemmen, beroende kanske främst på ökningen av antalet åldringar men även på ett alltmer ökat intresse att göra ålderdomshemmen till goda hem för gamla. Runt om i landet sysslar man med om- och tillbyggnads- eller nybyggnadsplaner, och detta trots att socialvårdskommitténs arbete på vissa håll utövat en hämmande inverkan, i det att man vill avvakta besked i frågan, om statsbidrag kommer att utgå. Utvecklingen kommer att än mera intensifieras genom den av 1946 års riksdag beslutade ändringen i den kommunala indelningen. Antalet ålderdomshem med mindre än 20 platser är omkring 900. Socialvårdskommittén har i sitt betänkande om socialvårdens organisation uttalat, att antalet platser på ett ålderdomshem i regel icke bör understiga 25. Sannolikt komma väl också många av dessa hundratals ålderdomshem i samband med bildandet av större kommunala enheter att nedläggas och ersättas av ett mindre antal större hem. Det är av stor vikt att dessa nya hem få en tillfredsställande utformning.

Mot ålderdomshemmens utrustning med ett stort antal enrum kan invändas, att detta medför ökade kostnader både i fråga om anordnande och drift. Kommittén medgiver att denna invändning har fog för sig men anser att det behov, som det här gäller, är av så framträdande art, att dess tillgodoseende likväl icke får undanskjutas. Det är fråga om en social rättighet, som för åldringarna är av den största betydelse. För övrigt har man anledning att räkna med att, i den mån detta behov icke tillgodoses genom att skapa goda ålderdomshem, uppstår efter hand krav på att pensionärshemmen skola förvandlas till hem för de omvårdnads- och tillsynsbehövande gamla. Resultatet kan alltså bli, att man i viss utsträckning bygger pensionärshem i stället för ålderdomshem för ett klientel, som behöver vistas på ålderdomshem. Detta blir icke billigare utan snarare dyrare och utgör därjämte en dålig lösning av problemet ur de gamlas synpunkt.

Den för närvarande rådande bristen på arbetskraft kan även åberopas som ett skäl emot att giva ålderdomshemmen en utformning, vilken medför ökat personalbehov. Socialvårdskommittén är väl medveten om de svårigheter, vilka bristen på personal vållar. I detta avseende utgör emellertid ålderdomshemmens personalfråga endast en del av det stora arbetskraftsproblemet. I vad mån denna kan komma att få en lösning under de närmaste åren undandrager sig kommitténs bedömande. Att låta dagens läge på detta område påverka en utformning av ålderdomshemsfrågan, som är avsedd att genomföras under en tioårsperiod och sedan kommer att prägla denna sida av socialvården under decennier framåt, vore emellertid enligt kommitténs mening icke försvarbart. Kommittén har sålunda icke ansett den nu förefintliga knappheten på arbetskraft böra inverka på dess ståndpunktstagande.

Kommittén övergår därefter till frågan om åtgärder för lösning av de mera krya åldringarnas bostadsfråga. En dylik lösning kan sökas på den väg, som pensionärshemmen representera. Ur vissa synpunkter är det emellertid fördelaktigt, om man kan undgå att samla de gamla i särskilda bostadshus och i stället bereda dem bostäder ute bland andra människor, helst i deras egen miljö. För dem som i sinom tid dock måste in på ålderdomshem undvikes därigenom det dubbla miljöbytet. Rent allmänt sett är det olämpligt att i fråga om bostad samla medborgare i homogena grupper.

När frågan om åtgärder för att underlätta lösningen av de gamlas bostadsfråga genom stöd åt pensionärshemsföretag eller på annat sätt först var uppe (1937), var utgångspunkten det förhållandet, att en stor del av åldringarna levde i undermåliga bostäder och att försvarliga bostäder ofta togo i anspråk en orimligt stor del av pensionärernas inkomster. Gjorda undersökningar visade, att tilläggspensionärer med kommunalt pensionstillskott eller fattigvård betalade högre hyra i förhållande till inkomsten än alla andra jämförliga grupper och ändå i stor utsträckning bodde i undermåliga bostäder. Ett statligt stöd åt bostadsanskaffning för pensionärer kunde betraktas som en komplettering av folkpensioneringen på en punkt, där denna visat sig otillräcklig.

Angående den lämpliga formen för detta hävdade emellertid statens byggnadslånebyrå, såsom i kap. III omnämnts, att tillerkännandet av hyresbidrag av statsmedel till lägenheter i öppna marknaden över huvud icke kunde ifrågasättas. Om man tillskapade en mera betalningskraftig efterfrågan på dylika smålägenheter, kunde man knappast undgå att påverka den allmänna hyresnivån på smålägenheter i stigande riktning eller förhindra en eljest eventuellt möjlig hyressänkning. Värdet av ett hyresbidrag från det allmännas sida skulle då knappast komma de boende till godo. Den enda möjligheten vore därför att skapa särskilda bostadshus, där hyresnivån kunde regleras d. v. s. att skapa vad som blev kallat pensionärshem. Statsmakterna ha också sedan helt följt denna linje.

Pensionärshemmen ha för de gamla, som kommit i åtnjutande av förmånen att få hyra lägenhet i dylikt hus, varit till den största nytta. När pensionärshemmens karaktär, som i kap. IV framhållits, på sina håll förryckts genom mottagandet eller behållandet av ett klientel, som lämpligen icke kan bo i egna lägenheter, så beror detta främst på bristerna inom ålderdomshemsvården. Dessa brister skjuta över ålderdomshemmens klientel till pensionärshemmen. Men även det klientel, vilket pensionärshemmen verkligen skall tjäna, har visat sig vara långt större än platstillgången på pensionärshemmen. Antalet sökande är väsentligt större än antalet platser.

Om man i denna situation underlåter att förbättra de mera krya åldringarnas möjligheter att få hyra en bostadslägenhet, under det att man avsevärt förbättrar ålderdomshemsvården så att de frånstötande momenten däri försvinna, kommer den bostadslösa gruppen av krya åldringar i kanske betydande utsträckning att söka sig till ålderdomshemmen, och vi få alltså ett tryck på dessa av en grupp, som icke bör beredas ålderdomshemsvård. Liksom det är

nödvändigt att ha tillgång till sjukhus och vårdhem för att ålderdomshemmen ej skola beläggas med sjuka personer, så är det också nödvändigt att ha tillgång till smålägenheter i bostadshus för att ålderdomshemmen ej skola beläggas med mera krya åldringar. Parallellt med åtgärder för att förbättra ålderdomshemsvården måste därför gå åtgärder för att *öka tillgången på bostadslägenheter för åldringar.*

Frågan är då, om man såsom hittills enbart skall göra detta genom att stödja produktionen av den speciella typen av bostadshus, pensionärshem, eller om man även skall vidtaga särskilda åtgärder för att bereda de gamla goda bostäder till rimliga hyror ute bland andra människor, alltså i vanliga bostadshus, något som av förut anförda skäl skulle vara förenat med vissa fördelar. Härvidlag måste uppmärksammas, att de gamlas bostadsfråga ju endast är ett delproblem inom det bostadssociala problemet i dess helhet. Såsom sådant har det även upptagits till behandling i den bostadssociala utredningens slutbetänkande del I (SOU 1945: 63).

Utredningen erinrar om den principiella diskussionen angående frågan om pensionärsbostadsförsörjningen, som statens byggnadslånebyrå redan 1937 upptog i sitt här ovan redan citerade förslag rörande statsunderstöd till kommuner och kommunala stiftelser för uppförande av bostäder åt åldringar och änkor. Ett realiserande av den höjning av utrymmesstandarden, som är bostadspolitikens viktigaste mål, kräver självfallet, framhöll byrån, en förskjutning av lägenhetsbeståndets struktur mot större lägenheter, alltså sådana lägenheter, som äro lämpliga som familjebostäder. De statliga åtgärderna böra därför befordra byggandet av större lägenheter, familjebostäder, men icke uppmuntra produktionen av de minsta lägenhetstyperna. Såsom bostäder åt ensamstående eller gifta åldringar kunna emellertid dessa minsta lägenhetstyper anses bostadssocialt nöjaktiga. Byrån drog härav den slutsatsen, att för bostadsförsörjningen till förmån för åldringar i första hand borde utnyttjas det redan befintliga beståndet av goda smålägenheter.

Det nu av utredningen framlagda programmet innebär full anslutning till denna principiella uppläggning. Under tiden fram till 1960 skulle någon produktion av ettrumslägenheter överhuvudtaget icke erfordras; i stället skulle ett betydande antal lägenheter av denna typ i det nuvarande beståndet slås ut i samband med sanering. Utredningen gör dock vissa reservationer, i det att den uttalar, att det likväl synes sannolikt, att man i praktiken måste bygga ett antal smålägenheter med hänsyn till att lokal brist kan uppstå på ett flertal orter samt att efterfrågan de närmaste åren genom ökning av antalet enpersonshushåll i stor utsträckning kommer att vara inriktad på smålägenheter. Det har därför förutsatts en viss produktion av enkelrum och kokvrålägenheter. Under viss förutsättning räknar utredningen därjämte med att det på kort sikt kan uppstå en mycket kraftig efterfrågan just på ettrumslägenheter, och särskilt under de första åren är det därför troligt, att efterfrågan på ettrumslägenheter kommer att vara stor. Utredningen finner angeläget, att denna

efterfrågan hålles tillbaka och att produktionen i första hand inriktas på större lägenhetstyper.

I skilda sammanhang understryker utredningen, att pensionärshemsbidragen ha en särställning i det bostadspolitiska stödsystemet. En omläggning av den framtida pensionärshemsverksamheten kan, uttalar utredningen, icke genomföras förrän bostadsbristen i städerna hävts och ett ansenligt överskott av fullgoda smålägenheter i förut byggda hus uppkommit. Utredningen, som även erinrar om föreliggande förslag till ny folkpensionslag, har därför funnit, att en omprövning av pensionärshemsbidragen icke i förevarande sammanhang kunnat göras.

Om de av bostadssociala utredningen framlagda förslagen i stort förverkligas, har man dock alltså anledning att räkna med, att ett betydande bestånd av för åldringar lämpliga smålägenheter i nu förefintliga fastigheter frigöres och kan ställas till deras förfogande. Huruvida därigenom de gamlas bostadsfråga i avseende på tillgången på lämpliga lägenheter i stort sett får en verklig lösning är icke möjligt att nu bilda sig en pålitlig uppfattning om, men under alla förhållanden skulle därigenom lämnas ett kraftigt bidrag till en lösning av problemet. Med all säkerhet föreligger det i varje fall på många orter och särskilt mindre sådana icke nu ett sådant bestånd av smålägenheter, att det kan bliva tillräckligt för åldringarna, och där återstår endast att låta den allmänna nyproduktionen av bostadslägenheter omfatta även de minsta lägenhetstyperna, såsom utredningen också räknat med, eller att få till stånd en speciell nyproduktion av smålägenheter för åldringar d. v. s. bygga pensionärshem. Detsamma gäller även om den rena landsbygden .

Man torde överhuvudtaget ha all anledning att räkna med att pensionärshemslinjen även i fortsättningen måste i avsevärd utsträckning bli den väg, på vilken man söker lösa de gamlas bostadsproblem. Det slutliga ståndpunktstagandet till frågan om de lämpliga vägarna för att ordna åldringarnas bostadsförsörjning kan emellertid knappast ske förrän resultatet av ett fullföljande av bostadssociala utredningens program börjar kunna skönjas.

Det föreligger för närvarande svårigheter att kunna bedöma, till vilka hyror ledigblivna smålägenheter kunna komma att stå till åldringarnas förfogande. Frågan om en subvention till hyran för åldringar, som bo i lägenheter i hyreshus i allmänhet, har utredningen icke ansett sig kunna upptaga till bedömande. Visserligen äro förutsättningarna för ett subventionssystem av dylik typ nu helt andra än de voro, när pensionärshemsfrågan först togs upp och tanken på subvention till hyran för lägenheter i vanliga bostadshus, såsom ovan erinrats om, avvisades. Det allmänna har nu ett helt annat inflytande över hyresmarknaden, och otvivelaktigt kommer den offentliga bostadspolitiken, hur den än lägges, dock att innebära, att detta bibehålles. När utredningen likväl icke tagit upp denna subventionsfråga till prövning, torde detta ha förestavats just av förut berörda svårigheter att nu bedöma den inverkan det av utredningen framlagda allmänna programmet kan komma att få för åldringarnas bostadsförsörjning.

När det gäller nyproducerade lägenheter, föreslår utredningen en enhetlig subvention till vissa lägenheter på 3 kronor kvm lägenhetsyta. Denna skulle begränsas till omkring en femtedel av årsproduktionen eller vid den produktionsomfattning, som avses, 10 000 lägenheter per år i samtliga tätorter. Några klara riktlinjer angående urvalet av klientelet till dessa subventionerade lägenheter, ges icke i betänkandet. Utredningen har dock icke direkt uteslutit åldringarna från rätten till denna subvention.

Socialvårdskommittén vill i detta sammanhang ånyo erinra om att det har vissa fördelar att bereda de gamla bostad ute bland andra människor mot att draga dem samman i särskilda bostadshus. Ju förr det kan tagas hänsyn till denna synpunkt, desto bättre. Även om man i stort sett såsom utredningen gjort måste ställa sig avvaktande i fråga om lösningen av de gamlas bostadsfråga, skulle man dock kunna tänka sig att i begränsade avseenden tillämpa sagda synpunkt redan nu. Kommittén avser här det fall att det i en ort föreligger behov *dels* av nyproduktion av större lägenheter för familjer, *dels* av nyproduktion av smålägenheter för åldringar. Familjerna kanske bo i hygieniskt oförsvarliga bostäder, vilka måste bort, eller också bo de i den omgivande bygden, ofta på långt avstånd och med besvärliga kommunikationer till arbetsplatsen i tätorten. Denna situation torde icke vara ovanlig i mindre och medelstora tätorter. En nyproduktion av större lägenheter frigör alltså icke några lägenheter för de gamla utan även för dem erfordras nyproduktion.

Om man i en sådan situation fasthåller hårt vid utredningens huvudlinje, att nyproduktionen skall omfatta bostadshus med större lägenheter, måste problemet för de gamlas del lösas genom att bygga pensionärshem. Det framstår ur vissa synpunkter som en bättre lösning, att pensionärshemmets lägenheter så att säga flyttas in i de andra bostadshusen, alltså att dessa senare utvidgas till att omfatta även erforderligt antal smålägenheter. Varken i avseende på kostnaden eller åtgången på byggnadsmaterial och arbetskraft torde därigenom vållas någon merbelastning.

Av avgörande betydelse för vilken linje, som här i praktiken i de särskilda fallen kommer att följas, är givetvis storleken av den hyra, som betingas i det ena och i det andra fallet, samt i vad mån bostadskostnaden faller på kommunen. I detta sammanhang är den av 1946 års riksdag antagna nya folkpensioneringslagen av stor betydelse. Den allmänna ålderspensionen kommer att uppgå till avsevärt belopp, inbegripande även en post för hyran på landsbygden. I orter med högre hyresnivå kommer att utgå bostadstillägg. De nya folkpensionerna komma alltså att på ett helt annat sätt än hittills ge åldringarna möjlighet att själva bestrida kostnaden för sin bostad, men det är uppenbart att detta långt ifrån alltid kommer att bli fallet. Det bör beträffande åldringarnas bostadsfråga eftersträvas att genom den bostadssociala verksamheten hålla deras bostadskostnad inom ramen av folkpensionens för bostad beräknade del. Ur denna synpunkt kan sålunda folkpensionsreformen sägas ge en fast utgångspunkt för bostadspolitiken i avseende på åldringar och invalider.

Emellertid skola kommunerna enligt den nya folkpensioneringslagen få rättighet att efter grunder, som kommunen själv äger bestämma, utge särskilt bostadstillägg till folkpensionen, vilket tillägg då anses såsom folkpension. Lagen innebär i realiteten en rätt för kommunerna att helt efter eget bestämmande utge bostadssubvention åt folkpensionärer. Det kan ligga nära till hands att vid diskussion av frågan om reglering av hyresnivån för åldringar under hänvisning till denna subventionsmöjlighet beteckna en sådan reglering som mindre nödvändig. Emellertid är det att märka att de särskilda bostadstilläggen skola bestridas helt av kommunala medel. I den mån pensionären hyr en lägenhet i ett vanligt bostadshus och sålunda icke kommer i åtnjutande av något statsbidrag till hyran, utöver det som ingår i det ordinarie bostadstillägget, får alltså kommunen i fall av behov genom särskilt bostadstillägg möjliggöra hyrans betalande. Om däremot pensionären får en lägenhet i ett pensionärshem, ställer sig saken annorlunda.

I kap. III lämnade uppgifter om maximihyrorna i pensionärshem utvisa, att dessa ligga synnerligen lågt. Socialvårdskommittén har i betänkandet angående ny folkpensioneringslag uttalat, att kommittén förutsatte, att hyrorna i pensionärshemmen skulle höjas till de belopp, vartill fri bostad enligt kommitténs förslag skulle värderas. Kommittén tillfogade, att för den händelse de låga hyrorna skulle bibehållas i fortsättningen skillnaden mellan nämnda värde av fri bostad och den betingade hyran dock borde räknas såsom inkomst vid bestämmande av bostadstillägg m. m. Departementschefen har i propositionen angående folkpensioneringslag uttalat, att frågan om hyressättningen i pensionärshemmen har sådant samband med den allmänna bostadspolitiken, att den icke synes böra slutgiltigt lösas i sammanhanget i fråga och anslutit sig till kommitténs alternativa förslag, avseende inkomstberäkningen. Riksdagen har godtagit denna ståndpunkt. För det närvarande kommer det sålunda icke att företagas någon höjning av hyrorna i pensionärshemmen.

De låga hyrorna i pensionärshemmen möjliggöras i viss utsträckning genom det statsbidrag, som utgår till hemmens anordnande. Man kan sålunda tala om att staten i denna form lämnar subvention till hyran för åldringar, vilka bo i pensionärshem. Härigenom kan hos kommunerna framträda en tendens att av rent kommunal-ekonomiska skäl föredraga att bygga pensionärshem framför att låta nyproduktion av smålägenheter ingå i andra bostadshus, vilka byggas av kommunen eller av kommunen kontrollerade företag. Emellertid torde den praktiska betydelsen av detta förhållande vara mycket skiftande, beroende på att statsbidraget till pensionärshems anordnande varierar efter kommunens skattebörda. I fråga om kommuner, vilka erhålla statsbidrag med endast t. ex. 30 %, innebär detta ingen större subvention till den årliga hyran för en lägenhet i hemmet; i övrigt får kommunen själv bestrida kostnaden för att hyrorna skola vara så låga som det är fastslaget. När däremot statsbidraget ligger högre, t. ex. vid 70 eller 80 %, ställer sig saken annorlunda, och man kan då tala om en betydelsefull, statlig

subvention till hyran och har alltså anledning räkna med att den tendens, som nyss berörts, kraftigt främjas.

Med hänsyn härtill har det inom socialvårdskommittén ifrågasatts, att följande komplettering av bostadssociala utredningens förslag borde vidtagas.

När frågan om byggandet av pensionärshem i en ort aktualiseras, bör det uppmärksammas, huruvida det icke samtidigt i orten förefinnes även ett aktuellt behov av produktion av bostadshus för familjer. Om så är förhållandet och kommunen eller allmännyttigt bostadsföretag avser att söka statligt stöd för dylikt bostadshus, bör det övervägas, huruvida verkligen särskilt pensionärshem skall uppföras eller om icke i stället det planerade bostadshuset bör utvidgas till att omfatta även smålägenheter, avsedda för pensionärer.

Till hyran för sålunda nyproducerad smålägenhet, bebodd av pensionär, bör utgå subvention, om möjligt av sådan storlek, att pensionären icke kommer i sämre ställning än han skulle gjort i pensionärshem.

Även om subvention av dylik omfattning icke ens om den begränsas till nyproducerade lägenheter för närvarande kan genomföras, skulle dock en betydelsefull utjämning av hyrorna i pensionärshem och hyrorna i dylika smålägenheter kunna vinnas med en subvention av avsevärt mindre omfattning. Möjligen kan en dylik subvention inbegripas i den av bostadssociala utredningen föreslagna subventionen av 3 kronor per kvm. lägenhetsyta för 10 000 lägenheter per år, varvid emellertid en höjning såväl av beloppet som av antalet lägenheter borde vidtagas.

Det är svårt att förutse, vilken betydelse den här för en övergångstid ifrågasatta kompletteringen av bostadssociala utredningens förslag skulle få i praktiken. Möjligen skulle de praktiska verkningarna icke bli stora, och det kan i så fall sägas att det är bättre att ej nu på detta sätt taga upp en begränsad del av subventionsfrågan utan vänta tills den kan behandlas i dess helhet. Socialvårdskommittén har likväl icke velat underlåta att till diskussion och övervägande framföra tanken om ett omedelbart genomförande av ett subventionssystem för åldringarnas del på ett begränsat område.

KAP. VI.

Utbyggnad av sjukhus och vårdhem.

Socialvårdskommittén har i kap. I betonat, att tillgodoseendet av behovet av platser på olika slag av sjukvårdsanstalter visserligen icke tillhör kommitténs arbetsuppgifter, men att kommittén likväl i viss utsträckning måste syssla med densamma, enär den är av grundläggande betydelse för ordnandet av vård å ålderdomshem. Kommittén behandlar i det följande varje vårdgrupp för sig.

De sinnessjuka.

Staten har själv sedan lång tid tillbaka tagit hand om anstaltsvården för sådana sinnessjuka, vilka äro i behov av mera kvalificerad vård, och uppfört *sinnessjukhus*. Då antalet platser på dessa varit helt otillräckligt, ha emellertid bland annat kommunerna på vissa håll sett sig nödsakade att — i anslutning till sina fattigvårdsanstalter — uppföra vårdanstalter för sinnessjuka, vilka godkänts som sinnessjukhus. För vård av sinnessjuka, vilka ej kräva mera kvalificerad vård, utgår statsbidrag till landsting (stad, som ej deltager i landsting) till anordnande och drift av s. k. *vårdhem för lättskötta sinnessjuka*. Klienteluppdelningen mellan sinnessjukhusen och vårdhemmen bereder vissa svårigheter. Kommittén återkommer nedan till olägenheterna av denna dualism i fråga om huvudmannaskapet för sinnessjukvårdens anstaltsväsende.

Antalet platser på statens sinnessjukhus var enligt medicinalstyrelsens i september 1945 avlämnade förslag till 10-årsplan för den statliga sinnessjukvården och den statliga sinnesslövården 16 589, bortsett från platser för asociala imbecilla och svårskötta sinnesslöa. Lägger man härtill beslutade och påbörjade utbyggnader samt en av medicinalstyrelsen som möjlig ansedd överbeläggning, kommer man upp till 18 399 vårdplatser. På ålderdomshemmen funnos 1938 omkring 700 sinnessjukhusfall, och någon större ändring i detta förhållande torde knappast ha inträffat. Att hemmen sålunda alltjämt måste tjänstgöra som en reserv för de statliga sjukhusen beror sannolikt i hög grad på att många sinnessjukhusläkare vant sig vid att betrakta ålderdomshemmen såsom en reserv, där man ej bör släppa en plats, som man väl lagt beslag på. Ett vanligt erbjudande från ett sinnessjukhus till en fattigvårdsstyrelse, som söker få in en sinnessjuk därstädes, är att i så fall måste en annan patient från kommunen tagas tillbaka till ålderdomshemmet. På en del sinnessjukhus har man dock visat större förståelse för ålderdomshemmens svårigheter.

När man nu dock kommit så långt, att ålderdomshemmen (det bortses från de såsom sinnessjukhus godkända avdelningar, som finnas vid vissa ålderdomshem) icke hysa flera sinnessjukhusfall än vad som motsvarar knappt 4 %

av hela platstillgången på sinnessjukhus, borde det för sinnessjukhusvårdens del icke spela någon större roll, om man toge steget fullt ut och *spärrade* ålderdomshemmen för sinnessjuka i behov av vård på sinnessjukhus. Bäst vore dock, om en dylik åtgärd kunde ingå som ett led i planerna för en ytterligare utbyggnad av sinnessjukhusväsendet, vilken fråga för närvarande är i hög grad aktuell.

Medicinalstyrelsen framhöll i sitt nyssnämnda förslag till 10-årsplan för den statliga sinnessjukvården och den statliga sinnesslövården beträffande sinnessjukvården, att med hänsyn till antalet exspektanter samt på grund av angelägenheten av att kunna skäligen nedbringa nuvarande överbeläggning det förelåge ett synligt behov av ytterligare omkring 3 500 platser, varför platsbehovet kunde i runt tal angivas till sammanlagt 22 000 platser.

Den pågående förskjutningen i befolkningens åldersfördelning medför emellertid ett ständigt stegrat behov av vårdplatser för ålderspsykoser. Enbart av denna anledning räknade medicinalstyrelsen med att behovet av platser under 10-årsperioden fram till år 1955 komme att stiga med 2 000. Under samma period ökas även befolkningen i dess helhet. Av denna orsak antogs platsbehovet år 1955 ha stigit med ytterligare 800. Det slutliga platsbehovet beräknades sålunda till cirka 25 000.

Medicinalstyrelsens förslag innebar, att detta behov skulle tillgodoses genom tillbyggnad av nuvarande sjukhus, 740 platser, och genom byggandet av nya sjukhus, 4 321 platser. Härigenom skulle 22 452 helt statliga platser bli tillgängliga. Härtill skulle komma 1 540 platser å avdelningar för psykiskt sjuka vid centrallasarett, vilka styrelsen föreslog uppföras för statsmedel. Tillsammans bleve alltså 24 000 platser tillgängliga. Ett underskott av 1 000 platser skulle sålunda likväl uppstå. Denna brist beräknades emellertid bli täckt genom utvidgning av familjevården och genom ianspråktagandet av vissa reserver bland annat vissa under kriget uppförda läger, vilka planlagts och utförts med tanke på att de framdeles skulle kunna inpassas i den statliga sinnessjukvården såsom sekundärsjukhus eller jordbrukskolonier.

Till sist framhölls i medicinalstyrelsens framställning, att i landets sinnessjukvård ingå ett 50-tal smärre, kommunala sinnessjukhus med omkring 1 400 vårdplatser. Till jämförelse vill socialvårdskommittén nämna, att enligt kommitténs undersökning år 1938 vid fattigvårdsanstalt funnos inrättade godkända avdelningar för sinnessjuka till ett antal av 17 på landsbygden och 28 i städerna eller 45 med ett platsantal av respektive 283 och 1 086 eller sammanlagt 1 369. Det var dessa avdelningar, som av medicinalstyrelsen åsyftades. Styrelsen fann önskvärt, att desamma undan för undan nedlades, men räknade icke med att detta skulle komma att märkbart påverka det beräknade platsbehovet, enär de där vårdade patienterna i stor utsträckning vore anmälda som exspektanter till statligt sjukhus och sålunda redan medräknade. Vidare syntes medicinalstyrelsen räkna med att en del av patienterna å dessa kommunala sjukhus egentligen tillhörde det klientel, som skulle vårdas å vårdhem för lättskötta sinnessjuka och sålunda borde försvinna från de kommunala sinnes-

sjukhusen eller avdelningarna allteftersom landstingen byggde dylika vårdhem i tillräcklig utsträckning.

Det tillkommer nämligen landstingen (städer, som ej deltaga i landsting) att ordna anstaltsvård för lättskötta sinnessjuka genom uppförande av särskilda vårdhem, ehuru något huvudmannaskap i den meningen, att landstinget är skyldigt svara för att tillräckligt antal platser står till förfogande, icke har stadgats.

För anordnande och drift av dylika vårdhem utgår statsbidrag till landsting eller stad, som ej deltager i landsting (dock ej till stad, som förbundit sig genom särskilt avtal att omhänderha sin sinnessjukvård). I mitten av 1946 torde det finnas i drift vårdhem med sammanlagt 2 898 platser. Antalet personer på ålderdomshem, i behov av dylik vård, var 1938 omkring 2 000, vartill alltså kom en del av de cirka 1 400 patienterna på de godkända sinnessjukavdelningarna vid ålderdomshemmen. Situationen på ålderdomshemmen synes sedermera icke ha förbättrats. Det föreligger alltså en betydande brist på platser för lättskötta sinnessjuka. Med all sannolikhet erfordras ytterligare 2 000 à 3 000 platser för att dessa sjuka skola kunna erhålla den för dem lämpliga vården och för att man skall kunna undgå sammanblandning med de gamla på ålderdomshemmen.

I kungl. propositionen nr 177 till 1946 års riksdag angående utbyggnad av sinnessjukvården m. m. upptogs medicinalstyrelsens tioårsplan för sinnessjukvården m. m. till behandling. Departementschefen förklarade sig därvid vara ense med medicinalstyrelsen om behovet av snara åtgärder för förbättring av den statliga sinnessjukvården men ansåg sig icke kunna på grundval av den förebragta utredningen förorda genomförandet av styrelsens förslag utom i vissa delar. Utredningen borde enligt departementschefens mening först på vissa viktiga punkter fullständigas. Därvid åsyftades i första hand nödvändigheten att klarlägga storleken av det vårdbehov, som skulle tillgodoses genom landstingen, och övervägande av frågan, huruvida särskilda åtgärder påkallades för att utbyggnaden av landstingens anstaltsorganisation skulle komma till stånd och genomföras i önskvärd takt. Vidare borde prövas förutsätttningarna och formerna för en samordning av denna verksamhet med statens. I samband härmed borde bland annat prövas frågan om den lämpliga storleken av en sinnessjukanstalt. Bland övriga frågor, vilka borde omprövas, nämndes omhändertagandet av psykopater samt användandet av moderna behandlingsmetoder såsom insulinterapi, elchockterapi m. fl. och till sist frågan om ökat användande av familjevård. Alla dessa frågor inverkade enligt departementschefens mening på bedömandet av platsbehovet vid sinnessjukhusen.

I avvaktan på ytterligare utredning i angivna avseenden ställde sig departementschefen avvaktande. Däremot tillstyrkte departementschefen tioårsplanen i vad den avsåge inrättandet av statsunderstödda psykiatriska kliniker vid kroppssjukhusen samt framlade förslag om vissa aktuella utbyggnader m. m.

Även i fråga om de asociala imbecilla fann departementschefen viss ytter-

ligare utredning nödvändig, vilken borde taga sikte på förhållandet till vården av de bildbara sinnesslöa.

Samtidigt med att proposition avlämnades — den 8 mars 1946 — gav Kungl. Maj:t medicinalstyrelsen i uppdrag att med beaktande av vad av departementschefen sålunda i propositionen anförts verkställa ytterligare utredning och avgiva förnyat förslag rörande den statliga sinnessjukvården och sinnesslövårdens utbyggnad under de närmaste tio åren.

Riksdagen biföll Kungl. Maj:ts förslag men gjorde samtidigt följande uttalande (riksdagens skrivelse nr 209):

»I likhet med departementschefen och medicinalstyrelsen anser riksdagen behov föreligga av snara åtgärder för förbättring av den statliga sinnessjukvården. Ytterligare utredning i vissa betydelsefulla hänseenden är dock erforderlig. Såsom departementschefen framhåller bör därvid i främsta rummet beaktas förhållandet mellan den kvalificerade sinnessjukvård, som staten bedriver, och den verksamhet på samma område, för vilken kommunerna för närvarande äro huvudmän. Departementschefen utgår ifrån, att landstingen (och de i landsting icke deltagande städerna) alltjämt skola ombesörja vården av lättskötta sinnessjuka. Enligt riksdagens mening bör emellertid även denna fråga tagas under ytterligare övervägande och bliva föremål för en förutsättningslös undersökning. För att denna omprövning icke skall fördröja utbyggandet av den för ifrågavarande klientel avsedda anstaltsorganisationen, är det angeläget att densamma slutföres snarast möjligt.»

Socialvårdskommittén är för sin del i första hand angelägen att starkt understryka nödvändigheten av att ålderdomshemmen spärras för intagning av sinnessjuka samt att de som redan finnas där intagna inom en tid av fem år skola ha överflyttats till sinnessjukhus och vårdhem. Vad beträffar de godkända avdelningarna för sinnessjuka vid fattigvårdens anstalter böra även de evakueras inom samma tid och nedläggas. Vissa större dylika avdelningar, vilka verkligen ha karaktären av små fristående sjukhus och där risk för störande inverkan för de gamla på ålderdomshemmet icke föreligger, kunna möjligen under ytterligare en övergångstid arrenderas och drivas av staten, intill dess platser bli tillgängliga på de statliga sjukhusen. Den nu pågående utredningen av frågan om de sinnessjukas anstaltsvård bör därför enligt kommitténs mening *baseras på den förutsättningen, att ålderdomshemmen fem år efter utbyggnadsplanens antagande icke skola få vårda sinnessjuka personer.*

Beträffande utförbarheten av vad kommittén sålunda yrkat vill kommittén framhålla, att det redan nu, såsom redan berörts, visat sig föreligga vissa möjligheter att minska olägenheterna för ålderdomshemmen, där vederbörande överläkare haft förståelse för att hänsyn måste tagas även till de gamla på ålderdomshemmen. Så länge platsbrist föreligger på sinnessjukvårdens anstalter gäller frågan, hur olägenheterna härav skola fördelas på olika parter. Efter kommitténs uppfattning läggas dessa olägenheter nu i hög grad på ålderdomshemmen, d. v. s. på de åldringar, vilka där vistas, och på hemmens personal. Vad beträffar mottagandet av nya fall böra sjukhusen och vårdhemmen kunna omedelbart helt påtaga sig denna uppgift. De fall, vilka nu

intagas på ålderdomshem, måste till antalet vara ringa i förhållande till hela det antal, som intages på sinnessjukhus och vårdhem. Det bör därför vara en rent praktiskt organisatorisk fråga att kunna mottaga även dessa fall direkt på sjukhusen och vårdhemmen. Vad däremot angår överflyttning till dessa anstalter av dem som redan finnas på ålderdomshemmen bör av de fem första årens nyproducerade platser tillräckligt antal reserveras för deras överflyttning från ålderdomshemmen. Några praktiska svårigheter kan detta icke vålla. Det är enligt kommitténs mening angeläget och riktigt, att erforderlig del av den första hälften av utbyggnadsprogrammet sålunda utnyttjas för att bereda våra åldringar lugn och ro på ålderdomshemmen.

Kommittén finner icke anledning för sin del närmare ingå på frågan på vilket sätt platsbehovet för de sinnessjuka bör tillgodoses. I anslutning till det av 1946 års riksdag gjorda uttalandet vill kommittén dock betona, att den nuvarande dualismen i fråga om ansvaret för anstaltsväsendet för de sinnessjuka leder till uppenbara olägenheter såväl för dessa sjuka som för de gamla på ålderdomshemmen. Det uppstår nämligen lätt delade meningar huruvida en sinnessjuk, som är i behov av anstaltsvård, bör vårdas på sinnessjukhus eller vårdhem för lättskötta sinnessjuka. Eftersom dessa anstalter ha skilda huvudmän, blir resultatet understundom det, att båda vägra mottaga den sjuke, varvid han i stället måste intagas på ett ålderdomshem.

Det vore sålunda ur socialvårdens synpunkt en stor fördel, om ansvaret för anstaltsväsendet för de sinnessjuka kunde samlas på en hand.

I den mån landstingen komma att tilldelas ansvaret för sinnessjukvårdens anstaltsväsende finner socialvårdskommittén det angeläget, att detta ansvar får formen av *ett legalt huvudmannaskap* av samma typ, som genom beslut vid 1944 års riksdag föreskrivits beträffande vissa anstalter för bildbara sinnesslöa och vid 1945 års riksdag beträffande barnhemmen. På denna väg vinnes garanti icke endast för att nu förefintligt platsbehov blir tillgodosett utan även för att platsantalet även i fortsättningen kommer att anpassas efter det faktiska behovet.

De sinnesslöa.

Det kan ligga närmast till hands att antaga att de knappt 700 sinnesslöa, som enligt 1938 års undersökning funnos å ålderdomshemmen (se kap. II), främst tillhöra kategorien obildbara sinnesslöa, dock ej i behov av vård på de särskilda sinnessjukhus, som utgöra specialanstalter för sinnesslöa (asociala och svårskötta). Det skulle alltså här främst röra sig om *obildbara sinnesslöa.* Emellertid har man all anledning fråga sig, hur långt så verkligen är förhållandet. Erfarenheten säger, att på ålderdomshemmen ofta finnas personer, som böra betecknas som bildbara sinnesslöa, och det är sannolikt, att dessa inräknats i de till kommittén lämnade uppgifterna över personer, vilka äro i behov av vård på sinnesslöanstalt. Det torde här röra sig om sinnesslöa, vilka på grund av tidigare rådande otillfredsställande ordning på utbildningens område icke erhållit sådan undervisning, för vilken de varit mottagliga och vilka därför ha svårt att reda sig utanför anstalt. Men sannolikt är det

också fråga om personer, vilka trots att de kunna betecknas som bildbara alldeles oavsett utbildningsmöjligheterna förr eller senare och ofta i relativt unga år av brist på försörjningsförmåga och när ingen vill ta emot dem i sitt hem måste tagas om hand på anstalt.

Med ingången av år 1945 trädde en lag om undervisning och vård av sinnesslöa i kraft. De nya bestämmelserna innefattade följande huvudpunkter: Obligatoriskt omhändertagande av bildbara sinnesslöa barn från inträdd skolålder till 21 år, skyldighet för landstingen att bereda dessa sinnesslöa undervisning och vård, ökad statlig ekonomisk hjälp åt landstingen till anordnandet och driften av för ifrågavarande sinnesslöa erforderliga anstalter samt uppdelning av överinseendet över sinnesslövården på medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen.

Självfallet var det ett stort steg framåt, att det sålunda infördes skolplikt för de bildbara sinnesslöa samt att landstingen gjordes till legala huvudmän för denna del av sinnesslövården. Övriga sidor av sinnesslövården lämnades dock alltså fortfarande åt sidan.

De sakkunniga (A. Petrén och A.-L. Annell), vilkas betänkande låg till grund för nämnda proposition, föreslogo, att landstingen skulle handha vården av bildbara sinnesslöa *i alla åldrar* och av obildbara upp till 16 år samt staten ombesörja all övrig sinnesslövård. Statsmakternas beslut kom alltså dock att innebära ett ståndpunktstagande endast i fråga om de bildbara upp till 21 års ålder. Om de obildbara barnen och om de bildbara sinnesslöa över 21 års ålder gjordes intet uttalande.

Beträffande de obildbara över 12 års ålder gjordes i propositionen vissa uttalanden, vilka föranledde medicinalstyrelsen att vid framläggandet av sin förut omskrivna 10-årsplan beträffande omhändertagande av dessa sinnesslöa utgå ifrån att det gällde att kunna beräkna storleken av den organisation, som bleve erforderlig för att staten skulle kunna övertaga vården av alla obildbara sinnesslöa äldre än 12 år.

Anstaltsvård för obildbara sinnesslöa äger för närvarande rum å särskilda vårdhem, dels för barn, dels för vuxna. Något legalt huvudmannaskap finnes icke. Däremot lämnar staten bidrag för dylika vårdhem såväl till landsting som till stiftelser, föreningar och dylikt samt enskilda personer (omkring 450 kronor per patient och år). Sammanlagt ha därigenom kommit till stånd omkring 4 000 platser, av vilka omkring 1 500 i landstingshem och resten i stiftelsers och föreningars samt framförallt i av enskilda personer anordnade vårdhem.

I en klass för sig stå de *svårskötta obildbara sinnesslöa.* För dessa har staten åtagit sig vården och har för detta ändamål ett särskilt sjukhus (Vipeholm) med 824 platser. En annan grupp bilda de *asociala imbecilla,* vilkas vård även omhändertagits av staten; denna grupp torde dock här kunna lämnas åt sidan.

Medicinalstyrelsen utförde för uppgörande av sin plan en inventering. Av denna framgick, att det den 1 april 1945 vårdades å de av landsting, förening

eller stiftelse samt enskilda inrättade vårdhemmen 3 683 personer, av vilka 2 659 över 15 års ålder. Antalet *exspektanter* till dessa hem var 308, av vilka endast 109 i ålder över 15 år.

Som synes utgör sistnämnda antal exspektanter endast en relativt ringa del av det antal, som i socialvårdskommitténs undersökning angivits vistas på ålderdomshem men vara i behov av vård på sinnesslöanstalt. Delvis kan detta bero på att sistnämnda grupp visserligen omfattade många fler än cirka 100 obildbara sinnesslöa men att dessa icke anmälts som sökande till vårdhem för obildbara sinnesslöa, men sannolikt är förklaringen främst att söka däri att de sinnesslöa på ålderdomshemmen såsom förut framhållits sannolikt i betydande utsträckning tillhöra de bildbaras grupp.

Beträffande det verkliga antalet sinnesslöa, i behov av vård på vårdhem för obildbara sinnesslöa, ansåg medicinalstyrelsen — utan att alls omnämna det klientel, som finnes på ålderdomshemmen — att exspektantsiffran 308 är missvisande, och att denna siffra för att motsvara det verkliga läget enligt inspektörens för sinnesslövården bedömande borde höjas till 450.

Medicinalstyrelsen sade sig hålla före, att några nya enskilda anstalter för obildbara sinnesslöa icke mera borde inrättas. Vidare förutsattes, att landstingens hem för dylika sinnesslöa över 12 år skulle evakueras för att disponeras för uppgifter beträffande bildbara sinnesslöa, varjämte samma gällde enskilda anstalter, som omfattade skolhem eller kunde godkännas som upptagningshem. Styrelsen föreslog alltså, att det skulle anskaffas statliga platser dels för denna evakuering, dels för att bereda vård åt exspektanterna, och framlade en 10-årsplan för detta. Frågan, huruvida även de enskilda vårdhem för obildbara sinnesslöa, som nu äro avsedda enbart för denna uppgift, borde ersättas med statliga platser, undansköts däremot till en mera avlägsen framtid.

I förut omnämnda proposition nr 177 till 1946 års riksdag har departementschefen erinrat om att han i den för 1944 års riksdag framlagda propositionen angående lag om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa m. m. (nr 205) uttalat, att åldersgränsen för obildbara sinnesslöas kvarstannande å landstingens hem borde sättas till 12 år. Däremot hade vården av de obildbara sinnesslöa icke alls gjorts till föremål för reglering i det framlagda lagförslaget, och departementschefen ansåg sig fortfarande icke i princip vilja fatta ståndpunkt, huruvida anstalter för obildbara sinnesslöa, vilka icke vore att hänföra till de specialkategorier, som redan omhändertagas å statsanstalter, borde inrättas genom statens försorg. Departementschefen ville endast uttala, att han funne det motiverat, att staten i viss utsträckning medverkade till att landstingens centralanstalter befriades från obildbara sinnesslöa. Riksdagen hade häremot ingen erinran att göra.

Frågan om vården av de sinnesslöa har emellertid vid 1946 års riksdag varit föremål för uppmärksamhet i annat sammanhang, nämligen på grund av en motion av herr F. O. Ericson, Boxholm, m. fl. om ändrade bestämmelser angående överinseendet över anstalter för bildbara sinnesslöa. Andra lagutskottet uttalade vid motionens behandling (utskottets utlåtande nr 35), *att det vore*

synnerligen angeläget, att vården av de kategorier sinnesslöa, som icke avses i 1944 års lag, bleve föremål för författningsmässig reglering (kurs. av kommittén). Otvivelaktigt innebure det en olägenhet, att någon gränsdragning icke gjorts mellan å ena sidan statens och å andra sidan landstingens skyldigheter beträffande vården av dessa kategorier. Överhuvudtaget vore det ett önskemål, att samtliga kategorier sinnesslöa erhölle lämplig vård. Såsom exempel på att förhållandena icke vore tillfredsställande åberopades socialvårdskommitténs förenämnda undersökning, som utvisade att å ålderdomshemmen vårdades närmare 700 sinnesslöa. Utskottet fann emellertid att frågan om reglering av vården av de sinnesslöa, som icke omfattades av 1944 års lag, i skilda sammanhang blivit föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet, varför utskottet icke fann någon framställning från riksdagens sida erforderlig.

Emellertid anfördes av herr Englund m. fl. reservation med yrkande att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

»De praktiska svårigheter av organisatorisk art, som bevisligen framträtt på sinnesslövårdens område efter införande av lagen om undervisning och vård av bildbara sinnesslöa, äro såsom framgår av motionen och de till utskottet inkomna remissyttrandena delvis en följd av en oklar gränsdragning mellan skolöverstyrelsens och medicinalstyrelsens befogenheter beträffande vården av sinnesslöa. Dessa svårigheter äro av sådan storleksordning, att en utredning på området kan anses vara motiverad. *I detta sammanhang torde även böra utredas frågan angående riktlinjerna för vården av obildbara sinnesslöa och äldre bildbara sinnesslöa samt undersökas, huruvida en enhetlig lagstiftning rörande vården av samtliga sinnesslöa bör genomföras* (kursiverat av socialvårdskommittén). Även torde bestämmelserna rörande statsbidrag till uppförande och drift av sinnesslöanstalter böra underkastas en granskning i syfte att möjliggöra, att statsbidrag må kunna utgå till alla av landsting och städer utom landsting inrättade sinnesslöanstalter, oberoende av det där vårdade klientelets beskaffenhet.

Då sinnesslövården övervägande måste anses vara en medicinsk eller medicinsk-social angelägenhet, torde vid en eventuell utredning även böra övervägas, huruvida icke visst överinseende över all sinnesslövård, oavsett om denna avser bildbara eller obildbara sinnesslöa, bör tillkomma medicinalstyrelsen. Hinder synes icke föreligga att samtidigt åt skolöverstyrelsen uppdraga att i huvudsak i samma omfattning som för närvarande utöva tillsyn över och ledning av den pedagogiska verksamheten med avseende å bildbara sinnesslöa.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning angående en klarare gränsdragning mellan skolöverstyrelsens och medicinalstyrelsens uppgifter och befogenheter på sinnesslövårdens område samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga de förslag vartill utredningen må föranleda.»

Riksdagen biföll reservationen med uteslutande av sista stycket i motiveringen och hemställde sålunda om utredning och förslag i enlighet med reservanternas yrkande (riksdagens skrivelse nr 392).

Ur ålderdomshemmens synpunkt är det frågan om vård för de *vuxna* sinnesslöa som är av intresse. Av det anförda framgår, att denna fråga såväl i avseende på de bildbara som de obildbara fortfarande står helt öppen. Socialvårdskommittén vill uttala sin stora tillfredsställelse över att i samband med

den av riksdagen begärda utredningen, som genom nyligen meddelat beslut av Kungl. Maj:t anförtrotts särskilt tillkallade sakkunniga, uppmärksamhet även kommer att ägnas frågan angående riktlinjerna för vården av obildbara sinnesslöa och äldre bildbara sinnesslöa samt undersökas, huruvida en enhetlig lagstiftning rörande vården av samtliga sinnesslöa bör genomföras.

Kommittén måste för sin del föreslå att ålderdomshemmen efter en tid av fem år, räknat från det att statsmakternas beslut på grundval av nyssnämnda utredning träder i kraft, icke vidare skola mottaga sinnesslöa samt att sinnesslöa som finnas där intagna inom sagda tid skola ha överförts till sinnesslöanstalt. Nyssnämnda utredning bör sålunda baseras på att en sådan ordning skall kunna genomföras.

I den mån landstingen få att svara för anstalter för bildbara sinnesslöa över 21 år torde detta böra ske genom ett legalt huvudmannaskap liknande det som gäller för landstingens övriga uppgifter på området. Skall emellertid staten samtidigt svara för de vuxna obildbara, torde det särskilt med hänsyn till arten av klientelet på ålderdomshemmen vara att befara, att en sådan uppdelning mellan stat och landsting av anstaltsvården för vuxna sinnesslöa efter linjen å ena sidan obildbara, å andra sidan bildbara men dock försörjningsodugliga eller eljest socialt oanpassbara i praktiken kommer att medföra vissa olägenheter. Man kan fråga sig, om icke dessa grupper flyta så i varandra, att det vore önskvärdare att i praktiken kunna differentiera klientelet mellan olika anstalter efter mindre generella grunder. Det vore även i fråga om sinnesslövården att föredraga att dualismen hävdes och ansvaret för sinnesslövården lades på *en* huvudman, eventuellt bortsett ifrån de asociala imbecilla och eventuellt även ifrån de svårskötta. Därvid kan väl endast landstingen ifrågakomma, och man skulle alltså gå vidare på den redan inslagna vägen genom att utvidga landstingens ansvar för de bildbara upp till 21 år till att gälla hela gruppen sinnesslöa eventuellt med förut angivna undantag. Socialvårdskommittén finner en sådan utveckling fördelaktig ur socialvårdens synpunkt. Framförallt är det emellertid ur denna synpunkt angeläget att förhållandena på området snarast ordnas och vårdbehovet tillgodoses.

De kroniskt kroppssjuka.

Enligt en kungörelse av 1927 (nr 245, ändrad genom kungörelser nr 406/1938 och 335/1945) kan statsbidrag utgå till landsting och stad, som ej deltager i landsting, för anordnande av hem eller avdelning för kroniskt sjuka, varmed avses företrädesvis sådana obotligt eller svårbotligt kroppssjuka, som lida av elakartade svulster (kräfta m. m.), hjärn- och ryggmärgssjukdomar samt andra nervsystemets sjukdomar, kronisk reumatism och denna närstående sjukdomar, svår vanförhet, cirkulationsorganens sjukdomar, patologisk senilitet samt kronisk astma. För drift av dylika hem eller avdelningar kan även utgå bidrag till angivna huvudmän (kungörelse nr 246/1927, ändrad 336/1945).

Före de 1945 vidtagna ändringarna kunde bidrag till anordnandet utgå även till kommuner och kommunalförbund, varvid såsom hem godtogos avdelningar vid fattigvårdsanstalt och till och med mycket små sådana avdelningar (3 platser). Numera kan så vara fallet endast när särskilda skäl därtill äro och endast för anordnandet av större, från ålderdomshem fristående anstalt.

Bidrag till driften kunde tidigare utgå utom till landsting, kommuner och kommunalförbund även till föreningar och enskilda. Numera skall bidrag till driften utom till landsting utgå endast till kommuner och kommunalförbund och blott under samma villkor som gälla för anläggningsbidrag, dock att kommuner, kommunalförbund, föreningar och enskilda, vilka åtnjöto driftbidrag den 30 juni 1945 ha fått behålla detta under förutsättning, att anstalten inordnats som led i en av medicinalstyrelsen uppgjord plan för landstingsområdet och i så fall även kommit i åtnjutande av 1945 beslutad höjning av driftbidraget.

Bidrag kunde tidigare icke utgå för flera sjukplatser än sammanlagt för landstingsområde en på 1 000 invånare och för stad utanför landsting en på 2 000 invånare. Även i detta avseende gjordes en viktig ändring 1945, vartill kommittén återkommer.

Angående förarbetet till de här berörda och andra viktiga ändringar, vidtagna 1945, bör följande framhållas.

1941 års reumatikervårdsakkunniga fingo på egen begäran sitt uppdrag utvidgat till att omfatta hela frågan om efterbehandling och konvalescentvård i allmänhet och framlade därom i juni 1944 ett betänkande (SOU 1944: 28), som avsåg dels s. k. efterbehandlingsavdelningar, dels hemmen för kroniskt sjuka. Beträffande de sistnämnda uttalade de sakkunniga, att det vore rimligt, att gränsen för antalet bidragsberättigade platser väsentligt höjdes eller helt slopades. Storleken av bidragen per plats föreslogs fördubblad. Avsikten var att söka vidga och forcera utbyggandet av dessa hem, vilket de sakkunniga funnit angeläget ur synpunkten att lätta trycket på A-sjukhusen. Däremot har önskvärdheten av att överflytta kroniskt sjuka från ålderdomshemmen till hem för dylika sjuka icke varit föremål för de sakkunnigas uppmärksamhet.

Med hänsyn till svårigheterna att bereda vård för vissa kategorier föreslogs en uppmjukning av intagningsbestämmelserna, så att även andra än de i den fastslagna mening kroniskt sjuka skulle kunna få beredas plats, ehuru utan att driftbidrag därvid skulle utgå. Därigenom skulle även erhållas en viss uppblandning av klientelet, så att hemmen för kroniskt sjuka skulle förlora sin karaktär av asyler för hopplöst sjuka,

Till sist konstaterade de sakkunniga, att en enligt deras mening lycklig differentiering inom kategorien vårdhem för kroniskt sjuka vore på väg att utvecklas. En del sådana i regel större hem förläggas intill ett lasarett, en del mindre hem placeras ute i bygderna, varigenom patienterna få större utsikter att kunna uppehålla kontakten med hemorten. I den mån ett lands-

ting anskaffar båda vårdformerna, kunde man tänka sig en fördelning av patienterna allt efter deras behov, en utveckling som de sakkunniga rekommenderade.

Emellertid gjorde de sakkunniga intet direkt uttalande, huruvida statsbidrag borde utgå endast till landsting respektive stad. Detta påtalades i flera remissyttranden, varvid det yrkades, att statsbidrag till anordnandet av nya hem skulle få utgå endast till landsting. I övrigt blev de sakkunnigas förslag i vad det avsåg de kroniskt sjuka praktiskt taget genomgående tillstyrkt eller lämnat utan erinran i alla väsentliga delar.

Den del av betänkandet som avsåg efterbehandlingsavdelningar har tills vidare icke lett till proposition. Däremot lades betänkandet till grund för proposition till 1945 års riksdag angående hem för kroniskt sjuka (nr 113). I denna proposition anslöt sig departementschefen i stort sett till de sakkunniga i fråga om arten av de åtgärder som borde vidtagas. Angående huvudmannaskapet för vårdens fortsatta utbyggnad förordades, att staten, i vad det gäller nya hem, skulle begränsa sina bidrag till hem, som uppföras, inrättas eller drivas av landsting eller städer utanför landsting. Möjlighet till undantag borde dock finnas, under förutsättning att hemmet inginge som led i en av medicinalstyrelsen för varje sjukvårdsområde godkänd plan. Vid uppgörandet av sådana planer skulle medicinalstyrelsen tillse att vården icke allt för mycket centraliserades. För att i städer utanför landsting undgå en sammanblandning av ålderdomshemsklientelet och de kroniskt sjuka borde hemmen för kroniskt sjuka ställas under inseende av vederbörande kommunala sjukvårdsmyndighet i stället för, såsom dittills i regel varit fallet, av vederbörande fattigvårdsmyndighet.

Mot borttagandet av kvotbegränsningen av statens bidrag fann departementschefen inga allvarligare betänkligheter, bortsett från att en viss återhållsamhet beträffande byggnadsverksamheten vore påkallad, men stannade med hänsyn till sistnämnda förhållande vid att förorda en höjning med 50 %, d. v. s. till 1½ plats per 1 000 invånare i landstingsområde och 1½ per 2 000 invånare i stad utanför landsting.

Förslaget om en uppmjukning av intagningsbestämmelserna godtogs av departementschefen, som dock ansåg det böra betecknas som ett provisorium under en tid av 3 år. Hur man i fortsättningen skulle förfara, finge bero på gjorda erfarenheter.

I fråga om storleken av statens bidrag förordades icke den av de sakkunniga föreslagna fördubblingen men dock en avsevärd höjning. Bidragen föreslogos att utgå till anordnandet med högst hälften av byggnadskostnaderna, dock vid nybyggnad högst 2 000 kronor per plats, vid inköp av byggnad högst 1 000 kronor per plats och vid inredning av redan innehavd byggnad högst 750 kronor per plats, samt driftbidrag med 1 krona 50 öre per vårddag (förut 90 öre).

Riksdagen anslöt sig helt till propositionen men underströk därvid särskilt departementschefens uttalande, att när landstingen nu gjordes till huvud-

män för denna vård, detta icke finge leda till att vården alltför mycket centraliserades.

Kungörelser med de vidtagna ändringarna utfärdades den 8 juni 1945 (nr 335 och 336) och trädde i kraft den 1 juli 1945.

Enligt i kap. II återgivna uppgifter fanns 1938 på de egentliga ålderdomshemmen cirka 1 200 personer i behov av vård å hem för kroniskt sjuka. I detta sammanhang måste uppmärksamheten också riktas på de »godkända» avdelningarna för dylika sjuka vid ålderdomshemmen, vilka i stort sett lämnades utanför kommitténs undersökning 1938 och vilkas klientel sålunda icke ingår i nämnda siffra 1 200. Dessa avdelningar bestå nämligen av två kategorier. En del av dem har icke uppfyllt de villkor, som gälla för statsbidrag, och har sålunda icke kunnat erhålla sådant, men är likväl icke sämre än att vården därstädes kunnat »av förste provinsialläkaren intygas vara tillfredsställande» (41 § fattigvårdslagen), varför fattigvårdsstyrelsen kunnat av landstinget erhålla gottgörelse för halva vårdkostnaden. Om man bortser från städer utanför landsting, uppgick antalet statsbidragsplatser till omkring 1 750 och antalet platser på övriga avdelningar till drygt 600. Med hänsyn till arten av sistnämnda avdelningar torde det vara önskvärt, att klientelet överflyttas ungefär i samma takt som ålderdomshemmens klientel av kroniskt sjuka i övrigt. Sammanlagt skulle alltså för evakuering av ålderdomshemmen exklusive avdelningar med statsbidrag erfordras 1 800 (1 200 + 600) nya platser.

De förut nämnda sakkunniga ha icke gjort något försök att fastställa det verkliga platsbehovet för kroniskt sjuka. Vid bedömandet av frågan, huruvida man kan räkna med att de nya bidragsgrunderna inom rimlig tid komma att leda till att ålderdomshemmens klientel av kroniskt sjuka får plats på hem för dylika, får man utgå ifrån det redan förefintliga platsantalet och beakta tendensen. Enligt medicinalstyrelsens anslagsskrivelse för 1946/47 kan platsantalet (med statsbidrag) under första hälften av 1947 beräknas uppgå till 4 646. Enbart för omhändertagandet av förut nämnda högst 1 800 vårdtagare erfordras sålunda en utbyggnad med 30 à 40 %. I själva verket skulle en sådan utbyggnad vara otillräcklig, enär motivet för den utbyggnad, de sakkunniga velat få till stånd, som förut nämnts främst varit icke att avlasta ålderdomshemmen utan att avlasta sjukhusen på fall, som icke behöva kvarligga där.

Av intresse är även att jämföra hela antalet statsbidragsberättigade platser 4 646 med antalet dylika platser vid ålderdomshemmen 1 750. Av hela antalet vårdplatser för kroniskt sjuka återfinnas alltså 35 à 40 % på avdelningar vid ålderdomshem. I själva verket ha alltså hittills kommunerna i ganska hög grad svarat för tillgodoseendet av platsbehovet. Inom vissa områden ha landstingen överhuvudtaget icke intresserat sig för denna angelägenhet.

Det är för upprätthållandet av ålderdomshemmens rätta karaktär likaväl som för beredande av god vård åt de kroniskt sjuka en angelägen sak, att

dessa sjuka erhålla den specialvård, av vilken de äro i behov. De förut anförda siffrorna ge anledning befara, att numera gällande bestämmelser icke heller de äro tillräckliga för att garantera dylika vårdmöjligheter inom överskådlig tid. Även i fråga om de kroniskt sjuka torde icke finnas någon annan utväg än att få till stånd dels en spärr för kroniskt sjukas intagning eller kvarblivande på ålderdomshem, dels ett legalt huvudmannaskap för hem för kroniskt sjuka, som bör åläggas landstingen (motsvarande städer). Möjligen böra statsbidragen därvid ytterligare höjas och givetvis bör kvotbegränsningen för bidragen borttagas.

För varje område bör därefter göras en detaljerad utredning om det verkliga platsbehovet, och denna utredning bör omfatta även det klientel, som nu finnes på ålderdomshemmen. På grundval av denna utredning bör utarbetas en plan att godkännas av medicinalstyrelsen eller Kungl. Maj:t. Planen bör innebära en utbyggnad under bestämd tid, under vilken ålderdomshemmens kroniskt sjuka vårdtagare skola därifrån överflyttas. I fortsättningen böra dylika sjuka icke få vårdas på ålderdomshemmen. Kommittén har beträffande de kroniskt sjuka icke såsom i fråga om de sinnessjuka och sinnesslöa ansett sig kunna föreslå sagda tidrymd till 5 år men vill framhålla angelägenheten av att tiden icke göres längre än som av finansiella och tekniska skäl befinnes ofrånkomligt.

En andrahandsfråga är, hur man bör förfara med de många ofta mycket små (ända ner till 3 platser) för statsbidrag godkända avdelningarna vid ålderdomshemmen. Att dessa på längre sikt böra upphöra att fungera som avdelningar med statsbidrag i särskild ordning vid sidan av det egentliga ålderdomshemmet, för vilket även torde komma att utgå statsbidrag, förefaller tydligt. I sinom tid böra de alltså uppgå i ålderdomshemmet i övrigt och deras patienter omhändertagas på landstingens hem. Enstaka större sådana avdelningar i fristående byggnad kunna möjligen övertagas av landsting. Denna utveckling får eventuellt förskjutas till ett senare skede av planen.

Vad till sist beträffar själva avgränsningen av begreppet kroniskt kroppssjuka äro gällande anvisningar i varje fall med den tillämpning, de erhållit, snäva och förhindra understundom intagning av patienter, vilka äro i bestämt behov av vård å hem för kroniskt sjuka. Visserligen har som nämnts en uppmjukning av intagningsbestämmelserna medgivits men endast som ett provisorium. Socialvårdskommittén vill starkt understryka att uppmjukningen bör bli permanent. Skapas det icke smidigare former för bestämmande av här ifrågavarande vårdhems klientel, komma ålderdomshemmen att få svårt att undgå att mottaga vissa fall som dock äro av utpräglad sjukvårdskaraktär.

Andra specialvårdbehövande. Svårhanterliga och störande.

Det klientel på ålderdomshemmen, som vid kommitténs undersökning uppgavs vara i behov av vård på annan specialanstalt än de i föregående avdelningar berörda, var mycket begränsat, nämligen sammanlagt 208 personer

(se kap. II). Det uppgavs föreligga behov av vård framför allt på epileptikerhem (57) och på sanatorier (61). Uppgifterna torde vara rätt ofullständiga. Det är ej ovanligt att personer icke kunna beredas plats på lasarett omedelbart och därför i stället intagas på ålderdomshem även om antalet dylika fall vid ett tvärsnitt genom klientelet en viss dag ej blir så stort. I varje fall rör det sig om en till storleken mycket begränsad grupp. Beträffande en del fall har man anledning fråga sig, huruvida verkligen allvarliga försök gjorts för att få plats för vederbörande på lämplig vårdanstalt. I varje fall kan man fråga sig om det förhållandet, att dessa personer vårdades å ålderdomshem, verkligen helt kan vara att tillskriva brist på specialvårdanstalter. Denna grupps placering i annan ordning än på ålderdomshem bör därför genomföras genom handläggning av varje fall för sig. Detta får äga rum på ett senare stadium genom de lokala socialvårdsmyndigheternas försorg.

I den mån det därvidlag visar sig att på något visst område specialvårdplatser saknas, får det bli dessa myndigheters, främst länsstyrelsernas och socialstyrelsens sak att påkalla uppmärksamhet för behovet av viss utbyggnad av antaltsväsendet på ifrågavarande område. Det kan under inga förhållanden röra sig om mera omfattande byggnadsföretag.

I detta sammanhang må beröras ett par speciella kategorier, vilka sannolikt delvis ingå i den ovan behandlade gruppen, nämligen vissa obotligt sjuka, vilka dock ej tillhöra gruppen kroniskt sjuka, samt konvalescenter.

Det inträffar emellanåt, att personer, för vilka läkaren på lasarettet eller sanatoriet ej finner sig kunna göra något mera, utskrivas därifrån, ofta när de endast har en kort tid kvar att leva. I den mån det gäller mera utdragna fall torde inga erinringar däremot kunna göras, och för flertalet bör då följa vård på hem för kroniskt sjuka. Med den uppmjukning av bestämmelserna för intagning å dessa hem, som kommittén förordat, torde saken, om tillräckligt antal vårdplatser å dessa hem finnes, låta sig ordna. Beträffande lungtuberkulosfallen har frågan en begränsad omfattning och bör den utan svårighet kunna lösas inom sanatorievårdens ram. Denna lösning ger antagligen sig själv, om ålderdomshemmen icke längre stå till förfogande.

Ej sällan få ålderdomshemmen tjänstgöra som konvalescenthem. Detta kan icke vara en tillfredsställande ordning varken för de gamla eller för konvalescenterna. Med hänsyn härtill vill socialvårdskommittén ur ålderdomshemsvårdens synpunkt påkalla ståndpunktstagande till 1941 års reumatikervårdssakkunnigas förslag (SOU 1944: 28) även i de delar, som avsågo inrättandet av efterbehandlingsavdelningar och konvalescenthem eller ock ny utredning i ärendet. Hitintills ha statsmakterna endast tagit ställning till den del av betänkandet, som avsåg hem för kroniskt sjuka.

Även sedan samtliga specialvårdbehövande frånskilts, kvarstå enligt 1938 års undersökning en grupp på sammanlagt 328 vårdtagare, vilka betecknats som svårhanterliga eller för omgivningen störande, men av vilka likväl endast ett fåtal ansetts böra överflyttas till arbetshem. Arbetshemmen ha ju bland annat till uppgift att bereda vård åt dylika vårdtagare, i den mån de äro i

någon mån arbetsföra. Närmast till hands ligger därför att antaga, att det i huvudsak gäller svårhanterliga eller störande vårdtagare utan arbetsförmåga. Med hänsyn till att gruppen är så pass liten och sannolikt till sin art ganska skiftande bör det utföras en individuell undersökning, huruvida och i så fall vart vederbörande bör flyttas. Skulle det därvid visa sig föreligga behov av någon typ av specialhem, får denna fråga då upptagas till prövning. Sagda undersökning bör icke utföras, förrän man genomfört sjukhus- och vårdhemsfallens förflyttning till respektive anstalter. Eljest torde det icke vara möjligt att verkligen få fram restklientelet av svårhanterliga och störande. Sannolikt kommer det att visa sig lämpligt att överföra dem till de statliga försörjningshem, som föreslås av kommittén i kap. VII.

Det finnes vissa grupper av lytesbelastade åldringar, beträffande vilka det kan ifrågasättas, om de icke med hänsyn till sin egen trevnad borde samlas på speciella ålderdomshem. Kommittén har särskilt uppmärksammat de dövstumma, vilka obehindrat kunna meddela sig med varandra men ej med andra. Kommittén har emellertid icke ansett sig kunna komma med förslag i denna fråga, utan får föreslå, att frågan om särskilda ålderdomshem för de dövstumma och möjligen för någon annan liknande grupp göres till föremål för särskild utredning.

KAP. VII.

Behovet av försörjningshem.

I fattigvårdslagen anges som en av beteckningarna på de kommunala fattigvårdsanstalterna ordet försörjningshem och därmed åsyftas, att anstalterna äro avsedda bland annat för de s. k. försörjningsfallen, d. v. s. yngre och medelålders tämligen arbetsföra men ej försörjningsdugliga personer. Detta klientel uppgick enligt kommitténs undersökning 1938 till 2 000 à 2 500 personer å samtliga hem utom hemmen i Stockholm, Göteborg och Malmö.

En närmare analys av detta klientels karaktär kan icke göras genom någon statistisk undersökning, utan man får utgå från praktisk erfarenhet. Denna torde säga, att det i stor utsträckning rör sig om personer, vilka utan att vara sinnesslöa dock äro intellektuellt undermåliga (debila). Deras kroppskrafter kunna vara stora och de ha både förmåga till och behov av kroppsarbete men på grund av nedsättningen av själsförmögenheterna ha de svårt att erhålla och att få behålla en anställning. En annan grupp bilda personer, vilka förfallit till ett asocialt levnadssätt och därför måst lita till samhällets hjälp i form av anstaltsvård. Det kan här i många fall röra sig om goda yrkesarbetare.

En särskild grupp bilda de som ha vandrartendenser. Under den varmare delen av året måste de ut på »luffen», arbeta litet här och där men vända fram på hösten, när de börja fara alltför illa, åter till den kommun, som på ett eller annat sätt dock blivit deras hemkommun, och där måste de tagas om hand på anstalt över vintern. Detta klientel torde främst vara representerat på större städers hem men förekommer dock även i övrigt här och var.

Det är uppenbart, att dessa försörjningsfall ofta icke passa ihop med åldringarna. Redan en mycket stor åldersskillnad kan tala emot en sammanblandning, och försörjningsfallen kunna understundom lätt bli störande för de gamla. Ur deras egen synpunkt är ålderdomshemmet ofta olämpligt, därför att där saknas arbetsmöjligheter. Där dominera åldringarna, och försörjningsfallen äro fåtaliga. Det blir för dyrbart för kommunen att ordna arbetsmöjligheter för dem. Förr voro fattigvårdsanstalterna ofta förenade med jordbruk, i vilket försörjningsfallen kunde sysselsättas, men denna ordning försvinner mer och mer, och detta gäller även om andra någon gång förekommande verksamhetsgrenar.

Denna fråga var föremål för uppmärksamhet vid 1938 års undersökning och vad nyss sagts bekräftades därvid. Enligt sagda undersökning förekom jordbruk på landsbygden vid 289 ålderdomshem och i städerna vid 28. Andra verksamhetsgrenar förekommo sällan. Det rörde sig då vanligen om vedgård eller tvättinrättning (på landsbygden vid 6 och i städerna vid 17 hem). I ett fåtal av städernas anstalter funnos t. ex. skomakeriverkstad eller dylikt. Hela antalet sysselsatta vid alla verksamhetsgrenar sammantagna uppgavs till 2 288, varav dock endast 1 139 voro vårdtagare.

Då någon liknande undersökning icke förut gjorts, kan man icke följa utvecklingen statistiskt mer än på en punkt, nämligen i fråga om antalet fattigvårdsanstalter med jordbruk. Dylik uppgift har länge ingått i den officiella fattigvårdsstatistiken, och man finner där, att antalet anstalter med jordbruk t. ex. år 1928 var 463. På den relativt sett korta tiden av 10 år har alltså detta antal gått ned från 463 till 289 (en nedgång med 40 %).

Såsom orsak till denna utveckling anföres, att vårdtagarna numera icke komma till anstalterna, förrän deras arbetsförmåga är mycket nedsatt eller praktiskt taget slut, och att ha ett till ålderdomshemmet knutet jordbruk, som får skötas mest med lejd arbetskraft, blir olägligt på flera sätt.

Trots denna utveckling kvarstår den grupp, som här kallats försörjningsfall, och som är i behov av att beredas sysselsättning.

På ett fullt tillfredsställande sätt ha differentieringssynpunkterna kunnat tillgodoses i de större städerna, där försörjningsfallen äro tillräckligt många för att man skall ha kunnat anordna särskilda försörjningshem. Endast där har man haft möjlighet att tillgodose det dubbla önskemålet att icke blanda ihop försörjningsfallen med åldringarna och att skapa sysselsättningstillfällen för försörjningsfallen.

Emellertid får det icke förbises, att det understundom även går väl för sig att behålla ett eller annat försörjningsfall på ålderdomshem utan att detta är förenat med några olägenheter utan tvärtom har vissa fördelar. Om det rör sig om ett i förhållande till hemmets storlek ringa antal fall, kan sysselsättning beredas inom hemmets normala drift såsom med skötsel av panna, vård av tomt, trädgårdsarbete, budskickning, arbete i köket, städning av korridorer m. m. En del av försörjningsfallen torde också vara av den art, att deras närvaro i starkt begränsat antal icke medför några olägenheter för hemmet i dess egenskap av hem för gamla.

Även om man sålunda i någon utsträckning bör kunna räkna med att behålla ett relativt litet antal yngre personer på åldershemmen, visar undersökningens förut anförda siffra (2 000 à 2 500), att antalet i dess helhet är avsevärt större än att man kan tänka sig helt enkelt behålla dem alla på ålderdomshemmen. Många av dem äro även av den art, att de icke lämpligen kunna omhändertagas därstädes utan olägenheter för åldringarna. Även om åtskilliga kunna utackorderas i enskilda hem — möjligheterna härtill äro begränsade — föreligger det därför enligt kommitténs mening behov av särskilda *försörjningshem,* och det är nödvändigt att detta behov tillgodoses icke som nu endast för de större städerna utan även för landet i övrigt.

Uppenbarligen är detta en uppgift, som icke kan lösas av primärkommunerna. Även om man såsom torde vara riktigt håller på att försörjningshemmen ej böra ha mer än 50 platser och helst bör eftersträva hem med omkring 30 platser, så blir det dock för hela riket endast fråga om ett antal hem, som om man räknar med omkring 1 500 vårdtagare och 30 platser på varje hem, blir omkring 50. Såsom huvudman för ett sådant anstaltssystem kan endast staten eller landstingen ifrågakomma. Med hänsyn till landstingens verksamhet i övrigt torde det vara riktigast att lämna uppgiften åt landstingen.

Förfarandet bör nära överensstämma med det som gäller för barnhemmen. Sålunda bör efter utredning av varje landstingsområdes behov en plan för landstingsområde uppgöras, att godkännas av Kungl. Maj:t (eventuellt av socialstyrelsen) och en viss övergångstid fastställas.

Med hänsyn till svårigheterna att från början bedöma behovet torde det till att börja med, i varje landstingsområde icke böra bli fråga om mer än ett försörjningshem för män och ett för kvinnor. I regel torde hemmen för män böra förenas med jordbruk och vissa andra sysselsättningsmöjligheter och hemmen för kvinnor med trädgårdsarbete, hemslöjd m. m. I allmänhet torde det komma att visa sig lämpligt att landstinget övertager en fattigvårdsanstalt för ändamålet, under det att kommunen bygger nytt ålderdomshem.

Kommittén kommer att taga under övervägande, huruvida försörjningshemmen lämpligen skola kunna användas även för annat klientel än det som nu finnes å fattigvårdsanstalterna. I den mån så visar sig lämpligt, kunna hemmen antagas behöva bli något större och flera till antalet än här har preliminärt antagits, och i så fall får man möjlighet att anordna hemmen för flera verksamhetsgrenar med verkstäder av olika slag, något som självfallet vore mycket önskvärt.

Lagstiftarna ha räknat med att på de primärkommunala fattigvårdsanstalterna förekomma fall, vilka oavsett sin ålder äro störande för de övriga. Det rör sig ej sällan om personer med ett mer eller mindre utpräglat asocialt förflutet. Det har därför lämnats möjlighet att få dylika störande vårdtagare överflyttade till de *arbetshem,* vilka enligt 33 § i fattigvårdslagen skola inrättas av landstingen (stad utanför landsting), i första hand för mottagande av försumliga försörjare. Dock må dylik störande understödstagare överföras till arbetshem endast om han är »i någon mån arbetsför». Detta krav torde visserligen vara synnerligen tänjbart och har tillkommit mest med hänsyn till arbetshemmens karaktär. Det föreligger dock anledning att icke alls binda sig genom en dylik begränsning samt att lösgöra frågan om det störande klientelets omhändertagande från problemet angående de försumliga försörjarna och deras omhändertagande. Såsom i kap. VIII utvecklas kan det för övrigt tänkas, att detta senare problem bör erhålla en lösning som gör särskilda arbetshem onödiga.

För att åstadkomma tillfredsställande förhållanden å ålderdomshemmen är det angeläget att särskilda vårdformer stå till buds för dem som — utan att något direkt vårdbehov av sjukvårdskaraktär föreligger — genom sitt uppträdande äventyra lugnet och ordningen å ålderdomshemmen. Det kan här vara fråga om lynnesegendomligheter av det ena eller andra slaget, grälsjuka, obenägenhet att underkasta sig de ordningsregler som i den gemensamma trevnadens intresse äro erforderliga, alkoholmissbruk o. s. v.; uttrycket »bråkiga understödstagare» karakteriserar i all sin knapphet tämligen väl denna grupp. Någon större omfattning har icke denna grupp även om den skulle visa sig vara relativt sett avsevärt större än det

antal störande understödstagare som äro intagna på arbetshem (den 1 juni 1946 54 män och 28 kvinnor).

Dessa personer böra enligt kommitténs mening omhändertagas på hem av i huvudsak samma karaktär som ålderdomshemmen respektive försörjningshemmen, låt vara att klientelets särskilda beskaffenhet torde motivera strängare ordningsföreskrifter och ställa särskilda krav på personal m. m. I princip borde man inom ålderdomshems- och försörjningshemsorganisationens ram sträva efter en differentiering av hemmen, så att det svårskötta klientelet omhändertogs å för detsamma särskilt avsedda hem. Med hänsyn till klientelets begränsade omfattning kan dock en sådan differentiering icke komma i fråga inom ramen för ett kommunalt anstaltsväsende och ej heller inom landstingens. Vid övervägande av frågan har kommittén stannat vid att förorda att *staten* skall övertaga ansvaret för vården av ifrågavarande personer.

De nuvarande arbetshemmens klientel är för närvarande föremål för en närmare undersökning, som utföres av socialstyrelsen efter uppdrag av Kungl. Maj:t. Det är möjligt, att det därvid kommer att visa sig att de störande vårdtagarna från de primärkommunala fattigvårdsanstalterna till en del kanske böra beredas vård å specialanstalter. Å andra sidan kan man räkna med att inrättandet av speciella anstalter för detta klientel samtidigt som ålderdomshemmen utvecklas efter de linjer, som uppdragits i kap. IV och V, kommer att öka kommunernas benägenhet att från ålderdomshemmen utsortera de bråkiga elementen. Det är under dessa förhållanden icke möjligt att avgöra, i vilken omfattning hem för detta klientel blir erforderligt, men kommittén anser det dock uteslutet att två hem för män och ett för kvinnor, varje hem på 25 à 30 platser, skulle vara mera än som kommer att visa sig erforderligt. Detta antal hem bör därför redan från början inrättas. För ändamålet torde det böra ifrågasättas, att staten övertager kommunala fattigvårdsanstalter eller arbetshem.

Här ifrågavarande hem böra enligt kommitténs mening icke benämnas arbetshem. I regel torde klientelet icke äga någon högre grad av arbetsförmåga. Hemmen böra erbjuda vissa arbetsmöjligheter, men man torde icke böra överskatta möjligheterna att härav utvinna några större praktiska resultat. Kommittén har stannat vid att förorda benämningen *statens försörjningshem*.

KAP. VIII.

Arbetshemmens framtida ställning.

Nu befintliga arbetshem.

Arbetshemmens uppgift är enligt 33 § fattigvårdslagen att omhändertaga *dels* i någon mån arbetsföra behövande, vilka äro i behov av anstaltsvård men ej lämpligen kunna emottagas eller behållas å ålderdomshem (respektive försörjningshem eller vårdhem) *och dels* försörjningspliktiga, vilka erhållit arbetsföreläggande av fattigvårdsstyrelse.

Huvudmannaskapet för arbetshemmen har tillagts landstingen samt städer, som icke deltaga i landsting, men även andra kunna upprätta dylika hem. Statsbidrag utgår till såväl uppförande som drift av arbetshemmen.

Fram till krigsutbrottet fanns i verksamhet 7 arbetshem för män och 5 hem för kvinnor. Under kriget togos vissa hem i anspråk för andra uppgifter, och för närvarande (våren 1946) användas följande hem för sitt ursprungliga ändamål.

	Platsantal	Antal intagna den 1 juni 1946			
		försörjnings-pliktiga	understödds-tagare	22 § bvl.	Summa
Arbetshem för män:					
Ösbyholm	70	20	15	—	35
Kalbo	30	8	8	—	16
Limhamn	24	2	16	—	18
Västergården	90	39	15	—	54
	214	**69**	**54**	—	**123**
Arbetshem för kvinnor:					
Emaus	15	—	3	2	5
Malmköping	21	—	15	—	15
Arrie	17	—	6	—	6
Herrljunga	22	—	4	—	4
	75	—	**28**	**2**	**30**

Arbetshemsklientelet efter rättsliga indelningsgrunder.

Under förarbetena till fattigvårdslagen var det arbetshemmens uppgift som anstalter för försörjningspliktigas fullgörande av arbetsskyldigheten som dominerade. De understödstagare, för vilka arbetshemmen vore avsedda, karakteriserades av fattigvårdslagstiftningskommittén såsom »i någon mån arbetsföra understödstagare, vilka ej lämpligen kunna försörjas utanför anstalt, enär de då alldeles uraktlåta att använda sin arbetskraft men å andra sidan icke lämpligen kunna eller böra mottagas och beredas arbete i ålderdomshemmet». Samtidigt erinrade kommittén därom, att man i arbetshemmen

lämpligen skulle kunna mottaga sådana personer, som gjort sig skyldiga till lösdriveri eller bettleri men på grund av bristande arbetsförhet ej kunnat dömas till tvångsarbete eller frigivits från tvångsarbetsanstalt.

Efter lagändring år 1934 finnes även möjlighet att till arbetshem överlämna för skyddsuppfostran omhändertagen, som fyllt 18 år, därest detta anses lämpligare för den omhändertagne än att intagas å skyddshem eller allmän uppfostringsanstalt samt våda för andras sedliga utveckling icke kan befaras uppkomma därigenom.

Arbetshemmens klientel kan således indelas i följande tre grupper:

1. **Understödstagare,** som störa ordningen å ålderdomshemmen. Kravet att dessa skola vara i någon mån arbetsföra torde näppeligen strikt upprätthållas i praktiken. Beslut om intagande meddelas av arbetshemmets styrelse på framställning av vederbörande fattigvårdsstyrelse. Jämlikt 72 § fattigvårdslagen har polismyndigheten att meddela handräckning för överförande av ifrågavarande personer från ålderdomshem till arbetshem. Kvarhållandet på arbetshem av denna grupp interner är beroende av att fattigvård utgår till vederbörande. »Kommer han», förklarar fattigvårdslagstiftningskommittén, »i sådana förändrade förhållanden att fattigvård icke vidare är behövlig, har han naturligen full frihet att lämna anstalten och då ingen kan tvingas att mottaga fattigvård, kan en understödstagare, som avstår därifrån, icke kvarhållas». Den som olovligen avvikit från arbetshemmet, medan han fortfarande åtnjuter fattigvård, kan emellertid återhämtas dit efter handräckning från polismyndigheten. Enligt fattigvårdslagstiftningskommittén torde han emellertid även i sådant fall kunna undgå ett återinförande, om han icke vidare gör anspråk på fattigvård.

Bland understödstagarna å arbetshemmen intaga vissa *bettlare och lösdrivare* en särställning. Denna grupp omfattar personer, som beträtts med bettleri och som konstaterats vara i behov av fattigvård (i regel på grund av arbetsoförmåga) och vilka därför jämlikt 92 § 2 mom. fattigvårdslagen överlämnats till vederbörande fattigvårdsstyrelse. Hit höra också sådana tvångsarbetare, vilka under pågående tvångsarbete blivit oförmögna »att genom arbete förvärva vad till livets upprätthållande oundgängligen erfordras» och som därför jämlikt 7 § lösdrivarlagen överlämnats till fattigvårdsmyndigheterna. Om dylika understödstagare såsom störande för ordningen och trevnaden på ålderdomshem, i den ordning, som i föregående stycke sagts, överförts till arbetshem, få de ej lämna arbetshemmet, med mindre grundad anledning finnes till antagande, att de utanför anstalten skola ärligen försörja sig (73 § fattigvårdslagen). Beslut om utskrivning meddelas av arbetshemmets styrelse. Besvär över dess beslut må anföras hos länsstyrelsen, vars beslut kan dragas under regeringsrättens prövning.

2. **Försumliga försörjare.** Enligt 71 § fattigvårdslagen kan fattigvårdsstyrelsen förelägga en försumlig försörjare att inställa sig till och efter sin

förmåga fullgöra arbete, som anvisats honom å fattigvårdsanstalt eller eljest. Såsom förutsättning härför gäller, att vederbörande genom lättja eller liknöjdhet ådragit sitt minderåriga barn eller adoptivbarn eller sin hustru sådan nöd, att fattigvård enligt 1 § måste lämnas någon av dem. Motsvarande bestämmelser återfinnas i 72 § barnavårdslagen. Arbetsföreläggande kan enligt detta lagrum av barnavårdsnämnden meddelas *dels* den, som av lastbarhet, vårdslöshet, lättja eller liknöjdhet så försummar sin skyldighet mot sitt barn, som ej fyllt 16 år, att skyddsuppfostran eller samhällsvård måste beredas detta, och tillika undandrager sig fullgörandet av honom härför åliggande ersättningsskyldighet *och dels* den, som enligt dom eller avtal är pliktig utgiva underhållsbidrag till barn under 16 år men av lättja eller liknöjdhet underlåter att fullgöra denna plikt och härigenom föranleder sådan försämring av det uppehälle och den uppfostran, som lagligen tillkomma barnet, att särskild åtgärd mot den försumlige prövas påkallad för att framtvinga underhållsskyldighetens fullgörande.

Över fattigvårdsstyrelsens eller barnavårdsnämndens beslut, varigenom arbetsföreläggande givits, får klagan icke föras. Underlåter den mot vilken arbetsföreläggande riktats att inställa sig å anvisad plats, har polismyndigheten att på begäran av styrelsen eller nämnden meddela handräckning för inställande till arbete av den försörjningspliktige. Polismyndighet har härvid att pröva, huruvida arbetsföreläggandet är lagligt grundat. Besvär över polismyndighetens handräckningsbeslut kunna anföras hos länsstyrelsen samt över länsstyrelsens beslut hos regeringsrätten. Handräckningsbeslutet går dock i omedelbar verkställighet.

Arbetsföreläggande kan avse arbete å fattigvårdsanstalt eller arbetshem. I sistnämnda fall må föreläggandet även innefatta skyldighet för vederbörande att efter föreskrift av arbetshemmets styrelse inställa sig till och fullgöra arbete å annat arbetshem. Genom sistnämnda bestämmelse, vilken tillkom år 1936, har det beretts möjlighet till överflyttning av de å arbetshem av öppen typ intagna till den slutna avdelningen å arbetshemmet Västergården.

Den försörjningspliktige kan kvarhållas å arbetshemmet intill dess grundad anledning föreligger till antagande, att han skall söka efter förmåga försörja sig själv och de sina (respektive att han skall söka efter förmåga fullgöra sina skyldigheter mot barnet) dock icke i oavbruten följd under längre tid än ett år.

Beslut om utskrivning av försumlig försörjare från arbetshem meddelas av hemmets styrelse, vars beslut kan överklagas hos länsstyrelsen; besvär över länsstyrelsens beslut prövas av regeringsrätten.

3. **För skyddsuppfostran omhändertagna personer i åldern 18—21 år.** Även i dessa fall medgives intagning och utskrivning av arbetshemmets styrelse. Utskrivning från skyddsuppfostran, d. v. s. meddelande av förklaring att skyddsuppfostran avslutats, fattas dock av vederbörande barnavårdsnämnd.

Till slut må erinras om att tvångsarbete — efter av anstaltsstyrelsen meddelad varning — kan ådömas den arbetshemsintern, som icke är till arbete

oförmögen och som undandrager sig att fullgöra anvisat arbete eller som visar tredska att efterkomma givna föreskrifter eller som gör sig skyldig till uppförande som strider mot sedlighet eller god ordning.

Vissa uppgifter angående arbetshemsklientelet.

Uppenbarligen är risken för att å arbetshemmen skall samlas ett synnerligen heterogent klientel mycket stor. Att så också blivit fallet framgår bland annat av verkställda undersökningar. För närvarande pågår en individuell undersökning av arbetshemmens klientel genom särskilt sakkunniga läkare jämte socialt utbildade medhjälpare, vilken undersökning dock icke kan beräknas vara färdigställd förrän mot slutet av år 1946. Kommittén vill emellertid i detta sammanhang erinra om vissa utredningar angående arbetshemsklientelet, vilka verkställdes av 1937 års lösdrivarlagstiftningskommitté; dessa undersökningar, som avsågo förhållandena den 1 mars 1937, hade närmast till syfte att belysa kriminaliteten hos arbetshemsklientelet.

Vid denna tidpunkt voro arbetshemmen för män belagda till cirka 60 % samt arbetshemmen för kvinnor till 43 %. Av de manliga internerna utgjordes cirka 58 % av understödstagare samt 42 % av försörjningspliktiga. Å arbetshemmen för kvinnor utgjordes 88 % av de intagna av understödstagare samt 12 % av försörjningspliktiga.

Av de manliga internerna voro i runt tal 25 % i åldern 50—60 år; övervägande antalet interner i denna åldersgrupp utgjordes av understödstagare. Därnäst i storleksordning kom gruppen intagna i åldern 30—40 år (24 % av hela antalet manliga interner), i vilken grupp de försörjningspliktiga dominerade (85 % av de i gruppen ingående).

Av de kvinnliga intagna befann sig den största gruppen i åldern mellan 40—50 år (38 % av de i denna grupp ingående).

Kriminaliteten bland de å arbetshemmen intagna återspeglas i nedanstående tabell.

Hela antalet intagna				Antal intagna som förut undergått	Manliga		Kvinnliga	
ut.		fpl.						
manl.	kvinnl.	manl.	kvinnl.		ut.	fpl.	ut.	fpl.
94	37	69	5	a) tvångsarbete men ej frihetsstraff	4	—	4	—
				b) frihetsstraff men ej tvångsarbete	27	17	—	—
				c) såväl tvångsarbete som frihetsstraff	18	2	1	—
94	**37**	**69**	**5**	Summa	**49**	**19**	**5**	—

Av denna tabell framgår att kriminaliteten haft störst utbredning bland de manliga intagna och främst då bland understödstagarna. Anmärkningsvärt är emellertid i vilken utsträckning jämväl de försörjningspliktiga undergått frihetsstraff.

Av undersökningen framgick vidare, att kriminaliteten bland de manliga

intagna varit mest kvalificerad hos understödstagarna, av vilka cirka 38 % av de bestraffade undergått straffarbete eller fängelse minst tre gånger. Hos de försörjningspliktiga dominerade förstagångsförbrytarna (63 % av gruppen). Bland brotten uppvisade tillgreppsbrotten den största frekvensen, därnäst kommo våldsbrotten samt bedrägeri- och förskingringsbrotten.

Behandlingen av försumliga försörjare.

Kommittén kommer att i samband med sitt blivande förslag angående fattigvårdslagens reformering behandla frågan om den offentligrättsliga försörjningsplikten. Redan här må emellertid nämnas att kommittén förutsätter att dylik skyldighet skall bestå, i varje fall beträffande äkta makar inbördes samt i fråga om föräldrar gentemot minderåriga barn, vilka fall ju äro de enda som ha intresse vid behandlingen av frågan om försörjningspliktigs arbetsskyldighet.

Frågan om arbetshemmens framtida ställning sammanhänger intimt med frågan om omfattningen och utformningen av arbetsskyldigheten; av arbetshemsklientelet utgöres omkring hälften av försumliga försörjare. Kommittén har ännu icke tagit definitiv ståndpunkt till detta spörsmål, vilket kommer att ske i samband med att arbetet med fattigvårdslagens reformering slutföres. I samband med behandlingen av de spörsmål, som i första hand omfattas av detta betänkande, nämligen socialvårdens anstaltsväsende, har kommittén dock till preliminär diskussion upptagit frågan om formerna för samhällets ingripande mot försumliga försörjare. Det är nämligen icke uteslutet, att det kan visa sig lämpligt att anordna en behandling av dessa i helt andra former än för närvarande, varigenom arbetshemmen icke längre skulle fylla någon uppgift eller åtminstone icke samma uppgift som för närvarande beträffande detta klientel. Kommittén har ansett det lämpligt att här i korthet redovisa sina preliminära överväganden kring dessa spörsmål, icke minst för att remissmyndigheter och andra skola bli i tillfälle att framlägga sina synpunkter även i denna fråga.

I 1847 års fattigvårdsförordning infördes bestämmelser om fattigvårdsstyrelsens husbonderätt, innebärande befogenhet att tillgodogöra sig försörjningspliktigs arbetsförmåga; denna rätt utvecklades ytterligare i 1871 års förordning. I stort sett var detta emellertid en bestämmelse på papperet, då fattigvårdsstyrelserna använde sig av densamma i ytterst obetydlig utsträckning. Före tillkomsten av 1918 års fattigvårdslag framställdes från åtskilliga håll yrkanden om verksammare åtgärder mot de försumliga försörjarna. Sålunda anhöll 1899 års riksdag i skrivelse till Kungl. Maj:t om utredning och förslag i syfte att beträffande dessa få till stånd ett förfarande analogt med det som tillämpades beträffande lösdrivare. Samma ämne behandlades i en riksdagsskrivelse av år 1901, denna gång såvitt anginge fäder till barn utom äktenskap. Fattigvårdskongressen år 1906 förordade införan-

det av fängelsestraff för personer, som tredskades att fullgöra försörjningsplikt eller undandroge sig erbjudet tillfälle att genom arbete avtjäna sin skuld till fattigvården för understöd, som lämnats deras försörjningsberättigade anhöriga eller som fullgjorde sin försörjningsplikt på ett oförsvarligt sätt. C. S. A:s fattigvårdskommitté uttalade i sina reformlinjer för svensk fattigvårdslagstiftning i huvudsak enahanda önskemål.

Fattigvårdslagstiftningskommitténs förslag i denna del byggde på *arbetsskyldighet* för försörjningspliktig, vilken skyldighet i regel skulle fullgöras å arbetshem. Kommittén dryftade även frågan om införande av straff vid försummelse av försörjningsplikt och fann att intet vore att erinra däremot i och för sig. Kommittén hänvisade i detta sammanhang till då pågående förarbeten till en strafflagsrevision, varvid spörsmålet om upptagande i strafflagen av försummande av försörjningsplikt som en brottsart och dess beläggande med straff komme att bliva föremål för övervägande.

I det av professor Johan C. W. Thyrén utarbetade förberedande utkastet till strafflag upptogs också en bestämmelse i kapitlet »Brott mot familj eller sedlighet» av följande lydelse: »Utsätter man, genom försummelse av försörjningsplikt, någon för nöd eller vanvårdar man eljest någon av sina närmaste eller annan, den man är pliktig vårda; straffas, där gärningen ej är särskilt med högre straff belagd, med fängelse eller böter.»

I detta sammanhang må erinras om att fattigvårdslagstiftningskommittén i sitt betänkande med förslag till lag om den offentliga barnavården förordade kriminalisering av såväl försummad vårdnadsplikt som försummad försörjningsplikt. I förstnämnda hänseende föreslogs bötesstraff eller vid synnerligen försvårande omständigheter fängelse i högst sex månader för den vårdnadshavare, som av grov vårdslöshet underläte att lämna barnet underhåll och vård samt barnet härigenom ådroges sjukdom eller dess andliga eller kroppsliga utveckling därigenom hämmades.

Straffbar försummelse av försörjningsplikten skulle vidare enligt förslaget föreligga, därest föräldrar undandroge sig att fullgöra dem åliggande underhållsskyldighet mot barn under 16 år och barnet härigenom utsattes för nöd, så att barnavårdsnämnden nödgades ingripa eller eljest annan än föräldrarna lämna hjälp; straffet föreslogs utgöra böter eller vid synnerligen försvårande omständigheter fängelse i högst sex månader.

Vederbörande departementschef avböjde tanken på att i barnavårdslagen införa bestämmelser angående straff för försummad vårdnadsplikt med hänsyn till att åsyftat resultat i allt väsentligt ansåges kunna vinnas genom införande i strafflagen av stadganden angående oaktsamt vållande till kroppsskada; förslag härom förelåg vid denna tidpunkt. Vad åter anginge förslaget att försummelse av försörjningsplikten skulle kriminaliseras uttalade departementschefen bland annat att det helt visst vore ägnat att väcka betänkligheter att införa en dylik bestämmelse i en speciallag. Det vore att förvänta, att ifrågavarande spörsmål komme att bliva föremål för övervägande i det fortsatta strafflagstiftningsarbetet; i detta sammanhang åberopade de-

partementschefen uttalanden av professor Thyrén i »Principerna för en strafflagsreform, I» enligt vilka bland annat försummelse av försörjningsplikt uttryckligen borde kriminaliseras i strafflagen. Departementschefen fann vidare den föreslagna straffbestämmelsen vara otillfredsställande konstruerad; den av föräldrarna måhända helt oberoende omständigheten, att *annan person* lämnade ekonomiskt understöd skulle, jämte föräldrarnas försummelse och barnets därav föranledda nödtillstånd, föranleda straff, under det att en lika svår försummelse från föräldrarnas sida icke skulle kunna rubriceras som brott, om ekonomisk hjälp från annat håll ej lämnades för nödens lindrande. Departementschefen fann sig av ovan angivna skäl ej kunna tillstyrka fattigvårdslagstiftningskommitténs förslag till stadgande i barnavårdslagen angående straff för försummad försörjningsplikt samt uttalade att det ej torde kunna ifrågasättas att i då förevarande sammanhang i strafflagen införa bestämmelser av sålunda föreslaget innehåll. Genom de föreslagna bestämmelserna i 72 § barnavårdslagen angående arbetsskyldighet torde, förklarades det i propositionen slutligen, ett synnerligen verksamt och på fattigvårdens område med framgång begagnat medel hava anvisats för framtvingande av försörjningspliktens fullgörande.

I detta sammanhang vill kommittén lämna en kort redogörelse över viss utländsk strafflagstiftning såvitt angår försummelse av försörjningsplikten.

I vissa länder kriminaliseras redan försummelsen av försörjningsplikten såsom sådan. Så är t. ex. fallet i Schweiz (»Den som — — — icke fullgör sina familjerättsliga underhålls- eller försörjningsplikter»), i Italien (»Den som — — — icke tillhandahåller medel för livsuppehället») samt i Spanien (»Den som — — — undanhåller nödiga medel eller icke tillgodoser trängande behov — — —»).

I andra länder fordras för straffbarhet att den underhållsberättigade utsättes för *nöd*. Hit höra bland annat Danmark och Norge, varjämte vissa strafflagsutkast i Finland, Polen och Tjeckoslovakiet intaga samma ståndpunkt. Den danska bestämmelsen lyder: »När en arbetsför person till följd av vanemässig sysslolöshet, som kan anses för självförvållad, faller det offentliga till last, försummar sin försörjningsplikt mot någon, som därvid utsättes för nöd, eller icke fullgör honom åliggande bidragsskyldighet till hustru eller barn, skall han av polismyndigheten tilldelas varning och såvitt möjligt anvisas arbete.

Råkar han inom ett år därefter till följd av fortsatt självförvållad sysslolöshet på nytt i någon av ovannämnda situationer, skall han straffas för lösdriveri med fängelse i högst ett år.»

I den norska lösdrivarlagen heter det: »Arbetsför person, som hängiver sig åt sysslolöshet, skall av polismyndigheten tilldelas varning, om detta finnes lämpligt, samt om möjligt meddelas arbetsanvisning genom ortens fattigvårdsstyrelse, dess arbetsförmedling eller annan myndighet, när han — — —

b) försummar sin försörjningsplikt eller faller sin familj till last, så att den utsättes för nöd eller måste understödjas av fattigvården, eller

c) underlåter att betala fastställt underhållsbidrag till hustru eller barn eller barnets mor».

Underlåter den, som sålunda erhållit arbetsanvisning, att söka eller behålla anvisat arbete, kan han ådömas fängelse i högst tre månader, därest han inom ett år åter befinnes försumma sin försörjningsplikt.

Vad angår den krets personer, vilkas anspråk på underhåll enligt utländsk lagstiftning åtnjuter skydd, är denna bestämd på olika sätt. I Tyskland och Österrike utgöres densamma av dem, som omfattas av den *legala* försörjningsplikten, i Norge är tillhörigheten till hushållet av avgörande betydelse. Danmark har en kasuistisk regel (äkta make, barn eller någon hans myndighet eller försorg underställd person under 68 år eller en i uppstigande led besläktad eller besvågrad person); det finska strafflagsutkastet talar om »maka, barn eller annan person, om vilken han är skyldig draga försorg eller åt vilken han är skyldig att erlägga underhållsbidrag».

Vissa lagar sträcka sig utöver skyddet för det ekonomiska underhållsanspråket, i det att de kriminalisera handlingar av alla slag som innebära ett åsidosättande av vårdnadsplikten; så är t. ex. fallet i Italien, Spanien, Danmark m. fl. länder.

Straffen för försummad försörjnings- eller vårdnadsplikt äro i utländsk lagstiftning ingalunda låga. Norge, Danmark, det finska strafflagsutkastet och det tyska utkastet av år 1936 ha fängelse i högst 2 år, Schweiz och Polen fängelse i högst 3 år.

Mot den ståndpunkt gällande lagstiftning intager i fråga om behandlingen av försumliga försörjare har från olika håll riktats erinringar. I första hand har framhållits, att *rättssäkerhetssynpunkterna* icke äro tillgodosedda i erforderlig utsträckning. Den mot vilken en fattigvårdsstyrelse eller barnavårdsnämnd riktar ett arbetsföreläggande och som vid underlåtenhet att åtlyda detta riskerar ett frihetsberövande under en tid av upp till ett år, befinner sig ur rättsskyddssynpunkt i ett betydligt sämre läge än en för brott tilltalad person. Det allmänna ställer icke rättegångsbiträde till hans förfogande, han har ingen möjlighet att inkalla vittnen till bestyrkande av sina utsagor, proceduren är skriftlig och undandragen den offentlighet, som är karakteristisk för domstolarnas förhandlingar, beslutet, som leder till frihetsberövande, fattas av administrativ myndighet, ofta i relativt underordnad ställning; besvär över denna myndighets beslut äro visserligen medgivna, men besluten gå omedelbart i verkställighet. Överhuvudtaget kan beträffande denna procedur sägas, att den är behäftad med samma svagheter ur den individuella rättssäkerhetens synpunkt som övriga former av administrativt frihetsberövande i jämförelse med domstolsproceduren. I och för sig skulle det givetvis vara tänkbart att — utan att kriminalisera försummelsen av försörjningsplikt — överföra handläggningen av hithörande ärenden på de allmänna domstolarna, d. v. s. att låta dessa övertaga den prövning av förut-

sättningarna för arbetsföreläggande, som nu verkställes av polismyndigheten. En sådan anordning, vilken skulle sakna motsvarighet i vår nuvarande processlagstiftning, kan emellertid förefalla mindre tilltalande; att föredraga vore att det ingripande mot försumliga försörjare, som ur allmän synpunkt kan befinnas påkallat, kunde ske i så nära anslutning som möjligt till redan befintliga kriminalpolitiska behandlingsformer. 1939 års lagstiftning om villkorlig dom kan bli ett verksamt medel att ingripa mot de försumliga försörjarna under betydligt större hänsynstagande till de olika fallens särart än som för närvarande är möjligt enligt fattigvårds- och barnavårdslagarna. *Detta förutsätter i sin tur att försummelsen av försörjningsplikten kriminaliseras.*

Fattigvårdslagstiftningskommittén motiverade införandet av arbetsskyldighet liksom överhuvudtaget alla åtgärder mot försumliga försörjare i främsta rummet sålunda, att den försörjningspliktige därigenom skulle bibringas övertygelsen, att det vore bättre för honom att söka genom frivilligt arbete sörja för de sina. Man betonade också särskilt arbetsskyldighetens indirekta betydelse: den utgjorde en synnerligen kraftig maning för försörjaren att fullgöra den honom åliggande försörjningsplikten genom egna åtgöranden i stället för att låta samhället taga hand om honom och bestämma arbetets art och omfattning. Någon tvekan torde väl heller icke kunna råda därom, att arbetstvånget i praktiken kommit att ha störst indirekt betydelse: det har framstått som ett hot, vilket föranlett den försumlige eller motvillige försörjaren att tänka sig för både en och två gånger innan han låtit linan löpa alltför långt ut. Huruvida en arbetshemsvistelse i allmänhet har en direkt arbetsfostrande betydelse såtillvida att den intagne »vänjes vid arbete» betvivlas; arbetsobjekten vid arbetshemmen äro ju också föga differentierade. Man bör enligt kommitténs mening eftersträva ett system, som inrymmer samma för den enskilde avskräckande moment som det nuvarande men som samtidigt lämnar större möjlighet till differentierad behandling, allt under beaktande av rättssäkerhetssynpunkterna i högre grad än som är fallet enligt nu gällande ordning.

Genom 1939 års lagstiftning har den villkorliga domen på visst sätt kommit att ändra karaktär, den har blivit eller är åtminstone på väg att bli ett självständigt kriminalpolitiskt institut, varigenom vid de sedvanliga straffarternas sida ställts behandlingsformer av annan natur, bland annat inom sjukvårdens och socialvårdens ram.

Villkorlig dom innebär således antingen villkorligt anstånd med straffs ådömande, vanligen men ej nödvändigtvis förenat med föreskrift, eller villkorligt anstånd med straffs verkställande, vanligen utan föreskrift men undantagsvis förenat med sådan.

Beträffande möjligheterna att förena villkorlig dom med föreskrift stadgas i lagens 8 §:

I den mån det med hänsyn till den dömdes ungdom, sinnesbeskaffenhet,

omgivning eller levnadssätt och tidigare vandel finnes påkallat för hans tillrättaförande, må, jämte det förordnande meddelas om övervakning, tillika åläggas honom att

a) ställa sig till efterrättelse särskilda bestämmelser beträffande hans utbildning, arbetsanställning, vistelseort, bostad eller användande av fritid;

b) avhålla sig från bruk av rusdrycker;

c) underkasta sig behandling å sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt;

d) underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänst eller andra tillgångar.

Domstolen äger ock, när det finnes lämpligare och av barnavårdsnämnd i avgivet yttrande föreslagits, överlämna åt nämnden att vidtaga åtgärd för den dömdes omhändertagande för skyddsuppfostran.

Där det finnes lämpligt må ock föreskrivas, att den dömde bör å tid och sätt som i domen angivas söka fullgöra honom åliggande skyldighet att gälda ersättning för skada, som uppkommit genom brottet.

Åsidosättande av föreskrift medför endast, att skärpta föreskrifter meddelas, att prövotiden förlänges, att varning tilldelas den dömde eller i sista hand, att anståndet förklaras förverkat.

Syftet med införande av bestämmelserna om föreskrifter har varit att anordna en mellanform mellan den ursprungliga villkorliga domen och de frihetsberövande reaktionsformerna, en ny straffrättslig skyddsåtgärd eller, om man så vill, en serie skyddsåtgärder, utan frihetsberövande och sålunda av lindrigare art än tvångsuppfostran, ungdomsfängelse, förvaring och internering. Därutöver har man emellertid även velat begagna den villkorliga domen för att i vissa fall möjliggöra ett utbyte av anstaltsbehandling inom kriminalvårdens ram mot sociala vårdformer — sjukhusvård, alkoholistvård, skyddshemsvård — och på så sätt låta den villkorliga domen göra tjänst som en bro från kriminalvård till socialvården i egentlig mening.

I sistnämnda hänseende är att märka, att villkorlig dom icke i och för sig i något fall innebär att en social vårdform träder i tillämpning. Domstolen äger icke befogenhet att förordna därom, utan beslutanderätten angående den sociala vårdformens användning är beträffande villkorligt dömda liksom i fråga om andra förhållanden de sociala vårdorganen. I villkorlig dom kan emellertid åläggas den dömde att underkasta sig behandling å sjukhus, alkoholistanstalt eller annan anstalt, d. v. s. att frivilligt ingå på sådan anstalt i den mån plats beredes honom där av det för anstalten ansvariga organet. I praktiken tillämpas därjämte det förfaringssättet, att domstolen, innan den meddelar villkorlig dom, hos det sociala organet förvissar sig om att detta kommer att omhändertaga den tilltalade, därest han erhåller villkorlig dom. Om socialvård sedermera av någon anledning icke kommer till stånd, kan domstolen meddela annan föreskrift enligt 8 § lagen om villkorlig dom eller förklara anståndet förverkat under förutsättning att den dömde åsidosatt sin skyldighet att föra ett ordentligt liv. Har den dömde icke åsidosatt sina för-

pliktelser, torde detta visa, att socialvården icke är erforderlig, varför domstolen icke bör vidtaga någon åtgärd.

Det torde icke vara överdrift att påstå, att en kriminalisering av försummelse av försörjningsplikten är ägnad att i högre grad än enligt gällande lagstiftning medföra ett tillgodoseende av icke blott de individuella rättssäkerhetssynpunkterna utan även de berättigade kraven på en differentiering av behandlingsformerna. För närvarande torde det knappast någonsin inträffa, att en fattigvårdsstyrelse eller barnavårdsnämnd anvisar den försumlige arbete annorstädes än å arbetshem. Med tillämpning av lagstiftningen angående villkorlig dom — varigenom bland annat skyddskonsulentorganisationen inkopplas — torde det säkerligen i åtskilliga fall vara tillfyllest, att föreskrift om skyldighet att antaga arbete hos viss arbetsgivare utfärdas, i samband varmed skyldighet för den dömde att underkasta sig inskränkning i förfogandet över arbetsförtjänsten väl i regel bör förknippas. Att behandling å sjukhus eller alkoholistanstalt i ett icke obetydligt antal fall kan visa sig påkallad anser kommittén vara ställt utom tvivel; närmare belysning av detta spörsmål erhålles efter slutförande av nu pågående undersökning av arbetshemsklientelet. Överhuvudtaget synes den nya lagstiftningen om villkorlig dom lämna sådana möjligheter till en differentierad behandling av de försumliga försörjarna, att det kan ifrågasättas, om det skulle föreligga något större behov av anstalter, motsvarande de nuvarande arbetshemmen, avsedda för enbart eller i huvudsak detta klientel. I den mån sluten vård i annan form icke komme till stånd, torde de i det föregående omförmälda statliga försörjningshemmen kunna användas även för denna restgrupp; det synes naturligt att man i de fall, där icke särskild vård är erforderlig, i första hand försöker med åtgärder av icke frihetsberövande natur. Å andra sidan bör uppmärksammas, att i den mån den försumlige försörjaren bryter mot de givna föreskrifterna, den villkorliga domen i sista hand kan förklaras förverkad och visst straff utmätes, som då i vanlig ordning fullgöres inom fångvårdens anstaltssystem. Det må erinras om att detta inrymmer och än mer kommer att inrymma även öppna anstalter av en typ, som nära överensstämmer med de nuvarande arbetshemmens, ehuru med större differentieringsmöjligheter.

Arbetshemmen och skyddsuppfostransfallen.

Vad slutligen angår de ungdomar i åldern 18—21 år, vilka jämlikt 35 § barnavårdslagen må intagas i arbetshem, så visar erfarenheten att hemmen i obetydlig utsträckning använts för detta ändamål. Kommittén kan icke finna erforderligt eller lämpligt att denna vårdform skall komma till användning i framtiden. Ej heller för detta klientels vidkommande är det således nödvändigt att behålla anstalter av den karaktär som de nuvarande arbetshemmen ha.

KAP. IX.

Ålderdomshemmens uppgift som upptagningsanstalter. Upprätthållandet av deras karaktär av hem för åldringar.

Det har tidigare framhållits, att fattigvårdsanstalterna i praktiken tjänstgöra som upptagningsanstalter i den meningen att där intagas fall, vilka omedelbart måste beredas anstaltsvård, men för vilka dylik vård icke kunnat ordnas på det speciella slag av vårdanstalt, som lämpar sig i det särskilda fallet, eller vilka endast för en kort tid behöva tagas om hand i avvaktan på att annan vård t. ex. i enskilt hem hinner ordnas. Detta har varit en uppgift, som bland annat med hänsyn till det likväl blandade klientelet på dessa anstalter och även i viss mån på grund av dessa anstalters anknytning till fattigvården, tett sig naturlig. Helt annorlunda ter sig saken beträffande de nya från socialhjälpen fristående, för åldringar avsedda hem, vilkas huvuduppgifter skisserats i kap. IV.

Att låta dessa ålderdomshem fungera som upptagningsanstalter är ur flera synpunkter icke tilltalande. Den renodling av klientelet, som på allt sätt skall eftersträvas, kan då icke uppnås. De fall, som för en tid måste tagas om hand, äro otvivelaktigt ofta av ganska störande art och kunna minska åldringarnas trevnad. Man kan vidare befara, att sedan de en gång intagits på ålderdomshemmet, det blir svårare att bereda dem plats på den specialanstalt, till vars klientel de höra.

Å andra sidan kan det icke förnekas, att det framför allt på landsbygden ofta icke finnes någon annan vårdanstalt än ålderdomshemmet inom sådant håll, att vederbörande genast kan föras dit, och fråga är om icke denna rent praktiska synpunkt måste bli avgörande, och sålunda leda till den slutsatsen, att trots de allvarliga olägenheterna ålderdomshemmen måste i viss utsträckning tjänstgöra som upptagningsanstalter. Kommittén har stannat för denna ståndpunkt men därvid förutsatt, att man skall skapa största möjliga garantier för att olägenheterna skola kunna hållas inom snäva gränser. Det måste till att börja med klargöras genom anvisningar, att ålderdomshemmen endast i nödfall och då i varje fall endast för kort tid få taga emot andra än de åldringar och invalider, vilka normalt skola tillhöra dess klientel (jämte vissa försörjningsfall). Så långt det finnes någon praktisk möjlighet skall t. ex. en sinnesslö, en kroniskt sjuk o. s. v. sändas direkt till den för vederbörande avsedda institutionen. Det skall åligga ålderdomshemmets styrelse att förvissa sig om att varje sådan möjlighet utnyttjats, innan vederbörande tillfälligt beredes plats på ålderdomshemmet. En ofrånkomlig förutsättning för att antalet upptagningsfall på så sätt skall kunna hållas inom snäva gränser är självfallet, att tillgången på specialvårdplatser genom de i kap. VI föreslagna åtgärderna blir tillräcklig.

För en grupp av vårdbehövande finner kommittén det dock angeläget, att den här skisserade möjligheten till tillfällig intagning på ålderdomshem icke hålles öppen, nämligen de sinnessjuka. Såväl ur deras egen som ur de gamlas synpunkt är det av vikt, att en sinnessjuk person, som behöver anstaltsvård, omhändertages direkt inom ramen för det för dylika sjuka avsedda anstaltsväsendet. När antalet platser på vårdhem för lättskötta sinnessjuka blir utbyggt, torde dylika hem bli så pass många till antalet, att avstånden icke lägga hinder i vägen för deras utnyttjande såsom upptagningsanstalter för sinnessjuka, vilka av någon anledning ej kunna föras direkt till sinnessjukhus. Redan nu borde det vara möjligt att med anlitande av olika slag av anstalter inom sinnessjukvårdens område tillgodose här ifrågavarande behov. På dylika anstalter böra för detta ändamål reserveras några platser, och ålderdomshemmen böra sålunda kunna helt befrias från mottagandet av sinnessjuka.

Om man likväl för andra vårdgrupper nödgas godtaga, att ålderdomshemmet tjänstgör som upptagningsanstalt och mottager personer, vilka icke annat än tillfälligt skola där vårdas, ökas riskerna för att hemmen efter hand ånyo skola komma att beläggas med ett klientel, för vilket de icke äro avsedda. Om en märkbar klientelblandning på så vis uppstår, förryckes ålderdomshemmens karaktär och de gamla förlora den fristad på ålderns dagar, som de ha rätt att erhålla. En sådan utveckling måste förekommas. Kommittén har därför övervägt, huruvida anstaltsstyrelsernas åtgärder i här ifrågavarande avseende borde bli föremål för övervakning med stöd av föreskrifter av samma typ som dem, som nu enligt 33 och 41 a §§ barnavårdslagen gälla om barn på ålderdomshem och barnhem. Utan det sociala länsorganets tillstånd skulle sålunda fall, som ej normalt tillhöra ålderdomshemmets klientel, icke få behållas därstädes längre än en månad, och anstaltsstyrelsen skulle vara pliktig att vid bestämda tidpunkter insända uppgifter på sådana personer, vilka vårdades på hemmet utan sådant tillstånd. Länsstyrelsen skulle kunna förbjuda att en person i fortsättningen vårdades på hemmet.

Emellertid kan man enligt socialvårdskommitténs uppfattning utgå ifrån att kommunerna själva skola vara synnerligen angelägna att reservera ålderdomshemmen för deras egentliga uppgift. Det bör därför vara tillräckligt med en övervakning av den allmänna natur, som nu utövas av länsstyrelserna med biträde av statens fattigvårdskonsulenter. Det bör sålunda åvila länsstyrelsen att med biträde av konsulenten övervaka, att det på ålderdomshemmen icke vårdas andra än de, som höra dit, och att vara det kommunala organet behjälplig att snarast få dem, som behöva specialvård men tillfälligt måst intagas på ålderdomshem eller under vistelse därstädes blivit i behov av specialvård, överflyttade till vederbörande anstalt.

Vad särskilt beträffar försörjningshemmens ställning bör länsstyrelsen med uppmärksamhet följa att på ålderdomshemmen icke behållas andra försörjningsfall än de, som äro lämpliga för att vistas där och ej heller flera än som med hänsyn till hemmets storlek är rimligt.

I den mån det under länsstyrelsens övervakande verksamhet visar sig att

vårdplatser på sjukvårdsanstalter, försörjningshem m. m. ej finnas i tillräcklig utsträckning, är det givetvis länsstyrelsens sak att rikta vederbörandes uppmärksamhet på detta förhållande. För att man skall kunna upprätthålla ålderdomshemmens rätta art, är det en ofrånkomlig förutsättning att sålunda konstaterad brist i platstillgången på visst slag av anstalter utan dröjsmål avhjälpes.

Understundom måste emellertid socialvårdsorganet i en kommun tillfälligt taga hand om personer, vilka ej alls äro i behov av anstaltsvård men sakna bostad. Så är för närvarande emellanåt fallet i fråga om hela familjer, och dessa beredas då tillfälligt plats på ålderdomshemmet. Även i fortsättningen måste en sådan möjlighet hållas öppen. Bostadssociala utredningen har emellertid föreslagit, att ansvaret för att tillräcklig tillgång på bostäder finnes i sista hand skall vila på kommunen. De planerade åtgärderna på bostadsförsörjningens område böra leda till att fall av angiven art bli allt sällsyntare, och att på ålderdomshemmen icke i nämnvärd omfattning kommer att falla uppgiften att bereda plats för familjer, vilka sakna bostad.

KAP. X.

Omfattningen av behovet av ålderdomshem av den nya typen.

Det har alltid varit svårt att erhålla en pålitlig statistisk belysning av *beläggningen* på ålderdomshemmen, och detta redan därför att fattigvårdsstyrelsernas uppgifter om antalet platser på respektive hem visat sig vara färgade av en subjektiv uppskattning av det antal vårdtagare, som rimligen kunde tagas in på hemmet. Före år 1939 upptog den officiella statistiken en fråga om antalet platser och redovisade därför år från år det sammanlagda platsantalet för hela riket. Detta antal uppgavs 1927 till 45 756 men 1937 till 43 200. Ehuru det under denna tid byggts många nya hem, redovisades sålunda en minskning med cirka 2 500 platser. Detta måste åtminstone delvis bero på att fattigvårdsstyrelserna efter hand vid sin bedömning av antalet platser blevo mera fordrande på utrymmet än man tidigare varit och därför för en och samma anstalt minskade det uppgivna platsantalet.

Vid socialvårdskommitténs undersökning 1938 var man angelägen undvika ett dylikt subjektivt inflytande på uppgiften och begärde därför uppgift om det platsantal, som godkänts enligt 34 § fattigvårdslagen (d. v. s. av länsstyrelsen vid prövningen av planen för hemmet). Härigenom erhölls en objektiv grund. Å andra sidan bör uppmärksammas, att av de 1 410 hemmen icke mindre än 643 voro från tiden före 1921 och sålunda torde ha godkänts enligt övergångsbestämmelserna till 1918 års fattigvårdslag. 447 voro från åren 1921—1930. De lämnade uppgifterna förskriva sig sålunda i stor utsträckning från en tid, då man ansåg rimligt med en betydligt tätare beläggning än nu. Man har därför anledning att räkna med att uppgifterna om platsantalet äro i förhållande till nutida anspråk på utrymme betydligt i överkant.

På grundval av dessa uppgifter samt uppgifter om antalet vårdtagare har vid 1938 års undersökning lämnats en ingående och belysande redogörelse för beläggningen. Denna återfinnes i betänkandet (SOU 1940: 22) å s. 19—25. Här må endast erinras om följande.

Den genomsnittliga årsbeläggningen vid samtliga anstalter var för landsbygdens del 76,1 % och för städernas 77,3 %. Beläggningen var emellertid ytterst varierande från anstalt till anstalt. Av landsbygdens 1 302 hem hade 17 stått tomma hela året, 10 hade en beläggning under 20 % samt 170 mellan 20 och 50 %. Överbelagda voro 146 eller 11 % av anstalterna och av dessa hade 60 mer än 10 % överbeläggning. Såsom man kunde vänta var spridningen i beläggningsfrekvensen störst på de små ålderdomshemmen, och genomsnittligt var den där lägre än i övrigt. Landsbygdens 192 hem med mindre än 10 platser hade en genomsnittsbeläggning på endast 64,5 % och de 700 hemmen med 11—20 platser en dylik beläggning av 75,2 %, under det att genomsnittsbeläggningen på t. ex. hem med 31—40 platser var 81,0 %.

Med hänsyn dels till nödvändigheten av att ha en viss marginal för variationer i antalet vårdtagare, dels till vad ovan sagts om bestämmandet av platsantalet har kommittén kommit till uppfattningen, att det 1938 icke förefanns något platsöverskott på ålderdomshemmen i stort sett. Snarare kan man tala om en viss platsbrist på hem av just den storleksordning, som man anser önskvärd och vill tänka sig bestå. På de små anstalterna däremot fanns ett genomsnittligt platsöverskott, men detta får anses vara fiktivt, enär svängningarna i beläggningen här äro så stora, att den genomsnittliga reserven måste vara betydande. Härtill kommer, att dessa små hem ju tillhöra en kategori, som bör försvinna.

Frågan om den utsträckning, i vilken platser på ålderdomshemmen bli lediga, är beroende av dels den omfattning, i vilken ålderdomshemmen evakueras med avseende på visst klientel, dels den sannolika ökningen av antalet personer, som behöva och önska beredas vård på ålderdomshem, dels till sist att de ökade kraven på hemmen måste leda till att antalet platser i de nuvarande hemmen måste nedskäras.

Om den nämnda evakueringen verkställes i fråga om det klientel, vilket enligt kap. VI bör beredas vård i annan ordning, skulle — fortfarande med utgångspunkt från 1938 års förhållanden — sammanlagt omkring 7 000 platser bliva lediga på hemmen, vartill efter hand skulle komma ett eller annat tusental platser på de särskilda avdelningar, vilka efter en övergångstid skulle stå till kommunens förfogande för ålderdomshemmets eller annat behov. Detta överskott blir emellertid inom en begränsad tid förbrukat.

Självfallet växer det behövliga antalet ålderdomshemsplatser med antalet åldringar. Enligt Statistisk årsbok uppgick år 1940 antalet personer över 67 års ålder till 503 000. Samma siffra kan 1938 antagas ha legat omkring 490 000. De av professor Wahlund utförda beräkningarna, vilka återfinnas som bilaga till Socialvårdskommitténs folkpensioneringsbetänkade, utvisa att antalet personer, äldre än 67 år, år 1947 kan beräknas vara 560 000, år 1950 590 000, år 1955 640 000 och år 1960 690 000. De följande decennierna blir ökningen än kraftigare (1970 blir antalet 800 000 och 1980 920 000). Om man räknar med att det egentliga ålderdomsklientelet växer i samma proportion som antalet personer över 67 år, ett antagande som i stort sett torde vara berättigat, kommer antalet vårdbehövande från 1938 till 1955 att ha ökat från 17 000 till 22 000. Vid mitten av 1950-talet skulle dock sålunda föreligga ett visst platsöverskott i förhållande till 1938 (cirka 2 000 platser).

Emellertid förhåller det sig enligt socialvårdskommitténs uppfattning otvivelaktigt så, att många personer, vilka äro i stort behov av vård på ålderdomshem, för närvarande med hänsyn till förhållandena på hemmen draga sig för att mottaga dylik vård och hellre leva i enskilt hem under förhållanden, som både ur deras egen och de anhörigas, eventuellt även andra personers synpunkt framstå såsom synnerligen otillfredsställande. På många håll äro därjämte ålderdomshemmen fullbelagda, och de gamla sakna alltså möjlighet att alls bliva där intagna. Den förut berörda, på sina håll före-

fintliga tendensen hos kommunerna att ställa sig avvaktande i fråga om utbyggnad av ålderdomshemmen i avbidan på socialvårdskommitténs förslag har bidragit till att skapa sådana förhållanden.

I själva verket föreligger det alltså ett latent behov av ålderdomshemsvård, som kommer att göra sig gällande, så snart arbetet på skapandet av goda ålderdomshem tager sin början. Kommittén finner sannolikt, att redan detta förhållande skall visa sig innebära, att nyssnämnda platsöverskott icke existerar.

Härtill kommer emellertid, att det måste genomföras en grundlig ombyggnad av många av de hem, vilka i fortsättningen skola användas som ålderdomshem särskilt med hänsyn till nödvändigheten av att få fler rum för endast en person samt i viss utsträckning för två. Genom denna ombyggnad kommer otvivelaktigt antalet platser att avsevärt nedgå.

Enligt kommitténs mening har man på grund av dessa omständigheter ingen anledning att räkna med överskott på platser utan tvärtom är det sannolikt att brist på platser på ålderdomshem kommer att uppstå. Endast en ombyggnad av de nuvarande hemmen kan därför icke antagas vara tillräcklig. Genom ökningen av antalet åldringar växer platsbehovet successivt. Detta måste självfallet beaktas, när kommunerna under 1940-talets sista år och under 1950-talet gå att anpassa sina ålderdomshem efter den nya specificerade uppgiften. Inom parentes sagt bör därvid liksom under de följande decennierna beaktas möjligheten att bygga hem, vilka lämpa sig för tillbyggnad, men därjämte även att det ur flera synpunkter är att föredraga att icke driva detta för långt och göra hemmen mycket stora utan då hellre bygga flera, måttligt stora hem (30 à 40 platser).

Det har ibland uttalats, att den planerade folkpensionsreformen skulle leda till minskat behov av platser på ålderdomshemmen. Bakom en sådan uppfattning måste ligga föreställningen, att det nuvarande klientelet i betydande utsträckning består av personer, vilka intagits på ålderdomshem huvudsakligen därför att de icke haft medel att bestrida kostnaderna för bostad. Så torde tidigare ha varit fallet, men numera är enligt kommitténs mening så icke förhållandet. De uppgifter om klientelets ålder m. m., som lämnats i kap. II, peka även bestämt på att ålderdomshemmens vårdtagare praktiskt taget alla äro i behov av omvårdnad och tillsyn på anstalt. Efter genomförandet av förut omnämnda överflyttning till specialvårdanstalter kommer sålunda att kvarstå praktiskt taget enbart åldringar, ofta mycket skröpliga, vilka ej längre kunna reda sig på egen hand och ej med hänsyn till förhållanden av skiftande art kunna få bostad och omvårdnad hos sina barn. Många av dessa åldringar ha för övrigt icke några barn. Kommittén anser sålunda, att man icke har anledning räkna med att folkpensionsreformen kommer att minska behovet av platser på ålderdomshem.

KAP. XI.

Statsbidrag till ålderdomshem och försörjningshem. Avgifter på dylika hem.

Till kommunala fattigvårdsanstalter utgår icke statsbidrag, bortsett från vid dylik eventuellt anordnad avdelning för kroniskt sjuka. I detta avseende föreligger emellertid enligt socialvårdskommitténs mening anledning att intaga en annan ståndpunkt i fråga om de nya ålderdomshemmen.

Enligt kommitténs mening är det icke minst ur skatteutjämningssynpunkt angeläget att statsbidrag utgår till *anordnandet* av ålderdomshem liksom är fallet i fråga om anordnandet av folkskolebyggnader.

Mellan ålderdomshem och pensionärshem skall finnas en principiellt klar åtskillnad i fråga om klientelet. Denna gräns är dock ofta svår att närmare fastställa i praktiken. Om man bibehåller en ordning i stil med den nuvarande d. v. s. med stora statsbidrag till pensionärshemmen och inga eller obetydliga till ålderdomshemmen, innebär detta en frestelse för kommunerna att bygga pensionärshem för ålderdomshemsklientelet, en ur de gamlas synpunkt olycklig utveckling. Det vore därför en fördel om statsbidragsbestämmelserna bleve likartade.

Vid utformningen av bestämmelser om statsbidrag till anordnandet av ålderdomshem böra de av statsmakterna år 1945 fastställda bestämmelserna angående statsbidrag till folkskolebyggnader uppmärksammas (kungl. kungörelse angående statsbidrag till byggnadsarbeten för folkskoleväsendet, SFS 882/1945).

Enligt dessa bestämmelser skall statsbidraget varieras efter kommunens ekonomiska bärkraft. Därvid tages antalet skattekronor per invånare till utgångspunkt, men på dylikt sätt fastställes bidragsprocenten endast inom vissa latituder. Mellan dessa fixeras bidragsprocenten genom prövning och beslut i *varje särskilt fall,* och därvid skall man utgå ifrån andra faktorer, som inverka på kommunens bärkraft, än antalet skattekronor per invånare. Såsom sådana faktorer framhålles i författningen det totala kommunala skattetrycket, skoldistriktets ekonomiska ställning i övrigt samt dess ekonomiska och geografiska struktur.

Statsbidragsskalan har följande utseende.

Antal skattekronor per inv.		Statsbidrag i procent
	högst 5	80—70
över 5	» 7	75—65
» 7	» 9	70—60
» 9	» 11	65—55
» 11	» 13	60—50
» 13	» 15	55—45
» 15	» 17	50—40
» 17		45—35

Statsbidraget bestämmes på grundval av de beräknade kostnaderna för lokaler m. m., till vilka statsbidrag prövas böra utgå.

Kungl. Maj:t kan, där synnerliga skäl därtill äro, till skoldistrikt med ett skatteunderlag av högst 5 skattekronor per invånare, bevilja högre bidrag än som motsvarar 80 % av kostnaderna.

Kommittén vill för sin del föreslå, att samma regler i tillämpliga delar skola gälla för statsbidrag till anordnandet av ålderdomshem, dock med den ändringen att bland de särskilda faktorer, till vilka hänsyn skall tagas, »skoldistriktets ekonomiska ställning i övrigt» bör ersättas med kommunens belastning i avseende på utgifter för socialvården.

Kommittén vill i samband med det föregående rikta uppmärksamheten på behovet av att avvägningen av statsbidragen till pensionärshemmen upptages till granskning. Dessa bero nu helt av uttaxeringen och utgå med en viss procent på den godkända anskaffningskostnaden i enlighet med en skala, som återfinnes å s. 24 i detta betänkande.

För ålderdomshemmen disponera kommunerna det nuvarande beståndet av anstalter enligt 31 § fattigvårdslagen, vilka ju i regel redan benämnas ålderdomshem. Dessa skola självfallet övergå till sin nya uppgift och ställning, utan att något statsbidrag härvid utgår. Däremot bör för deras om- och tillbyggnad liksom för nybyggnad statsbidrag utgå enligt ovanstående regler för folkskolebyggnader. För att icke socialvårdskommitténs förslag i denna del skall hejda det pågående arbetet — en viss tendens därtill kan redan nu förmärkas — bör bidrag kunna utgå retroaktivt, förslagsvis till nybyggnadsföretag, som påbörjats efter den 1 juli 1946 och efter lagens ikraftträdande blivit i föreskriven ordning godkänt.

Självfallet måste en tämligen lång övergångstid beräknas, innan man kan begära, att varje kommun skall ha ålderdomshem, som fyller de anspråk på dylikt, som skola närmare fastställas. Kommittén återkommer i kap. XII till gången av det hela, men vill redan här framhålla, att statsbidrag icke kan utbetalas förrän lagen om ålderdomshem trätt i kraft, vilket bör ske i samband med att den nya lagen om socialhjälp blir gällande i början av 1950-talet. Utbetalning av statens bidrag till ålderdomshemmens iordningställande för den nya uppgiften skulle sålunda ske tidigast under 1950.

Driftkostnaderna böra i första hand finansieras med avgifter. Det stora flertalet inackorderingar kommer icke att disponera andra inkomster än folkpensionen, och avgifterna böra därför, i enlighet med den principiella ståndpunkt, som kommittén givit uttryck åt i kap. I, för deras del avpassas efter folkpensionernas storlek. Genom den nya folkpensionslagens 18 § 2 mom. ha statsmakterna godtagit ett av socialvårdskommittén framlagt förslag, att folkpensionär på ålderdomshem skall för personliga behov få disponera 200 kronor. Någon ändring härutinnan är icke påkallad, och resten av pensionen bör alltså få kunna gå åt till betalningen av avgiften på ålderdomshemmet. Inom respektive ortsgrupper bör dagavgiften sålunda kunna fast-

ställas till en trehundrasextiofemtedel av pensionen, minskad med 200 kronor, eller 2 kronor 19 öre, 2 kronor 60 öre, 3 kronor 1 öre, 3 kronor 42 öre och 3 kronor 84 öre, lämpligen avrundade till 2 kronor 15 öre, 2 kronor 60 öre, 3 kronor, 3 kronor 40 öre och 3 kronor 80 öre. Dylika avgifter böra uttagas för folkpensionärer efter den ortsgrupp, där hemmet är beläget.

Frågan är nu i vilken utsträckning dessa avgifter komma att täcka de verkliga kostnaderna. Beträffande dessa är det svårt att erhålla tillförlitliga uppgifter. De enda tillgängliga uppgifterna äro de som återfinnas i den officiella fattigvårdsstatistiken och som avse det totala värdet av vård på fattigvårdsanstalt. Med ledning härav har i den statistiska berättelsen framräknats *kostnaden per vårddag*. Om värdet av dessa uppgifter anföres i berättelsen för 1943 följande:

»De uppgivna beloppen kunna icke betraktas som något exakt mått på kommunernas kostnader för vården på fattigvårdsanstalterna. Endast i undantagsfall torde uppgiftslämnarna haft tillgång till eller uppgjort några mera ingående kostnadskalkyler, innefattande bland annat beräkningar av de fasta kostnaderna för anstaltsvården och dylikt. Det torde för övrigt i många fall vara svårt att ur kommunernas räkenskaper särskilja de utgifter, som uteslutande hänföra sig till fattigvårdsanstalterna och deras verksamhet. Sannolikt ha därför liksom under tidigare år uppgifterna angående vårdens värde grundats på mer eller mindre summariska uppskattningar av kostnaden per vårddag. Ofta torde man härvidlag ha rättat sig efter de inackorderingsavgifter, som krävas av icke-understödstagare, och stundom även efter den av Kungl. Maj:t fastställda taxan för avräkning av fattigvårdskostnader mellan kommunerna».

Särskilt med hänsyn till sist berörda förhållande har man all anledning att räkna med att medeltalen för de verkliga kostnaderna ligga *högre* än de beräknade medeltalen.

Dessa senare medeltal ha under flera år befunnit sig i stark ökning. De ha under senaste sex åren ställt sig enligt följande:

	Kostnad per vårddag		
	Landsbygd	Städer	Hela riket
	kr.	kr.	kr.
1939	1: 82	3: 27	2: 40
1940	1: 93	3: 56	2: 59
1941	2: 19	3: 50	2: 70
1942	2: 34	3: 69	2: 88
1943	2: 46	3: 88	3: 04
1944	2: 61	4: 37	3: 34

De från varje kommun uppgivna kostnaderna äro starkt varierande och uppgingo för Stockholms stad till icke mindre än 7 kronor 20 öre för 1944 (6 kronor 18 öre för 1943).

Under alla förhållanden kan man på dessa siffror bygga den slutsatsen, att de verkliga kostnaderna ligga icke obetydligt över de nyss föreslagna avgifterna. Frågan blir då, huruvida kommunerna ensamma böra bestrida skillnaden eller om statsbidrag därtill bör utgå.

För att besvara denna fråga erfordras egentligen kännedom om storleken av det belopp per vårddag som sålunda faller på kommunerna inom respektive ortsgrupper. Även om man kunde få en tillfredsställande utredning på grundval av nuvarande kostnader skulle detta dock icke vara tillfyllest, enär man har all anledning att räkna med att i fråga om flertalet av framför allt landsbygdens ålderdomshem en omläggning till den nya verksamheten måste betyda en ökning av driftkostnaderna. Man är därför nödsakad att utgå från mera allmänna bedömanden.

Därvid torde man i första hand kunna ta fasta på att av de ovan återgivna uppgifterna de som avse städerna äro tillförlitligast. Vidare har man anledning räkna med att den verkliga skillnaden mellan städernas och landsbygdens kostnadssiffror ej gärna kan vara så stor som ovanstående siffror utvisar. Det är otvivelaktigt på landsbygdshåll som man torde använda förut berörda metod att som vårdkostnad uppge det belopp, som är upptaget i Kungl. Maj:ts taxa och som lika otvivelaktigt ligger avsevärt under den verkliga kostnaden. Slutsatsen skulle i så fall bli att det framför allt är landsbygdens siffror som ligga under de verkliga. Lägger man härtill en viss ökning av kostnaderna efter omläggningen, kommer man fram till en vårdkostnad på den rena landsbygden av kanske omkring 3 kronor per vårddag.

Under dessa antaganden skulle på de rena landsbygdskommunerna falla en vårdkostnad av knappt 1 krona per dag. Trots de efter ortsgrupp stegrade avgifterna är det troligt att denna nettokostnad icke blir mindre utan snarare större i högre ortsgrupper, och under alla förhållanden är det otvivelaktigt, att den i de högsta ortsgrupperna blir avsevärt större.

Huruvida till dylika kostnader bör utgå statsbidrag synes böra bedömas mera ur rent finansiella synpunkter än ur socialvårdssynpunkter. Socialvårdskommittén är för sin del icke för närvarande beredd att förorda bidrag till driftkostnaderna vid ålderdomshem men får anledning återkomma därtill i samband med frågan om statsbidrag till socialhjälpen.

Beträffande avgifternas storlek återstår frågan, huruvida kommun skall vara skyldig tillhandahålla inackordering å ålderdomshem till angivna avgifter, oavsett pensionärens ekonomiska ställning, eller om kommunen bör tillerkännas rätt att för bemedlade personer betinga sig en avgift, som högst må uppgå till självkostnaden. För den förstnämnda ståndpunkten talar önskvärdheten av att ålderdomshemmen få ställningen som för alla medborgare på samma villkor tillgängliga hem och därmed motverkas också alla tendenser från mera bemedlade pensionärer att för sig begära bättre förmåner än de övriga erhålla. Å andra sidan kan det förefalla tveksamt, huruvida man obligatoriskt bör på kommunerna lägga kostnad för inackordering å ålderdomshem för mera bemedlade personer.

Kommittén har stannat för att de förut angivna avgifterna obligatoriskt böra gälla för obemedlade och mindre bemedlade, men att kommun skall äga rätt debitera övriga högst vad som motsvarar kommunens självkostnad. Någon närmare avgränsning av den grupp, för vilken sålunda högst självkostnad må debiteras, torde icke erfordras. Kommittén räknar för sin del med att rättigheten att debitera avgift, högre än minimiavgiften, kommer att av kommunerna utnyttjas med stor försiktighet.

Vad beträffar statsbidrag till *försörjningshemmen* anser kommittén även-ledes att statsbidrag till anordnandet bör utgå. Beträffande grunderna för dessa har kommittén dock för det närvarande icke funnit sig kunna framlägga förslag. Med hänsyn till frågans begränsade räckvidd torde det även vara tillräckligt, att densamma upptages senare. Samma gäller frågan om statsbidrag till driftkostnaderna vid försörjningshem.

I fråga om avgifternas storlek kan det synas som om det borde gälla ungefärligen samma, som ovan har föreslagits för ålderdomshem, och de vårdtagare, som ha folkpension, skola sålunda själva kunna betala avgiften. Försörjningsfallen torde dock ofta nog icke vara att anse som arbetsoförmögna i folkpensioneringslagens mening, och det skulle därför bli relativt vanligt, att vederbörande saknade folkpension, varvid den kommuns socialhjälpsorgan, genom vilken vederbörande kommit in på hemmet, finge betala avgiften. Kommittén har icke för närvarande ansett sig böra taga ställning till detta spörsmål men ämnar återkomma därtill.

KAP. XII.

Lagbestämmelser angående ålderdomshem och försörjningshem.

Socialvårdskommittén har redan i kap. I givit uttryck åt den uppfattningen att ålderdomshem i den nya meningen bör vara en anstalt, på vilken vård erbjudes för en så låg kostnad, att praktiskt taget alla, vilka behöva vård på dylik anstalt, själva kunna betala för sig, och att vård på ålderdomshem icke som nu är fallet bör vara automatiskt sammankopplad med en viss hjälpform.

Ålderdomshemmen böra alltså få samma ställning som t. ex. ett sjukhus och mot viss avgift stå öppna för var och en som tillhör det klientel, för vilket dessa hem äro avsedda. Liksom nu är det angeläget att man genom ett legalt huvudmannaskap ålägger en viss samfällighet att ansvara för att ålderdomshem i tillräcklig utsträckning komma till stånd. De starka skäl, som i olika sammanhang anförts för att ålderdomshemmen liksom hittills böra vara en primärkommunernas angelägenhet, synas alltjämt vara avgörande, och primärkommunerna böra sålunda vara huvudmän för ålderdomshemmen även efter den skisserade omläggningen. De grundläggande bestämmelserna härom böra införas i en *lag om ålderdomshem.*

I lagen bör föreskrivas skyldighet för kommun att på egen hand eller enligt lagen om kommunalförbund gemensamt med en eller flera andra kommuner ha ålderdomshem. Däremot bör kommun icke ha möjlighet att som nu är fallet fritagas från sin skyldighet att ha ålderdomshem, om den har avtal med annan kommun om dispositionsrätt över vissa platser. Sistnämnda medgivande försvårar genomförandet av mindre kommuners gruppering i kommunalförbund av lämplig storlek. Behov av dylik samverkan kommer nämligen säkerligen att föreligga även efter förverkligandet av den av 1946 års riksdag beslutade sammanläggningen av små kommuner till större.

Denna sammanläggning kommer visserligen att i hög grad minska behovet av att kommuner förena sig om gemensamt ålderdomshem. Vid bedömandet av behovet av dylik samverkan har man till att börja med att taga ställning till frågan, hur pass stort platsbehov som skall föreligga, för att en kommun på egen hand skall kunna lösa sin ålderdomshemsfråga. Socialvårdskommittén har tidigare givit uttryck åt den meningen, att ett ålderdomshem icke bör ha mindre än 25 platser. Även om ett hem på 20 platser är mindre än vad som ur vård- och driftsynpunkt är fullt tillfredsställande, äro olägenheterna av en sådan storlek på hemmet dock icke så betydande, att man bör söka förmå en kommun, som behöver 20 platser men ej flera, att förena sig med annan om ett större hem. Från en sådan utgångspunkt och med de riktlinjer för sammanläggning av kommuner, som statsmakterna fastslagit samt med hänsyn till den stegring av behovet av platser per 1 000 invånare, som

berörts i kap. X, kan man räkna med att det stora flertalet kommuner blir i tillfälle att var och en för sig lösa sin ålderdomshemsfråga, något som måste hälsas med den största tillfredsställelse.

Emellertid kommer det dock enligt sagda riktlinjer att kvarstå en del kommuner med mindre än 2 000 invånare, och möjligen blir antalet kommuner med 2 000 à 3 000 invånare ganska betydande. Då dylika kommuner i allmänhet icke kunna antagas bli i behov av ålderdomshem med 20 platser, torde samgående om gemensamt ålderdomshem dock i ganska många fall bli ofrånkomligt.

Frågan om formerna för samverkan mellan kommuner i fråga om ålderdomshem har sålunda praktisk betydelse. Kommittén har redan framhållit, att den form för dylik samverkan, som innebär, att en kommun genom ett tidsbegränsat avtal skaffar sig dispositionsrätt till vissa platser på en annan kommuns ålderdomshem, försvårar genomförandet av mindre kommuners gruppering i kommunalförbund. Om exempelvis tre kommuner lämpligen borde bilda dylikt förbund men en av dem i stället skaffar sig dispositionsrätt till visst antal platser på en fjärde kommuns hem och de två övriga därför gemensamt bygga ett hem endast för sina behov, uppstår kanske senare den situationen, att den tredje kommunens inackorderingsavtal blir uppsagt, och den kan då stå utan möjlighet att lösa sin ålderdomshemsfråga på rimligt sätt. Kommun bör därför alltid vara skyldig att ha ålderdomshem antingen på egen hand eller genom samverkan med annan kommun eller andra kommuner i kommunalförbund.

Vidare föreligger frågan, om det skall helt lämnas åt kommunerna att genom förhandlingar besluta om samgående i kommunalförbund för gemensamt ålderdomshem eller om Kungl. Maj:t när särskilda omständigheter föreligga i dylikt avseende skall kunna ge bindande föreskrifter. Saknas dylik befogenhet, kan en liten kommun, som behöver exempelvis 10 eller 15 platser, komma att sakna möjlighet att fullgöra lagens föreskrift på ett rimligt sätt. Det kan förhålla sig så att grannkommunerna var och en för sig äro tillräckligt stora för att på egen hand lösa sin ålderdomshemsfråga och alla neka den mindre grannkommunen att få bli delägare i respektive hem. Med hänsyn härtill förordar kommittén, att Kungl. Maj:t tillägges befogenhet, som nyss berörts.

Hemmen böra stå under samma tillsyn som barnhemmen, alltså av länsstyrelserna och socialstyrelsen. Föreskrifter om avgifternas bestämmande måste, med hänsyn till att statsbidrag till anordnandet i fråga om en del hem kommer att utgå först på ett sent stadium, inflyta i själva lagen och ej såsom eljest varit lämpligt endast i en kungörelse om statsbidragen.

Utformningen av här föreslagen lagstiftning behöver icke nödvändigtvis ske nu. Det kan i själva verket icke genomgående åstadkommas ålderdomshem av den föreslagna typen, förrän frågan om specialvårdanstalterna erhållit sin lösning, vilket kommer att ta avsevärd tid. Det är lagstiftning beträffande de senare, som *omedelbart* behöver genomföras. I samband härmed är det

dock nödvändigt att ställning tages till riktlinjerna för ordnandet av ålderdomshem och försörjningshem. Vidare behöva kommunerna få klara besked om statsmakternas avsikter. Icke minst viktigt är detta med hänsyn till det förberedande arbete för sammanläggning av småkommuner till större, som under de närmaste åren skall utföras. Med hänsyn härtill anser kommittén det därför likväl vara angeläget att i fråga om ålderdomshemmen en lag snarast antages att sättas i kraft vid den tidpunkt, Konungen bestämmer. Kommittén tänker sig gången så att avgörande beslut om utbyggnad av specialvårdanstalterna fattas vid 1947 års riksdag och att samtidigt lag om ålderdomshem antages och ställning i princip tages till frågan om försörjningshem, statsbidrag till anordnande av ålderdomshem m. fl. av kommittén här framförda förslag. Sedan i början av 1950-talet den ändrade kommunindelningen blivit gällande, sättes lagen om ålderdomshem i kraft. Den tid, inom vilken ålderdomshemmen skola vara fullständigt ordnade, bör bestämmas till 5 år från tiden för lagens ikraftträdande. Såsom i kap. XI framhållits, bör statsbidrag kunna utgå retroaktivt för tiden från den 1 juli 1946.

Samtidigt med att lagen om ålderdomshem träder i kraft, böra nya lagar om socialhjälp samt om försörjningshem, till vilka kommittén under loppet av 1947 kommer att framlägga förslag, bli gällande.

I överensstämmelse härmed framlägger socialvårdskommittén nu *förslag till lag om ålderdomshem.*

Utöver vad som här förut anförts synes kommentar till lagens olika paragrafer icke erforderlig med undantag för § 6 i avseende på styrelse för ålderdomshemmet. Kommittén har utgått ifrån att det blivande centralorganet för socialvården, socialnämnden, i regel skall vara styrelse för hemmet, åtminstone i mindre kommuner. Anledning saknas dock enligt kommitténs mening att fastslå detta i lag. Det bör överlämnas åt kommunen att därom själv besluta. I större kommuner torde med hänsyn till ett centralt socialvårdsorgans omfattande uppgifter en särskild anstaltsstyrelse ofta komma att visa sig vara av behovet påkallad.

Enligt övergångsbestämmelserna skola de vid lagens ikraftträdande förefintliga anstalter, vilka fungera som ålderdomshem, godkännas såsom sådana senast fem år från ikraftträdandet, oavsett att de tidigare vunnit godkännande enligt 34 § fattigvårdslagen. Då sistnämnda lag torde komma att upphävas under denna femårsperiod, erfordras i den blivande lagen om socialhjälp vissa övergångsbestämmelser, vilka reglera dessa hems ställning intill dess de godkänts enligt den nu föreslagna lagen om ålderdomshem; 31 och 32 §§ i fattigvårdslagen böra således i dessa fall äga fortsatt giltighet under några år även sedan fattigvårdslagens bestämmelser i övrigt upphävts.

Beträffande *försörjningshemmen* kan det synas tveksamt, om de böra erhålla en i förhållande till socialhjälpen fristående ställning eller icke. Då emellertid även deras klientel till en del kommer att åtnjuta folkpension och

vid en rimlig utmätning av avgifterna sålunda bör kunna bestrida kostnaden på försörjningshemmet utan bidrag av socialhjälp, och då vidare landstingen enligt vad som framhållits i kap. VII böra vara huvudmän, under det att kommunerna skola vara huvudmän för socialhjälpen, torde det vara lämpligast att låta även försörjningshemmen få en lagtekniskt fristående ställning i förhållande till socialhjälpslagen. Om landstings skyldighet att ha försörjningshem bör sålunda stadgas i en särskild *lag om försörjningshem*. Bestämmelser om tillsyn bör vara desamma som gälla i fråga om ålderdomshem.

Kommittén har emellertid icke ansett påkallat att nu framlägga förslag till dylik lag. Sådant förslag utarbetas lämpligen i samband med förslaget till lag om socialhjälp. Det är för närvarande tillräckligt att statsmakterna i princip taga ställning till vad kommittén i det föregående anfört beträffande försörjningshemmen.

KAP. XIII.

Sammanfattning.

De av socialvårdskommittén framförda förslagen kunna sammanfattas på följande sätt:

1) Det nuvarande begreppet »anstalter enligt fattigvårdslagen» bör icke få någon motsvarighet i den kommande socialhjälpslagen, som således icke bör innehålla föreskrifter om anordnandet av anstalt.

I en särskild lag om ålderdomshem åläggas kommunerna att ha ålderdomshem, avsedda för helinackordering av i huvudsak åldringar, vilka med hänsyn till sitt hälsotillstånd äro i behov av omvårdnad och tillsyn å anstalt, men för vilka dock icke erfordras vård å sjukvårdsanstalt eller annan därmed jämförlig vårdanstalt. Ålderdomshemmen skola fylla vissa villkor i fråga om anordningarna på hemmet och bland annat skall tillgången på enkelrum motsvara minst hälften av platsantalet. Avgifterna skola för obemedlade och mindre bemedlade vara så låga, att de per år räknat ungefärligen motsvara ålderspension (inklusive bostadstillägg), minskad med 200 kronor.

2) Till anordnande av ålderdomshem, som påbörjas efter den 1 juli 1946, och som efter lagens ikraftträdande godkänts av vederbörande myndighet skall utgå statsbidrag efter i huvudsak samma grunder som gälla för dylikt bidrag till folkskolebyggnader.

För att ålderdomshemmen skola kunna fullgöra sin uppgift finner kommittén det nödvändigt, att tillgången på platser på specialvårdanstalter snarast ökas i sådan utsträckning att den kommer att motsvara det verkliga behovet. I detta syfte påkallar kommittén följande åtgärder:

3) Den pågående utredningen om en 10-årsplan för sinnessjukvårdens anstaltsväsende fullföljes snarast och baseras på förutsättningen att detta anstaltsväsende inom 5 år från planens antagande skall kunna övertaga samtliga *sinnessjuka,* som vårdas på de kommunala fattigvårdsanstalterna. Den utredning om vilken eller vilka samfälligheter, som skola svara för anstaltsvård för *vuxna sinnesslöa,* varom nyligen förordnats, bör baseras på samma förutsättning i avseende på de sinnesslöa som utredningen om de sinnessjuka. I den mån landstingen åläggas att ansvara för anstaltsvård åt sinnessjuka eller sinnesslöa bör detta ansvar få formen av ett legalt huvudmannaskap av samma slag som gäller för barnhem och utbildningsanstalter för sinnesslöa.

4) Landstingens ansvar för anordnandet av hem för *kroniskt sjuka* bör få formen av ett legalt huvudmannaskap, varvid hittillsvarande begränsning av statsbidraget till visst antal platser per invånare borttages. Landstingen åläggas därvid att inom bestämd tid ha anordnat erforderligt antal platser på dylika hem. Kommittén har beträffande de kroniskt sjuka icke såsom i fråga

om de sinnessjuka och sinnesslöa ansett sig kunna föreslå sagda tidrymd till 5 år men framhåller angelägenheten av att tiden icke göres längre än som av finansiella och tekniska skäl befinnes ofrånkomligt. Den provisoriska bestämmelsen om viss uppmjukning av intagningsbestämmelserna på hem för kroniskt sjuka bör erhålla permanent form.

Det av 1941 års reumatikervårdsakkunniga framlagda förslaget om efterbehandlingsavdelningar och konvalescenthem (SOU 1944: 28) bör snarast upptagas till slutlig prövning.

Det bör verkställas särskild utredning om behovet av speciella ålderdomshem för dövstumma och eventuellt för annan liknande grupp.

5) I samband med att beslut fattas angående grunderna för utbyggnaden av specialvårdanstalterna utfärdas direktiv att sinnessjuka icke i fortsättningen skola mottagas på ålderdomshemmen utan vid behov av anstaltsvård intagas direkt på anstalt tillhörande sinnessjukvården.

Under utbyggnadsperioden för specialvårdanstalterna skola de på ålderdomshemmen intagna, vilka äro i behov av vård på specialanstalt, dit överföras. I fortsättningen må specialvårdbehövande — dock icke sinnessjuka — endast tillfälligt och där så är nödvändigt intagas på ålderdomshem, men skall i så fall överföring till specialvårdanstalt snarast möjligt ske.

6) Lagen om ålderdomshem antages samtidigt med att beslut fattas om huvudmannaskap och utbyggnadsplaner för specialvårdanstalter, och är det enligt kommitténs mening angeläget att detta sker vid 1947 års riksdag. Kommunerna böra då omedelbart börja planlägga de nya ålderdomshemmen. Ikraftträdandet av lagen om ålderdomshem bör ske samtidigt med att den nya kommunindelningen i början av 1950-talet blir gällande. Därvid bör för hemmens anordnande beräknas en tid av 5 år. Kommunerna komma sålunda att få en sammanlagd tid av omkring 9 år på sig för att anordna hemmen.

7) För omhändertagande av yngre och medelålders personer, vilka ha arbetsförmåga men likväl sakna förmåga att försörja sig, skall anordnas särskilda *försörjningshem*. Kommittén räknar med att det i stort sett erfordras minst ett hem för landstingsområde och kön. Landstingen skola åläggas ett legalt huvudmannaskap för dessa hem och för deras anordnande bör beräknas en övergångstid av 5 år. Statsbidrag till anordnandet bör utgå, men till grunderna för dylika bidrag har kommittén ännu icke tagit ställning.

Förslag till lagstiftning om försörjningshem avser kommittén att framlägga i samband med förslag till lag om socialhjälp. Statsmakterna böra emellertid enligt kommitténs mening redan i samband med antagandet av lagen om ålderdomshem i princip taga ställning till förslaget om anordnandet av försörjningshem samt landstingens ansvar för desamma.

8) För omhändertagande av vårdtagare, vilka tillhöra ålderdomshemmens och försörjningshemmens ordinarie klientel men vilka såsom störande för de övriga ej kunna behållas därstädes, skall genom statens försorg inrättas ett fåtal för hela riket gemensamma försörjningshem.

9) Beträffande arbetshemmen framlägger kommittén intet definitivt för-

slag men skisserar en tänkbar omläggning av åtgärder mot försumliga försörjare, innebärande en kriminalisering av försummelse av försörjningsplikt. En sådan utveckling skulle göra det onödigt att ha specialanstalter för de försumliga försörjarnas omhändertagande.

10) Kommittén föreslår icke statsbidrag till driftkostnaderna vid ålderdomshem och försörjningshem utan anmäler sin avsikt att återkomma härtill i samband med frågan om statsbidrag till socialhjälpen.

11) I samband med frågan om inrättande av ålderdomshem av inackorderingstyp upptager kommittén till diskussion metoderna för att kunna tillgodose bostadsbehovet för åldringar, vilkas hälsotillstånd gör det möjligt för dem att bo i egen lägenhet. I anslutning till bostadssociala utredningens slutbetänkande del I (SOU 1945: 63) diskuterar kommittén möjligheten och lämpligheten av statlig subvention till hyran för åldringar. Kommittén anser sig emellertid i dylikt avseende icke kunna framlägga något förslag.

Beträffande statsbidragen till pensionärshemmen framhåller kommittén, att behov av en översyn av grunderna för desamma föreligger.

Statens offentliga utredningar 1946

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Ärvdabalksakkunnigas förslag till föräldrabalk. [49]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Betänkade med förslag till omorganisation av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen m. m. [10]
1945 års lönekommitté. 1. Betänkande med förslag till statliga löneplaner m. m. [48]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

1943 års jordbrukstaxeringssakkunniga. Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser i fråga om taxering av inkomst av jordbruksfastighet samt lag om jordbruksbokföring. [29]

Politi.

Parlamentariska undersökningskommissionen ang. flyktingärenden och säkerhetstjänst. 1. Betänkande ang. flyktingars behandling. [36]

Nationalekonomi och socialpolitik.

Dödföddheten och tidigdödligheten i Sverige. Dess samband med nativitetsminskningen och dess förhållande vid olika former av förlossningsvård samt dess socialmedicinska och befolkningspolitiska betydelse. [2]
Betänkande om barnkostnadernas fördelning med förslag till allmänna barnbidrag m. m. [5] Bilagor. [6]
Investeringsutredningens betänkande med utredning rörande personal- och materielresurser m. m. för genomförande av ett arbetsprogram enligt av utredningen tidigare framlagt förslag. [13]
Den familjevårdande socialpolitiken. [17]
Betänkande med förslag rörande den ekonomiska försvarsberedskapens framtida organisation. [19]
Socialvårdskommitténs betänkande. 12. Utredning och förslag ang. moderskapsbidrag. [23] 13. Förslag ang. folkpensioneringens administrativa handhavande m. m. [37] 14. Utredning och förslag ang. ålderdomshem m. m. [52]
Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkande. 1. Förslag till effektiviserad kurators- och arbetsförmedlingsverksamhet för partiellt arbetsföra m. m. [24]
Betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1946/47 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [27] Bilagor. [28]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 6. Tiden juli 1944—juni 1945. [35]
Sakkunniga ang. arbetsförmedlingens organisation. Del 1. Den offentliga arbetsförmedlingen under krigsåren. [44] Del 2. Den offentliga arbetsförmedlingens framtida organisation. Motiv och förslag. [51]

Hälso- och sjukvård.

Betänkande ang. den centrala organisationen av det civila medicinal- och veterinärväsendet. [20]

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med utredning och förslag ang. rätten till arbetstagares uppfinningar. [21]

Fast egendom. Jordbruk med binäringar.

Betänkande ang. forsknings- och försöksverksamheten på jordbrukets område i Norrland. [16]
P M ang. utvecklingsplanering på jordbrukets område [18]
Den svenska växtodlingens utvecklingstendenser samt dess inriktande efter kriget. [39]
Riktlinjer för den framtida jordbrukspolitiken. Del 1. [42] Del 2. [46]
Betänkande med förslag till åtgärder för främjande av ridhästaveln m. m. [45]
Rationalitetsvariationerna inom det svenska jordbruket. [47]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till ändrade grunder för flottningslagstiftningen m. m. [3]
Betänkande med förslag till skogsvårdslag m. m. [41]

Industri.

Betänkande med förslag till ordnande av kreditgivnings- och rådgivningsverksamhet för hantverk och småindustri samt bildande av företagarnämnder. [22]
Betänkande ang. hantverkets och småindustriens befrämjande. [40]

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Betänkande ang. rundradion i Sverige. Dess aktuella behov och riktlinjer för dess framtida verksamhet. [1]
Betänkande med förslag till verkstadsorganisation för väg- och vattenbyggnadsväsendet. [43]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande ang. tjänstepensionsförsäkringens organisation. [26]
Försäkringsutredningen. Förslag till lag om försäkringsrörelse m. m. 1. Lagtext. [33]. 2. Motiv. [34]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

1941 års lärarlönesakkunniga. Betänkande med förslag till boställsordning för folkskolans lärare m. m. [8]
1945 års universitetsberedning. 1. Docentinstitutionen. [9]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar.
IV. Skolpliktstidens skolformer.
2. Folkskolan. A. Allmän del. [11] B. Förslag till undervisningsplaner. [15]
4. Realskolan. Praktiska linjer. [14]
VI. Skolans inre arbete. Synpunkter på fostran och undervisning. [31]
Betänkande om tandläkarutbildningens ordnande m. m. Del 1. [12]
Socialutbildningssakkunniga. 2. Utredning och förslag rörande statsvetenskapliga examina m. m. [30]
Betänkande med förslag till förordning ang. allmänt kyrkomöte m. m. [32]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 2. [50]

Försvarsväsen.

Betänkande med förslag ang. uniformspliktens omfattning för viss personal vid försvarsväsendet. [4]
Betänkande och förslag rörande åtgärder för att begränsa antalet kontraktsanställt manskap inom krigsmakten. [7]
Betänkande med förslag till lag med särskilda bestämmelser om uppfinningar m. m. av betydelse för rikets försvar. [25]
Betänkande med förslag rörande officersutbildningen inom armén m. m. [38]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.

Stockholm 1946. K. L. Beckmans Boktryckeri.
1276 46